

Petsamolaista

Vuosijulkaisu

2019

Petsamolaista vuosilehti 2019.

Petsamo-Seura ry:n vuosijulkaisu
Ilmestynyt vuodesta 1975 alkaen.
Vastaavatoimittaja Ansa Paltto
045 869 9763

Patarannantie 40 94430 TORNIO
ansa.paltto@hotmail.com

Toimituskunta: Petsamo-Seura ry hallitus

Toivo Kunnari pj
Salla Selin siht/vpj
Ansa Paltto vastaavatoimittaja
Pekka Vuononvirta
Arja Kankaanranta
Anna-Maria Honkonen
varajäsenet
Airi Heiskari
Inkeri Portti

Petsamo-Seura ry
Polventie 261 95330 TERVOLA
0400992288
topi.kunnari@luukku.com

www.petsamoseura.net
Kirjojen ja aineistojen myynti
Jäsenasiat, Tiedotukset ja historiaa
Petsamolaista ISSN 2342-7558
Painopaikka: Länsi-Pohjan Kirjapaino Oy, Kemi

Kansikuvassa Thorsten Renvallin esikuntaa Rovaniemellä.
https://fi.wikipedia.org/wiki/Petsamon_retket

PUHEENJOHTAJAN PALSTA

Hyvät lukijamme

*Toivo Kunnari
Petsamo Seura ry:n puheenjohtaja*

Petsamo-Seura lähentyy iältään viiden vuosikymmenen rajapyykkiä. Juhlimme 50 v merkkipäivää 2022 pyhäinpäivänä Rovaniemellä. Ennen tuota juhlaa, meillä on muutamia tapahtumia huomioitavana. Tänä syksynä tulee 80 vuotta talvisodan syttymisestä, joka huomioidaan vuosikokouksemme yhteydessä. Talvisota ei ole juhlimisen aihe, mutta sen tapahtumia ja tunnelmia kosketellaan illan aikana. Petsamon rahtiliikenne 80 vuoden takaa on myös huomioitava tapahtuma. Syksyllä 2020 täyttyy 100 vuotta Tarton rauhansopimuksesta ja sen huomioiminen tulee toteutumaan alustavan suunnitelmamme mukaan Oulussa järjestettävässä tilaisuudessa.

Pyhäinpäivänä tulee täyteen kymmen vuotta, kun minut valittiin seuran puheenjohtajaksi. Erikoista oli valinnassa se, että en tiennyt

koko seurasta muuta kuin nimen. En koskaan ollut käynyt seuran tilaisuuksissa, eikä moni edes tuntenut ennestään minua. Valinta oli monelle, myös itselleni suuri yllätys. Sietämistäkin siinä oli päätellen saamastani palautteesta jo ennen 2010 tammikuun puolella välissä alkanutta toimintaani tehtävässä. Täysin puhtaalta pöydältä aloitin, ei edes vuosikokouksen pöytäkirjaa ollut käsissäni, ennen kuin ensimmäisessä hallituksen kokouksessa. Mutta, sehän oli paras tapa siirtää seura uuteen aikaan, lähes puhtaalta pöydältä. Ensimmäisen puolenvuoden aikana olimme kuitenkin jo toteuttaneet ennakolta lupaamani muutokset siirtää seura nykyaikaan. Sen jälkeen homma onkin luistanut ilman kitkaa. Sääntöjäkin olemme muokanneet ajan mukaiseksi pari kertaa. Talous on hyvällä mallilla, jonka pohjan vahvisti 2010 alussa lopetettu toimihenkilöpalkkioiden jako. Toivottavasti sellaiseen maksuun ei ole koskaan paluuta, vaan toimintaan lähdetään epäitsekäillä motiiveilla ja seuran tarkoitusta palveillen. Muutamia tärkeimpiä asioita on syytä nostaa näkyville muistuttamaan, että aika ei ole mennyt aivan hukkaan. Edellä mainittu palkkioiden maksun lopettaminen ja taloudenhoidon sekä siihen liittyvän jäsenrekisterin siirto sähköiseen muotoon oli koko talouden hallinnoinnin ajan tasalla pidon avaimet. Sääntömuutoksella Tilikauden muutos jo ensimmäisenä toimintavuotena tuo hallituksen toiminnan arvioinnin saman vuoden vuosikokoukseen. Aiemmin tilinpää-

tökset olivat vuoden vanhoina vuosikokouksessa ja hallitus sai toimia käytännössä kaksi vuotta ennen ”tilille” tuloa.

Petsamolaista vuosilehden muuttaminen jäsenmaksuilla kustannettavaksi ja tilauksiin perustuvaksi, yhdessä jäsenmaksu kanssa, oli suuri ja onnistunut ratkaisu. Lehden tilaajia on lähes neljäsataa, kun aiemmin niitä myytiin satakunta kappaletta ilmestymisen aikana ja loppuja vuosien varrella. Tämä lehti on toinen numero uudessa koosteessaan. Näiden lehtien toteutuksessa ovat merkittävän panoksensa antaneet Pekka Vuononvirta, joka on ollut hallituksessa vuodesta 2010 alkaen, sekä vaimonsa Anna-Liisa, tehden haastatteluja ja juttuja. Sivuilla heidän kertomuksensa tästä aiheesta. Tämä lehti on toinen uudella tyylillä toteutettuna. Minä kokoan lehden ja painotalon taittaja fiksaa painokuntoon. Näin säästämme taittokuluissa ja saamme haluamamme juttu- ja asia järjestyksen.

Jäsenmääräkin nousi kahden vuoden aikana yli 450 tasolle, ollen aiemmin alle kolmen sadan ja on edelleen pysynyt neljän sadan paremmalla puolen. Jäseniä tippuu vuosittain joukosta luonnollisesti ja jostain syystä syntyvien maksurästien kautta, mutta määrällinen taso on säilynyt hyvin aktiivisen toiminnan ansiosta.

Lapin maakuntamuseon kanssa yhteistyössä olimme aikaan saamassa uuden pysyvän Petsamo-näyttelyn Rovaniemen Arktikumiin. Sinne hankimme myöskin Petsamovuoron Kultakurussa olleen sumukellon, jonka Erkki Lilja löysi Mobilian museon varastosta. Kello sijaitsee nyt upealla paikalla Arktikumissa, juuri Petsamo-näyttelyhuoneen edessä. Lapin maakuntakirjaston Petsamon karttojen ”Unelma Jäämerestä, Petsamo kartoissa” näyttelyn toteuttamisessa meillä oli osamme.

Inarin kirjaston Tarinat talteen hankkeessa olimme mukana ja verkossa on paljon juttuja Petsamosta.

Ivalossa sijaitseva Jäämeren kansan evakkotie patsas ja Nellimissä oleva Petsamoon jääneiden sotilas- ja siviilivainajien muistokivi luovutettiin Inarin kunnalle. Sopimuksessa luvattiin Ivalon patsaan alue nimetä myöhemmin Petsamo-toriksi.

Arktikumissa oleva Petsamon sankarivainajien muistotaulu luovutettiin Lapin maakuntamuseolle Petsamo-näyttelyn yhteyteen.

Varejoelle rakennettiin yhdessä kyläyhdistyksen kanssa Petsamon Alaluostarin kellopulin näköisversio.

Kirjojen välitys on ollut monipuolista sisällöltään. Kustantajien kanssa on saatu kohtuullisia sopimuksia, jotta on voitu harrastaa seuran tarkoitusta vastaavaa Petsamo-tietouden jakoa.

Seuralle tehtiin uudet kotisivut heti ensimmäisenä keväänä ja niitä on pyritty uudis-telemaan silloin tällöin.

Petsamon kylät ja ihmiset Facebook sivusto on saatu seuramme haltuun ja ylläpi-toon. Sivustolla on yli 1600 jäsentä, joista aktiiveja postaaajia muutama. Sivuilla olisi tarkoitus jakaa Petsamo-tietoutta valokuvin ja niihin liittyvin kertomuksin sekä asia-tiedoin. Asian harrastajien määrä on hiukan pienenlainen verrattuna jäsenmäärään ja toivoisi enemmän harrastusta historian parissa.

Kirjailijoita ja tutkijoita on voitu auttaa monissa kysymyksissä ja tämä toiminta on luonnollinen osa seuran toiminnassa, jossa yhteydenpito onnistuu aina ja viivytyk-settä. Petsamo-Seura yhdistyksenä on käytännössä avoinna 24/7 ja tätä mahdolli-suutta käytetäänkin lähes koko aikaikkunassa. Näin olen pj.na lähes joka päivä jo-tenkin Petsamossa jonkin asian vuoksi. Tehtävä on ollut mielenkiintoinen ja uusien asioiden tutkimista ja keskusteluja aiheesta kiinnostuneiden kanssa. Mukava havai-ta, että juuri seitsemänkymmentä täytettäessäänkin voi oppia uusia asioita.

Petsamon matkat kesäisin ovat edelleen ohjelmassa ja niitä pyritään kehittämään, sen mukaan kuin siellä mahdollisuudet avautuvat.

Sen vuoksi myös tulevaisuutta suunnitellaan aktiivisen seuran näkökulmasta ja toi-votaan, että saamme vakavasti asiaan paneutuvia osallistujia myös jatkossa mukaan. Hallitustyö ei ole kokouksiin matkustamista ja tehotonta istumista, vaan suurim-malta osaltaan kotona tehtävää työtä ja sähköistä viestintää. Tämä tapa toimia ei vain tahdo helpolla laajeta, vaan pyritään selviämään vähin äänin. Nykyaikaisessa toiminnassa ei tarvitse olla edes hallituksen jäsen, kun voi olla toiminnassa mukana sähköisesti mistä päin maailmaa tahansa. Ihmisillä on ajatuksia ja ideoita, joita voi lähettää seuran hallinnolle ja saa puumerkkinsäkin mukaan, mikäli idea toteutuu.

Toivotaan, että saamme Petsamon ja petsamolaisen historiasta kiinnostumaan aina nuorempia polvia sekä heidät antamaan uutta voimaa tulevaisuuden toimintaan.

Topi

Rovaniemi Arktikum.

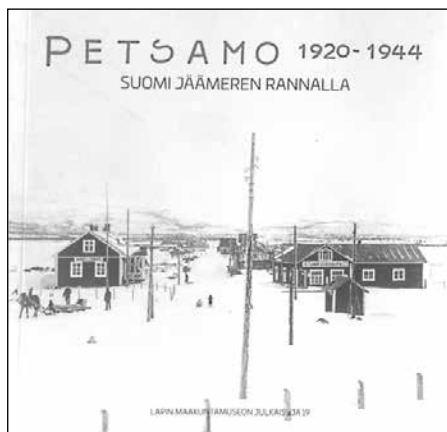
Alatasolla Petsamon sankarivainajien muistotaulu ja Iltasolla Petsamovuonon Kultakurun sumukello. Sumukellon löysi Erkki Lilja Mobilian museon varastosta ja kello saatiin Petsamo-Seuran toimesta tänne museon hoiviin, edustavalle paikalle. Sumukellon vieressä on uusi Petsamo-näyttelytila.

Viereiseen huoneeseen tulee myöhemmin Sallanäyttely

<http://www.arktikum.fi/nayttelyt.html>

Unelma Jäämerestä . Petsamo kartoissa

<http://lapinkavijat.rovaniemi.fi/petsamo/index.html>

Kirja kertoo Petsamon historiasta ja Arktikumissa olevasta Petsamo näyttelystä.

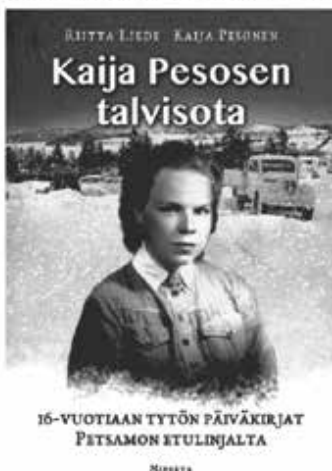
Ks. kirjamyynti www.petsamoseura.net

Kaija Pesosen talvisota

16-vuotiaan tytön päiväkirjat Petsamon etulinjalta.

Kirja perustuu Petsamon etulinjoilla olleen 16-vuotiaan tytön päiväkirjoihin, jotka kuvaavat joukkosidontapaikan toimintaa ja osasto Pennasen sotatoimia maan pohjoisimmassa kolkassa. Kaija Pesonen työskenteli talvisodan ajan Pennasen pataljoonan joukkosidontapaikalla alaikäisenä, mutta esimieslääkärin valtuuttamana. Kirja on omaääninen aikalaistodistus historiallisesti merkittävästä ajanjaksolta, sellaisena kuin Kaija Pesonen sen sillä hetkellä näki ja koki, vailla jälkiviisautta tai tietoa tulevasta. Ainutkertaisuutta lisää se, että kertoja on nuori tyttö. Kaija Pesosen päiväkirjan tekstejä on taustoitettu otteilla virallisista sotapäiväkirjoista, taustatiedoilla ja oheisjutuilla sekä runsaalla kuvituksella. Ennen julkaisematonta kuvamateriaalia on saatu Petsamossa rintamalla olleiden perheiltä. (Tämän ilmoituksen Kuva ja teksti Minervakustannus)

Kirjan hinta 20 € ja postituskuluineen 25 € kirjeenä kotiin

Puolustusvoimain lippujuhlan paraati Rovaniemellä 4.6.2019

Teksti Topi Kunnari, kuvat Yle tv-lähetyksestä

Petsamo-Seuran entinen puheenjohtaja Jorma Savukoski oli Sotaveteraanien edustajana korokkeella paraatia vastaanottamassa Ilmavoimien komentaja, kenraalimajuri Pasi Jokisen ja Rovaniemen kaupunginjohtaja Esko Lotvosen kanssa.

Talvisodan alkamisesta 80 vuotta

Petsamon taistelu käytiin Suomen ja Neuvostoliiton joukkojen välillä Petsamossa Lapissa. Taistelu alkoi talvisodan alkaessa 30. marraskuuta 1939, ja se päättyi sodan loppumiseen 12. maaliskuuta 1940. Taistelu käytiin osasto Pennasen ja Neuvostoliiton 52. divisioonan ja 104. vuoristodivisioonan välillä. Suomen osalta taistelutoimia johdettiin ensin Pohjois-Suomen Ryhmän ja myöhemmin Lapin Ryhmän esikunnasta. Petsamo palautettiin Suomella, mutta Kalastajasaarento menettiin ja sieltä sotavangeiksi joutuneet siviilit ja rajavartijat palautettiin kevään aikana.

Jatkosotaan..

Helmi–maaliskuussa 1941 Suomessa vierailivat tiedustelutehtävissä Saksan Norjan armeijan esikunnan esikuntapäällikkö Erich Buschenhagen ja Luftwaffen päämajoitustumestari Hans-Georg von Seidel. Buschenhagen kävi Helsingissä sekä kiertomat-

kalla Pohjois-Suomessa. Erityisen tärkeä aihe oli Petsamon tiedustelu miehitysopeeraation suunnittelua varten. Mukana oli laivastoasiamies Bonnin tiedustelemassa Liinahamarin satamaa.

Keväällä Suomessa vieraili delegaatio aseasiantuntijoita, jotka tutustuivat erityisesti suomalaisilla olleisiin neuvostoliittolaisvalmisteisiin aseisiin.

Maalis–huhtikuussa saksalaiset suorittivat suomalaisten avustuksella järjestelmällistä tiedustelua Pohjois-Suomen alueella tulevaa hyökkäysoperaatiota varten. Joskus saksalaisupseerit liikkuiivat jopa suomalaisunivormuissa. Vuoristoarmeijakunnan komentaja Eduard Dietl teki tiedustelumatkan Petsamoon, siviilipukuisena, suomalaisupseerien opastamana. Saksan 2. vuoristodivisioonan komentaja Ernst Schlemmer vieraili Petsamossa useita kertoja keväällä, huhtikuussa parinkymmenen saksalaisupseerin seurueessa. Saksan Sicherheitsdienst järjesti seurueelle luvat Suomen Valtiolliselta poliisilta, julkisesti joukko esiintyi siviilimatkailijoina. Kaksi saksalaisupseeria asetettiin Petsamoon suomalaiseen rajakomppaniaan tiedustelu-tehtäviin. Toukokuussa saksalaisupseerien tiedustelukäynnit Petsamossa tiivistyivät lähes päivittäisiksi. Miehitysopeeraatiota varten kuljetettiin Suomen puolelle valmiiksi rakennusmateriaaleja. Kuljetukset naamioitiin siviilikuljetuksiksi

Tammikuussa 1941 Mannerheim Saksan pyynnöstä kiirehti teiden rakentamista Hetasta Kilpisjärvelle ja Inarista Kaarasjoelle, molemmat Norjan rajalle asti. Ra-

Ilmavoimien komentaja, kenraalimajuri Pasi Jokinen (2. oik.) seurassaan Rovaniemen kaupunginjohtaja Esko Lotvonen (oik.) ja sotaveteraani Jorma Savukoski (2. vas.)

jan takaa saksalaiset jatkoivat rakentamista yhdistääkseen tieverkon valtakunnantie Reichsweg.

50:een Narvikista Kirkkoniemeeseen, tuloksena kaksi uutta yhteyttä Jäämerelle. Lisäksi Paatsjoen yli ryhdyttiin rakentamaan siltaa Höyhenjärven ja Nyrudin kohdalla. Aluksi suomalaiset pyrkivät saamaan saksalaisilta kaksi kolmasosaa rakennuskustannuksista, mutta myöhemmin hallitus päätti kustantaa tiet itse.

Kesäkuun alkupuoli 1941

SS-divisioona Nord ylitti 7. kesäkuuta Norjan ja Suomen rajan Nyrudin siltaa pitkin ja aloitti moottorimarssin Jäämerentietä pitkin Vuotson ja Sodankylän kautta Rovaniemelle. 8 000–9 000 miehen vahvuisen divisioonan ajoneuvokolonnän ohimarssi kesti kymmenen tuntia.

Neuvostoliitto hyökkäsi 25. kesäkuuta Suomeen yhteensä 236 pommikoneen ja 240 hävittäjän voimin. Iskut kohdistuivat osin lentokentille, osin kaupunkien siviilikoh-teisiin. Seuraavana päivänä presidentti Risto Ryti piti radiopuheen, jossa totesi Suomen olevan jälleen sodassa Neuvostoliiton kanssa.

Teksti lainattu wikipediasta

Syyskuussa 1944 yli kolme vuotta kestänyt jatkosota päättyi. Aselepo astui voimaan 4. syyskuuta, mutta venäläiset jatkoivat tulitusta monilla rintamaosuuksilla seuraavaan aamuun. Välirauhansopimus allekirjoitettiin Moskovassa 19. syyskuuta 1944 ja lopullinen rauhansopimus solmittiin Pariisissa vuonna 1947.

Katso ja kuuntele

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/09/01/jatkosodan-loppumisesta-tulee-70-vuotta>

ON AIKA MUISTAA

On aika muistaa - käsi herkästi jokaisen sydämellä
ne vuodet menneet, jotka peittyivät kaipuun kyynelillä.
Monet olivat ne sodan matkat, asemat ja linjat rintamalle.
Suurta oli rakkaus ja puolustustahto, jota tunnettiin kotimaalle.

On aika muistaa - myös heitä, jotka eivät matkalta palanneet
sankarihaudoissa lepäävät, urheasti taistoissa kaatuneet.
Uusi sukupolvi sai vapaan maan, alkoi tulevaisuutta rakentaa
ja syvällä sydämissään sotiemme veteraaneja alati kunnioittaa.

On aika muistaa - miten isänmaamme itsenäisyys säilytettiin,
vaikka osa alueista rauhansopimuksessa katkerasti menetettiin.
Perintönä jäi vastuu, velvollisuus ja luja usko hyvään huomiseen.
Veteraanien työ tullaan Suomessa aina kiitollisuudella muistamaan.

Leena Aalto

PETSAMON POIKA

*Siellä Petsamon tuntureilla astelit silloin,
suvituuli pyyhkäisi vienosti poskeasi.
Silmin jäämeren sinisin katselit illoin,
jokilaaksoissa jylhää, ylvästä seutuasi.*

*Sydän paljakoilla sykki nuoruudelle,
aallot kuohuivat pohjoisen rannalle.
Varvut hohtivat väreissään kulkijalle,
usko huomiseen toivoa toi tulevalle.*

*Mutta kuin se olisi ollutkin vain unta,
unta onnesta, luonnon ja vapauden.
Sydämeen jäikin nyt kaipuu tumma,
mielen maisemaksi unikuvat muistojen.*

*Rakas kotiseutu kun rauhan ehtona luovutettiin,
pala sielusta ja omasta kielestä jo kadotettiin.
Päivä päivältä kuitenkin tulevaisuutta rakennettiin,
uuteen elämään ja onneen jälleen lujasti uskottiin.*

Leena Aalto

Sotavankeus alkoi jo ennen sotaa

Teksti Tapani Ranta Lapin Kansa 2002

(Tekstin kopioinut Lapin Kansan päätoimittajan luvalla Topi)

Eino Simosen tarina Pummangista

Vuoden 1920 Tarton rauhan raja ruhjoi suomalaisen asutuksen Petsamossa kahtia. Tornion Arpelassa asuvan Eino Simosen, 83 syntymäkotina oli Suomessa, mutta hänen äitinsä koti jäi Neuvostoliittoon. Rajaneuvotteluissa venäläiset olivat halunneet rajan kulkevan niin, että kalaisa Muotkavuono jää kokonaan Neuvostoliiton puolelle. Samalla jäi Neuvostoliittoon monta Muurmannin rannan suomalaista kylää, kuten Muotkan kylä. Eino Simo-

nen syntyi Pummangin kylässä Kalastajasaarenolla 23. maaliskuuta 1919. Hänen isoisänsä Henrik Simonen oli Pudasjärven Simosia. Henrik muutti Norjaan 1800 luvulla ja rupeesi kalastajaksi. Einon äiti oli saamelaisia. Perhe eli Pummangissa kalastuksesta. Einon äidin suku oli Muotkan kylästä. Kun Eino oli vasta kuuden vanha, päätti isä loikata Neuvostoliittoon. Isä oli kommunisti ja uskoi elämään rajan toisella puolella. Keväisenä iltana perhe sousti vuonon perälle. Rannasta ei ollut enää pitkä matka rajalle. Venäläiset rajavartijat olivat vastassa, kun perhe ylitti rajan. Ilmeisesti isä oli jo sopinut venäläisten kanssa asiasta.

Muotkassa Simosen perhe asui ensin äidin kotitalossa, kunnes perheen isä sai rakennettua oman talon. Kodin saamisesta huolimatta elämä ei alkanut sujua. Oli puutetta ruoasta, jota isä joutui hankkimaan Suomestakin.

Välskäri myrkytti vanhemmat

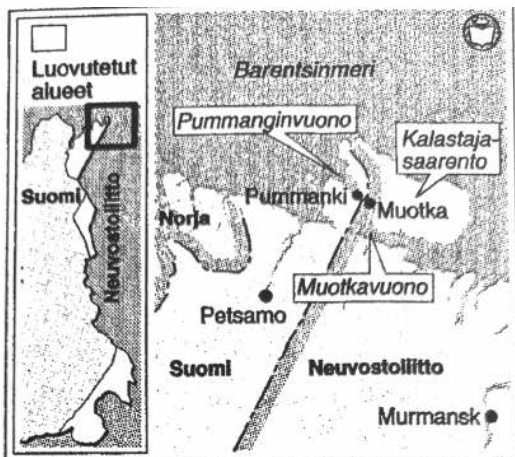
Perheeseen syntyi lapsia melkein joka vuosi. Äiti sairastui kuitenkin synnytyksen jälkeiseen vaivaan. Venäläinen välskäri sekoitti myrkyä kahviin ja juotti sen äidille. Muutaman tunnin kuluttua äiti oli kuollut. Lapsi oli tällöin kahden viikon ikäinen. Sitten isä loukkaantui ja sai keuhkorepeämän ruoanhakureissulla. Samainen välskäri tuli taas antamaan saman rohdon. Vaikka oli lapsi, niin ymmärsin, että ei eri tautiin voi antaa samaa rohtoa. Mie varoitin isää, mutta tämä ei halunnut kuulla varoituksia, vaan kuoli samalla tavalla kuin äitikin. Myrkyt oli tavallista englantilaista ketunmyrkyä. Orvot lapset jäivät mummolaan. Elämä oli kuitenkin ankeaa Muotkassa. Yhtenä keväisenä aamuna yksitoistavuotias Eino ja hänen kahdeksanvuotias veljensä karkasivat ja hiitivät takaisin Suomeen. Matka oli Muotkasta Pummankiin

seitsemän kilometriä. Suomalaiset rajamiehet ottivat pojat kiinni ja kysyivät, että lähtevätkö pojat takaisin. Ei kilon kappaleinakaan, oli vastaus. Pojat asettuivat asumaan isän kotia. Eino Simosella ei ole ruusuista kuvitelmaa siitä, miten Muotkan kylän asukkaille kävi. Kylät hävitettiin ja asukkaat tapettiin vainonaikana. Äidin isä ja äidin veli selvisivät, kun he karkasivat Suomeen vuonna 1938.

Suomen puolella Pummangissa sen sijaan elettiin vaurasta elämää, kun merestä sai kalaa. Vuonna 1939 Eino Simonen liittyi suojeluskuntaan. Lokakuun 7. päivänä samana vuonna hänet kutsuttiin rajavartiolaitoksen palvelukseen reserviläisenä. Hän ehti olla vartiossa Maattivuonossa ja Vaitolahdessa. Koska sotaa ei näyttänyt nyt tulevan, pyysi Simonen siirtoa Pummangin vartioon. Pummangin Kohmelo-ojan vartio oli kolmen kilometrin päässä kylästä. Marraskuun 28. päivänä, kolme päivää ennen talvisotaa, venäläiset joukot hyökkäsivät vartiolle kello 16.30 iltapäivällä. Sisällä olleet reserviläisvartiomiehet Simonen, Veikko Salkio ja Tauno Korhonen otettiin vangiksi. Seuraavana aamuna heidät oli viety jo laivalla Murmansiin. Minulla oli kivääri ja Salkion Veikolla oli pistooli, mutta emme päässeet ulos rakennuksesta, kun koko ajan tulitettiin, kertoo Simonen vangitsemisesta.

Vangilla ei koiran asemaa

Muurmanskissa miehet joutuivat esikunnassa kuulusteltaviksi. Eino Simonen sai heti kuulusteluissa haukkumanimen ”susikoiran perkele”, kun hänellä oli suojeluskunnan merkki rinnassa. Eino repäisi vaivihkaa merkin irti ja heitti sen ritsien alle, niin kauas kuin mahdollista. Vaitolahdessa joutui rajamiehiä myös vangiksi ja niistä miehistä venäläiset teloittivat yh-

den Nousiaisen, joka oli taistelussa surmannut venäläisen. Muurmanskin kasarmilta vangit kuljetettiin Petroskoihin, johon koottiin vankeja Suomen rintamalta. Paikka oli hyvin kylmä kasarmi ja olot olivat hyvin ankeat.

Siitä lähdettiin kuljettamaan etelään Grjasovetsin vankileirille, joka oli 300 kilometrin päässä Moskovasta. Matka oli ankara, kun härkävaunussa taivallettiin yksitoista päivää. Joka toinen päivä vangit saivat palan leipää ja joka toinen päivä veturista annettiin tilkkanen likaista vettä. Vangin ihmisarvo ei ollut minkään arvoinen. Koirakin sai paremman kohtalon. Leiri oli entinen Korniloffin luostari. Vankeja oli lähes kuusisataa. Eino pelastukseksi koitui se, ettei hän polttanut mahorkkaa. Tupakkiannoksen hän pystyi vaihtamaan sokeriin. Vangit palautettiin 20.4.1940 talvisodan päättämisen jälkeen. Vielä Viipurin asemalla annettiin vangeille ”viimeinen tilaisuus” jäädä Neuvostoliittoon. Tilaisuutta noudatti 18 vankia. Venäläinen eversti sanoi luovutuskatselmuksessa, että viekää Suomen herroille terveisiä, että venäläiset hyökkäävät seuraavalla kerralla niin suurella voimalla, että Suomi vallataan.

Simosen etelän reissu jatkui vielä varusmiesajalla heti kahden viikon loman jälkeen. Palveluspaikka oli Riihimäellä ja Kuopiossa. Varusmiesajan jälkeen oli lähdettävä taas pohjoiseen sotimaan.

Luton miehissä erämaasotaa

Eino Simonen oli jatkosodassa ensimmäiset kuukaudet kapteeni Tiitolan joukoissa Petsamossa saksalaisten alaisuudessa. Syksyllä Tiitolan ryhmä yhdistettiin majuri Antti Pennasen johtamiin Luton joukkoihin. Luton sota oli partiosotaa. Kävelymatkat olivat pitkiä ja vihollisen ei saanut antaa yllättää. Eino oli saanut rintaansa repeämän jo sodan alkuvaiheessa, mutta hän salasi sen, kun ei ollut saanut ampua vielä yhtään ryssää. Yöllä nukahtaessaan hän valitti kuitenkin rintaa ja kaverit luulivat hänen hourivan. Kipu kuitenkin parani itsestään ajan mittaan ja Simonen jäi sotaan. Venäläinen luutnantti ampui Simosta polveen niin sanotussa Antinpäivän taistelussa lähellä Suonikylää. Simonen otti vastapalvelukseksi kylmenneen luutnantin kokardit. Raskaiden Kemin taistelujen jälkeen syksyllä 1944 Luton miehet kotiutettiin Kälviällä. Eino Simosen sota sen sijaan jatkui. Hän kulki Riihimäen järjestelykeskuksen kautta kenraali Laguksen joukkoihin Suomussalmelle ja edelleen Kemijärvelle. Hän lähti tiedusteluosaston mukana Sallan Karhujärveltä itään tutkimaan, onko venäläisiä joukkoja tulossa vetäytyvien saksalaisten perässä. Yli kymmenen päivän tiedustelu osoitti, että venäläisiä joukkoja ei ollut tulossa. Oli vain saksalaisten asettamia miinoja.

Sodan jälkeen Simonen jatkoi vielä rajamiehenä. Hän sai komennuksen Ivaloon, jossa hän ajoi pyörällä miinaan. Mies sai sirpaleita ympäri kehoa, mutta raajat pysyivät ehjinä. Sirpaleet muistuttavat vielä tänä päivänä olemassa olostaan. Eino Simonen aloitti siviiliuran kuuden vuoden palvelun jälkeen 40-luvun lopulla. Hän

työskenteli neljä vuotta rakennusmiehenä Paatsjoen voimalaitosten työmailla. Sieltä hän löysi vaimon ja alkoi perheen perustaminen. Meinasin aloittaa maanviljelyn Ivalossa, mutta maatalousseuran johtaja neuvoi muutaman etelään. Kävin täällä ja katsoin, että täällä metsätkin kasvaa heinää, kehuu Arpelan Virkkumaan isäntä Eino Simonen nyt hyvää valintaansa. Eino Simonen sai Arpelasta kylmän tilan, jossa ei ollut peltoja eikä rakennuksia. Ensimmäiseksi hän kuokalla ja lapiolla raivasi kahdeksan hehtaaria peltoa ja sai pahan keuhkorepeämän. sitä piti sairastaa kaksi vuotta. Tila kuitenkin valmistui elinkelpoiseksi ja kun lainat olivat melkein maksettu pois, Urho Kekkonen armahti velalliset.

Sota muistuttaa itsestään

Vanhoilla päivillä Eino Simosen haavoittumiset ja vaivat muistuttavat itsestään. Hän saa syöpälääkkeen pistoksena muutaman kuukauden välein. Astmankin vaivaa. Yöllä taistelun ja vankileirin kauhut tulevat uniin. Silti Eino Simonen ei ole katunut sotareissuaan. Se oli pakon sanelema reissu, sanoo Simonen. Jäämerelle minulla on kuitenkin vielä ikävä.

Näin keväällä alkaa aamu-unet katoamaan. Olin kymmenen vuotta kalastajana. Silloin rajamies hankki 700 markkaa kuussa. minä hankin kalastajana 11000 markkaa kevään aikana. Kolmen miehen porukassa saimme 21000 kiloa kalaa. Enemmänkin olisimme saaneet, mutta kukaan ei enää ostanut, muistelee Turjan mies, josta tuli lopulta kuivan maan viljelijä.

Sota ei ole jättänyt vain fyysisiä vaivoja. Sotavankeudessa miehet alkoivat yöllä mölyämään niin, että heitä jouduttiin pukkimaan hereille. Sama se oli sodan jälkeen kotonakin, missä vaimo joutui herättelemään, kun taistelut meinasivat käydä liian koviksi, Simonen kertoo.

Petsamon siirtoväen korvaukset

Teksti Pekka Vuononvirta

Asia, mikä lapsena jäi kotoa mieleen ja josta paljon keskusteltiin, ehkäpä ei mielellään aina lasten kuullen, olivat petsamolaisten perheiden kiinteistöistä ja erilaisesta irtaimistosta ja kotieläimistä saadut valtionkorvaukset.

Tämä asia on minua kovasti myöhemmin mietityttänyt. Ei ehkä niinkään siitä näkökulmasta, minkä suuruisia korvauksia menetyksistä saatiin, vaan siitä, voisiko noiden Petsamoon jääneiden ”tavaroiden” kautta päästä raottamaan sen aikaista elämää. Mitä ne perheet käyttänsä omistivat?

Tähän viittaavia dokumentteja ei kotoani koskaan löytynyt. Tiesin, että jossainhan Suomen arkistossa täytyy olla nämä kyseiset ”korvauslistat”. Kirjoitin maaliskuussa 2019 kirjeen Kansallisarkistoon, jossa kyselin henkilönimillä kyseisiä asiakirjoja. Aikaa kului parisen viikkoa, kunnes Mikkelin Maakunta-arkistosta tuli sähköposti-viesti, jossa kerrottiin perheemme asiakirjojen olevan heillä siellä. Se oli suuri yllätys. Olin varma, että sieltä löytyisi pari - kolme A4:sta lyijykynällä rustattuna. Mutta yllätykset jatkuivat. Perheemme asiakirjoja löytyi Mikkelistä kaikkiaan 130 sivua.

Sovin Arkiston kanssa, että he lähettävät aineiston Ouluun. Parin päivän päästä siitä istuin Oulun Maakunta-arkiston uumenissa, kamera kädessä ja tutkin hämmen-tynein mielin edessäni avautuvia sivuja. Vaalean ruskeiksi patinoituneet asiakirjat avasivat minulle Kubatsinin perheen arkielämää. Olin innoissani.

Kun tarkastelee näitä asiakirjoja, ne voidaan jakaa kolmeen osaan. Talvisodan päätyttyä keväällä 1940, petsamolaisten tuli tehdä ilmoitus ”evakuoimisesta tai sodasta aiheutuneista vahingoista” Petsamon Arvioimislautakunnalle. Sodan päättymisen jälkeen vuonna 1945, perheiden menetyksiä tarkasteltiin ns. ”ensimmäisen korvauslain nojalla”. Valtioneuvosto sääti vielä 22.4.1955 ns. ”lisäkorvauslain, jonka mukaan ne, jotka olivat saaneet korvauksia ensimmäisen korvauslain nojalla, olivat oikeutettuja hakemaan lisäkorvauksia”. Koska isäni perhe asui Kubatsinin talossa vuonna 1939 ja hän oli vanhin lapsista, oli hän tehnyt asiakirjojen mukaan kyseisen ilmoituksen Petsamon Arvioimislautakunnalle 13.9.1940 koko perheen puolesta. Ilmoitus tehtiin valmiiksi painetuille kaavakkeille. Lisäksi sai käyttää liitteitä, joihin kirjattiin kaikki oleellinen kadonnut, vaurioitunut ja ”sotkettu” omaisuus. Hakija arvioi jokaiselle menetetylle tavaralle oman rahallisen arvionsa. Lautakunta pohti sitä, olivatko vastaajan esitykset oikeita ja realistisia. Samalla lautakunta antoi oman arvionsa tavarain arvosta omien kriteeriensä pohjalta.

Talvisodasta aiheutuneet menetykset

Talvisodan jälkeisissä korvaushakemuksissa keskityttiin irtaimistoon, kotieläimiin ja poroihin. Petsamohan luovutettiin takaisin Suomelle Kalastajasaarentoa lukuun ottamatta. Siten korvaukset eivät Kubsatsinien kohdalla liittyneet kiinteistöihin, jotka olivat kuta kuinkin säilyneet entisellään. Hehän asuivat Parkkinassa.

Kubatsinin talon huonekalut, kuten pöytä, kuusi tuolia, sohva, kuusi hetekasänkyä, sängynpeite ja keinutuoli olivat joko särjetty tai ”tarttuneet” itänaapurin matkaan. Vaatteet oli yksilöity varsin seikkaperäisesti. Korvauslistalta löytyi 10 takkia, 10 patjaa, 15 tyynyä, pari turkkia, kolmet nahkahousut, kuusi paria saappaita, kolme miesten pukua ja kaksi kesätakkia. Edelleen listalle päätyi yksi silkkinen ruokaliina, viisi pöytäliinaa, yksi seinävaate, 30 pyyheliinaa, kaksi naisten kesätakkia, kuusi leninkiä, alusvaatteita ja yhdet huopakengät. Kaikki nämä olivat neuvostosotilaita kiinnostaneet ja varmaan päätyneet ”sotasaaliina” kotiin. Kubatsineilla oli kolme lehmää, poroja ja niiden vasoja. Nämäkin oli menetetty. Edelleen separaattori, ompelukone, seinäkello, ilmapuntari, radio, rukki, luonnonheinät, koivuhalat, saunapata, tahko, viikatteet, heinähangot ja haravat olivat vaihtaneet omistajaa.

Mielenkiintoinen tavaraosio oli kalastustarvikkeet. Lohinuottia oli kolme, sillinuottia yksi, nuottiin kuuluvat köydet, kettingit ja ankkurit, kaikki olivat kelvanneet viholliselle. Perhe omisti meriveneen ja järviveneen sekä 14 verkkoa ja kolme polkupyörää. Niillekin näytti olevan Venäjällä käyttöä, koska niitä ei löytynyt mistään. Talvisodan alkamisen ajankohta marraskuun lopussa oli merkittävä virstanpylväs siinä, että kaikki kuivamuona oli juuri ostettu ja varastoitu talven varalle. Kahvia oli jemmassa 2,5 kg, ruisjauhoja 250 kg, nisujauhoja 40 kg, riisiä 10 kg, kauraryynejä 50 kg, hienoa sokeria 20 kg, suolaa 10 kg, itse poimittuja, säilöttyjä hilloja 90 litraa, mustikoita 80 litraa, puolukoita 60 litraa, perunoita 800 kg, nauriita 150 kg, suolatua lohta 280 kg ja teetä 2 kg. Määrät tuntuvat aika suurilta, mutta Kubatsinin talossa asui yhdeksän aikuista ja kaksi lasta. Lisäksi Kubatsinin talo toimi aika ajoin myös kylän matkustajakotina, joten ruokavarastoja tarvittiin. Juuri talvisodan alla tulivat sokeri ja kahvi ”kortille”, ts. ne tulivat säännöstelyn piiriin. Monet muutkin elintarvikkeet kokivat saman kohtalon Suomessa myöhemmin. Rahallista korvausta isäni oli esittänyt menetetystä omaisuudesta 167840 mk. Arviointilautakunta päätti koko tavaraerän arvoksi 100315 mk. Yleinen korvausprosentti näyttää tuolloin Petsamossa olleen noin 60%.

Jatkosodan jälkeiset korvaukset

Jatkosodan päätyttyä ja Petsamosta evakuoinnin jälkeen tilannehan muuttui aivan täysin. Petsamoon jäi Matvei Kubatsinin perikunnalta kuuden huoneen kaksikerroksinen rakennus, joka oli rakennettu vuonna 1935. Rakennuksen pohja oli 11,5x8 m2, lisäksi 6x4,25 m2 suuruinen navetta, aitta, sauna ja kellari. Perikunta arvioi rakennuksien arvoksi 517000 mk. Arviointilautakunnan näkemys oli 292308 mk,

siis n. 60 % pyydetystä. Peltoja oli 2,5 ha, luonnonniittyjä 13 ha ja jonkin verran metsäpohjaa. Näiden arvoksi lautakunta päätti 156500 mk.

Isäni, Heikki Vuononvirta, oli rakentanut asiakirjojen mukaan v.1941 Parkkinaan Maamiesseuran talon viereen hirsitalon. Sen koko oli 9x4,5 m2. Seinät olivat 6 tuuman hirttä. Korkeutta huoneilla oli 2,56 m ja ulkoseinä 4 m. Talo oli rakennettu betoniperustuksen päälle. Isäni ei ollut tyytynyt saamaansa korvaukseen vaan valitti siitä Arvioimislautakunnalle. Arvioimislautakunta oli ”erehdyksessä” käsitellyt rakennuksen multapenkkirakenteena, vaikka se oli sokkelilla ja rossilattialla varustettu. Tähän tarvittiin valaehdotus todistus asian hyvin tunteneelta paikalliselta Rudolf Olsenilta. Lautakunta hyväksyi valituksen ja myönsi 33993 mk:n lisäkorvauksen virheellisen rakennustarkastuspöytäkirjan takia. Valtiohan maksoi korvaukset osittain obligaatioina. 50-luvun puolivälissä säädetyn lisäkorvauslain perusteella kaikki Kubatsinin perikunnan oikeuden omistajat saivat korvauksia, paitsi yksi. Isäni sisko Olga Kubatsin, oli muuttanut Ruotsiin ja avioitunut siellä. Kun hän ei ollut enää pysyvästi Suomessa asuva, lisäkorvaus evättiin häneltä.

Lopuksi

130 sivuinen asiakirjanippu sisältää runsaasti erilaista tietoa sen aikaisten ihmisten jokapäiväiseen elämiseen liittyvästä elämäntavasta ja välineistä. Luulenpa kuitenkin, että yleisellä tasolla tarkasteltuna saatuihin korvauksiin ei varmaan kaikki olleet tyytyväisiä. Itselleni ei jäänyt kotoa mitään mielikuvaa saatujen korvausten oikeudenmukaisuudesta. Ehkäpä petsamolaiset lopulta tyytyivät siihen, mitä heille tarjottiin. Pitkä sota-aika ja suuret kärsimykset olivat varmaan väsyttäneet väestön. He halusivat päästä rauhallisen elämän syrjästä kiinni, eikä se tapahtunut hetkessä. Mitä nämä asiakirjat avasivat minulle? Olen todella tyytyväinen, että onnistuin löytämään ne.

Kun nyt yhdistän vanhempieni ja mummoni kertomukset Petsamosta, heidän asumuksensa, kalastukseen liittyvät välineet, kotieläimet, erilainen irtaimisto jne., pystyn entistä tarkemmin samaistumaan heidän arkielämäänsä tuolloin ja ymmärtämään sitä kaipuun tuskaa, mitä he kokivat koko loppuelämänsä Petsamon menettämisessä.

Petsamolaista - lehden lukijat, mikäli teillä on kiinnostusta selvittää oman sukunne saamia sotakorvauksia, ottakaa yhteyttä Mikkelin Maakunta-arkistoon.

Norjaan saapuu talvisodan evakkoja Suomesta 1939-1940

Teksti Ingrid Immonen

Norjan sanomalehdet olivat syksyllä 1939 täynnä tietoa Euroopan sodasta. Pohjoisessa oltiin erityisesti kiinnostuneita siitä, miten Neuvostoliitto suhtautuu sotaan. Raja Suomen ja Neuvostoliiton välillä pohjoisessa ja Norjan naapuruus Suomeen (Petsamo) oli Pohjois-Norjassa keskeistä.

Suunniteltu evakuointi Pohjois-Suomesta ei ollut vielä alkanut talvisodan puhjetessa. Tästä seurasi jonkin verran kaaosta koska ajoneuvoja tarvittiin sekä evakuointiin että armeijan tarpeisiin.

Petsamo-alueella oli monella perhe- ja ystävyys-suhteita Paatsjoen norjanpuolen asukkaisiin. Täten oli luonnollista monelle lähteä ensiksi Norjan tuttavapiirin luo kun sota puhkesi. Kerrotaan että useassa Pasvikin talossa oli monta kymmentä evakkoa sodan ensimmäisinä päivinä. Myös Svanvikin koulun oppilasasuntola käytettiin väliaikaisena vastaanottoaikkana. Koulun rehtori lähetti oppilaat ennenaikaiselle joululomalle.

Useimmat jotka tulivat suomalaisina pakolaisina Norjaan 1939/40 talvena tulivat Varangerin (Varenki) ja Tanan (Teno)¹ kautta, mutta myös muualta Pohjois-Suomesta mentiin evakkoon Norjaan, useimmiten Tromssaan. Norjan vallanpitäjille tämä tarkoitti lyhyessä ajassa tuhatmääräisen pakolaisvirran. Aikana 2.12.1939-18.01.1940 Varangerin alueelle tuli yhteensä 1151 henkeä: 319 miestä, 324 naista ja 508 lasta. On epäselvää koskevatko luvut vain niitä jotka saivat ”pakolaispassin” (flyktningepass), asiakirja joka mm oikeutti avustukseen, tai mikäli tämä luku sisältää kaikki jotka matkustivat Norjaan, myös he jotka matkustivat heti takaisin Suomeen.

Esimerkkinä siitä, että joskus mentiin suoraan takaisin Suomeen on ne 68 henkeä jotka menivät Vardöstä (Vuoreia) Narvikiin suomalaisilla troolareilla Aunus ja Vienna. He tulivat Narvikiin aikaisin aamulla joulukuun kuudes päivä ja lähtivät aikaisin seuraavana päivänä erikoisjunalla Kirunan kautta Haaparantaan. Ainoat jotka jäivät, oli perhe jossa oli vastasyntynyt lapsi. Troolareitten miehistö erosivat ja pestautuivat suomalaisiin aluksiin. Troolarit jäivät Älesundiin.

Avustustyön evakkojen hyväksi aloitti paikalliset järjestöt yhdessä. He järjestivät vastaanottoaikoja: yöpymispaikat, vaatetuksen, ruokaa ja lääkärintarkastukset.

¹ Varanger – Varanki, Tana – Teno, jne. Kaikki kveeninkieliset nimet suluissa löytyy netistä: <http://www.kvenskedstedsnavn.no/stedsnavn/index/page:15>

Murtautuivat jopa kauppoihin saadakseen vaatteita ja ruokaa pakolaisille. ”Haemme ensin, maksamme sitten.”

Joulukuun 28 pvä 1939 Ella Aas kirjoittaa Vardöstä Norjan Punaisen Ristin keskusjärjestölle:

«Sunnuntaina 3/12-1939 ilmoitin olevani halukas olla vastuussa Punaisen Ristin avusta suomalaisille pakolaisille Pohjois-Norjassa.

Saman päivän iltapäivänä ohittivat ensimmäiset suomalaiset Vardön. He tulivat hurtigrutalla Kirkkoniemeltä ja lähtivät eteenpäin kahdella suomalaisella troolarilla, jotka olivat tulleet Petsamosta, samana iltana Narvikiin. Kunnanlääkäri Næss kävi laivoissa tutkimassa muutamaa raskaana olevaa naista, ja Vardön piiri vei laivoihin viidenkymmenlitran sangollisen maitoa kumpaankin troolariin.»

Myöhemmissä raporteissa hän mainitsee että «meidän viranomaiset eivät halua pakolaisia Itä-Finnmarkeniin»

«Meidän viranomaiset eivät halua pakolaisia Itä-Finnmarkeniin.» Oli ollut useampia tapahtumia jossa Neuvostoliiton lentokoneet olivat ylittäneet Norjan rajan. Pelättiin mitä Neuvostoliitto aikoi tehdä ja miten pitkälle länteen he aikoivat tehdä valtauksia. Kaikki evakot siirrettiin etelämmäs. Ainoat jotka jäivät Finnmarkin lääniin olivat 17 henkeä jotka sijoitettiin Altan (Alattio) lastenkotiin ja 51 kolttasaamelasta jotka sijoitettiin Kistrandiin (Ryssämarkka), nykyiseen Porsangin kuntaan. Muut evakot siirrettiin muun muassa Tromsøhön, Narvikiin, Mosjøen, Trondheimiin. Useimmat asutettiin kuntien syrjäseutuihin.

Kuva Petsamo-Seuran arkistosta

Myös Norjan viranomaiset näkivät välittömästi yhdistävän organisoinnin tarpeen. Oikeusministeriö laati virallisen koordinoivan yhteistyöelimen, Valiokunta suoma-laisten pakolaisten hyväksi (Fellesutvalg for finske flyktninger), joulukuun alussa 1939. Paitsi edustajia oikeusministeriöstä valiokunnan jäsenet edustivat Lääkin-töhallitusta, josta mukana oli johtaja, Pohjola Norden Seuraa, Norsk folkehjelp (Norwegian people's aid), Norske Kvinners Sanitetsforening (Norwegian Women's Public Health Association) ja Norjan Punaista Ristiä

Jokaiseen kaupunkiin joka otti vastaan pakolaisia tuli oma paikallinen «Pakolaisva-liokunta» (Flyktningekomite) jonka työnä oli koordinoida pakolaisiin liittyviä ky-symyksiä; vastaanottoa, sijoittamista ja kaikkia muita käytännön järjestelyjä. Valtio lupasi rahallista avustusta työhön. Lopullinen rahoitus, kr.700.000 myönsi Norjan eduskunta (Stortinget) maaliskuussa 1940. Käytännössä käytettiin kuntien avustus-määrärahoja, sekä varoja lahjoituksista, eri juhlista ja myyjäisistä.

Punaisen Ristin raporteista ja Pakolaisvaliokunnan referaateista ilmenee hyvin mi-ten pakolaisten sijoitus ajateltiin toimeenpanna. Pääajatuksena on että perheet yrite-tään pitää yhdessä. Mikäli mahdollista sijoitetaan suurperheet tai naapuit lähekkäin. Katsottiin myös hyväksi mahdollisuus mielekkääseen työhön. Samalla oli tärkeätä että tämä ei vie työtä «meidän omilta». Oli myös tärkeää että paikkakuntalaiset ei-vät saisi käsitystä että pakolaisille annettaisiin enemmän hyviä verorahoista kuin omille.

Muutama kommentti heijastaa myös maailmankatsomusta porvariston keskuudessa 1930-luvulla: «On itsestään selvää että rajan yli ei ole tullut vain korkeatasoista ihmismateriaalia, on sekä punaisia että karkureita ja ihmisiä jotka kuuluvat onnetto-maan rotusekoitukseen suomalainen-saami-norjalainen»

Ihmisiä liikutti pakolaisten kohtalo, heidän surunsa jättää koti, epävarmuus rakkait-ten kohtalosta. Ihailtiin äitien kykyä pitää perhe yhdessä suurine lapsiparvineen.

Lasten mahdollisuus käydä koulua Norjassa olon aikana vaihteli. Monelle lapselle aika Norjassa oli ensimmäinen katko koulunkäynnissä. Koulunkäynnin katkelmat jatkuivat välirauhan ja jatkosodan aikana kun kouluja otettiin saksalaisten käyttöön.

Talven mittaan solmittiin monet ystävyys-suhteet evakkojen ja paikallisten välillä. Jotkut yhteydet sammuiivat sodan jälkeen, toiset ystävyys-suhteet kestivät elämän ajan.

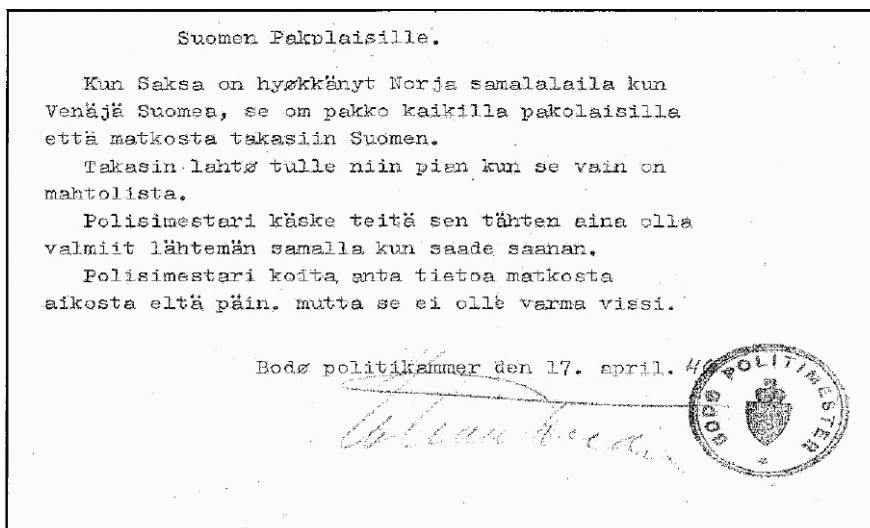
Talven aikana syntyi Norjassa moni evakkolapsi. Myös sairautta koettiin. Nuo-ri tyttö kertoo että hänen tuberkuloosinsa hoidettiin Vensmoen sanatoriossa. Kun sairauksista kerrotaan raporteissa, sairauden syy ei selviä. Hoitomaksut selvittivät yhdistykset tai paikalliset valiokunnat. Narvikista kerrotaan lotan tai kättilön seuran-

neen junamatkalla Ruotsin puolelle jos matkassa oli raskaana olevia naisia. Monin paikoin löytyi tulkki kaupungista, mutta joskus tämä ei ollut mahdollista. Jos ei löytynyt naapuria joka osasi norjaa saattoi sairauden selvittäminen ja hoito olla hankalaa.

Kaikki työkelpoiset 18-60 vuotiaat miehet kutsuttiin palvelukseen, sen vuoksi he lähtivät takaisin Suomeen jo alkutalvesta. Myös monet perheet palasivat Suomeen, varsinkin jos heillä oli perhe Etelä- tai Keski-Suomessa. Kevään mittaan Narvikista lähti säännöllisesti juna Kirunan kautta Haaparantaan vieden mukanaan suomalaisia. Ruotsin puolella Ruotsin Punainen Risti oli vastuussa pakolaisista.

Talven mittaan Pohjois-Norjan kirkkoissa (ja myös muualla Norjaa) kerättiin kolehti suomalaisten evakkojen ja sotavankien hyväksi. Hälogalandin piispa, S.J. Normann, Tromsössä oli vastuussa tästä rahasta. Ne käytettiin jokapäiväiseen työhön evakkojen hyväksi. Piispa tilasi myös suomenkielisiä raamattuja ja virsikirjoja jaettavaksi evakkoperheille. Osa rahasta lähetettiin Suomeen, arkipiispa Kailalle Turkuun, käytettäväksi evakkojen ja sotavankien hyväksi. Näillä varoilla rahoitettiin myös suomalainen pappi, dr.theol Aulis Zidbäck, ja hänen matkansa Pohjois-Norjaan. Hän toteaa kertomuksessaan piispa Normannille että hän ei ehtinyt käydä kaikkien suomalaisten luona, koska kulkuyhteydet olivat hankalat. Piispa oli saanut käännettyä norjan liturgian suomeksi, mistä Zidbäck oli kiitollinen koska hän tullessaan sai ensi työkseen hautauksen.

Kun Suomi ja Neuvostoliitto teki aselevon maaliskuussa 1940, alkoi evakkojen kotimatka. Norjassa oli tähän aikaan enimmäkseen naisia ja lapsia sekä vanhuksia.

Kuva T. Kunnari

Paluureitti Suomeen meni pääasiallisesti Narvikin, Fausken, Harstadin ja Skibottenin (Yykeänperä) kautta. Osa paluumatkasta sattui samaan aikaan kuin ensimmäiset sotatapahtumat Pohjois-Norjassa, etenkin Harstad-Narvikin ympäristössä. Matka-seurue, joka oli lähtemässä laivalla Harstadista Kirkkoniemen kautta Petsamoon, eivät päässeet laivaan, koska tämä ei päässyt laituriin taistelujen takia. Heidän oli haettava suojaa tilapäisissä pommisuojoissa ja kellareissa taistelujen käydessä.

Kertovat lapsista, jotka joutuivat eroon perheistään kaikessa mellakassa, ja kaikes-ta huolesta kunnes lapsi löytyi kun päästiin pommisuojusta ulos. Kun tilanne taas rauhoittui matka jatkui Kirkkoniemeen ja sieltä eteenpäin Petsamoon. Matka ei mo-nelle jäänyt tähän, vaan oli jatkettava eteenpäin Pohjois-Suomeen koska suuri osa asutuksesta oli poltettu.

Kirkkoniemen kautta palasi aikana 18.04.- 24.06.1940 yhteensä 465 henkeä: 48 miestä, 151 naista ja 266 lasta. 28.01.1940 ilmoitetaan että yli 300 henkeä ovat menneet takaisin Suomeen Narvikin kautta.

Lähteet:

Lehdet: Finnmarksposten 1939-1940,

Vestfinnmark Arbeiderblad 1939-1940

Arkistot: Riksarkivet, Oslo; Norges Røde Kors;

Riksarkivet, Oslo; Justisdepartementet;

Statsarkivet, Tromsø; Hålogaland bispedømme;

Interkommunalt arkiv Finnmark: Hammerfest Flyktningekomite

Nordland arkiv: Bodø Flyktningekomite .

Kirjallisuus: Henkilökohtaiset kertomukset: Petsamolaista, paikalliset vuosikirjat

Haastattelut: 2016-2018

Kervannon kylästä Kalastajasaarennolta Pullojärvelle, Liinahamariin, Rovaniemelle, Trifonaan ja Pattijoelle – Leinosen perheen evakkotaival

Teksti Marja-Leena Pietikäinen-Lahtivirta

Kervannon köngäs – kuvassa äidinisä Frans Leinonen (oik) ja Arttu Pirilä

Äitimme Lahja Pietikäinen, os. Leinonen asui Kervannon kylässä Petsamon Kalastajasaarennolla v 1930–1939. Hän muistaa vielä lapsuudenaikaisia tapahtumia, mukaan lukien talvisodan alkamisen ja vankeusajan ja evakkomatkat. Äiti kertoo näin:

’Meille annettiin 6 tuntia aikaa valmistautua evakuointiin ja menemään meitä hakemaan tullee laivalle 29.11.1939. Puhelu tuli meidän kylässä Rikhard Räinän talolle kun pian sen jälkeen kun hyökkäämättömyyssopimus Suomen ja Neuvostoliiton välillä oli sanottu irti ja rajaseutujen asukkaita alettiin evakuoimaan. Meitä asui n 90 ihmistä Kervannossa ja vaikka neuvostojoukot olivat lähestymässä rajaa ja kaikki aikuiset uskoivat sodan uhkaan, kukaan ei tointunut lähtemään niin lyhyellä varoitussajalla. Mihin kotieläimet joutuisivat? Mitä voisi pakata mukaan? Se tuntui ihan uskomattomalta, että kuka kylään tulisi, omat vanhemmat myöhemmin muistelivat evakuointimääräystä.

Mutta niin vain joukot tulivat. Saarennolle ja joka kylään. He hakivat ’satoja suomalaisia sotilaita’, joita kuulemma oli kylissä jo varustautuneina. Pari suojeluskuntalaista nuorta miestä yrittivät vielä paeta Suomen puolelle Lupu-tunturin yli, mutta

neuvostojoukot saivat heidät kiinni tunturissa olleesta mökistä. Mekin kuulumme kylässä jo aiemmin piileskelleiltä neuvostodesanteilta, että he olivat tarkkailleet kylää ja sen asukkaita jo päivien ajan ja pystyivät käyttämään näitä tietoja kuulus-teluissa. Oli aika karmivaa kuulla kun sotilaat tulivat kuulustelemaan meitäkin ko-tiimme ja he pystyivät kertomaan monen päivän takaisista tapahtumista ja antamaan tarkkoja tietoja lastenkin liikkeistä kylän raitilla.

No, kun suomalaisia joukkoja eikä muitakaan sotavarusteita kylistä löytynyt, Ker-vannon kyläkin määrättiin tyhjennettäväksi tammikuussa 1940 kun Kalastajasaa-rennostakin tuli sotilasaluetta. Kaikki asukkaat pakattiin laivaan. Ja niin meitä lähdettiin kuljettamaan Murmanskin suuntaan laivalla ja sieltä edelleen junalla ja maastoautolla ja pororeellä etelään päin. Jonakin yömyöhänä putosinkin reen kyy-distä ja koko pitkä kulkue jouduttiin pysäyttämään että minut saatiin takaisin kyy-tiin, onneksi. Mutta näin Kalastajasaa-rennolle jäivät ihana koti ja saunaranta, kissat ja muut kotieläimet, isän kalastusveneet ja muut ammatinharjoittamisen välineet. Kalaisat vedet ja hillamaat, jotka olivat antaneet ravinnon ja toimeentulon meidän suvulle jo parissa sukupolvessa, kaikki jäi.

Pitkän ajan ja matkan jälkeen meidät asutettiin johonkin soisen alueen keskellä olleeseen kolhoosin-tyyppiseen tukkikämppään, jossa 3 perhettä asui parissa huo-neessa koko talvisodan ajan. Muut perheet asuivat isommassa rakennuksessa. Isäni kiinnitti hirtehishuumorilla talon oven yläpuolelle puukyltin, jossa luki 'Lepokoti Kuusela' ja joutui siitä kuulusteluihin ennen kuin kyltti poistettiin. Sotilaat antoivat meille ruokaa ja saimme vapaasti liikkua, mutta vain tuolla määrätyllä alueella ja asuminen oli valvottua. Ohikulkevat lappalaiset kävivät aluksi usein kylässä meidän luona teellä, mutta vartijat kielsivät sen. Lappalaisilta kuulumme sodan loppumises-ta keväällä 1940, he hiihtivät kolhoosin ohi ja huusivat meille lapsille, että kertokaa vanhemmille, että rauha on tullut. Ja jo ennen kuin neuvostoliittolaiset kertoivat mitä meille tapahtuu, rohkeimmat ja uhmapäisimmät meistä, mm. oma äitini, alkoi-vat vaatia vartijoilta ja sotilailta meidän palauttamista Suomeen.

Juttelin usein kaksi vuotta nuoremman veljeni Voiton kanssa siitä, missä olimme vankina tuolloin eikä se tullut meille oikein selväksi, ei lapsena eikä myöhemmin-kään. Vanhemmat eivät juuri noista ajoista ja asioista puhuneet emmekä kuulleet tästä myöskään muilta Pullojärven vangeilta tai muista lähteistä. Meillä säilyi kui-tenkin puinen pahkakuppi, jonka isämme veisti vankeusaikana ja kupin pohjassa oli kaiverrus: '1940 Pullojärvi Murmansk muisto'. Siitä nimestä tyttäreni kartta-ohjelman avulla paikallisti paikan nimeltä 'Озеро Пулозеро' Pullojärvi, Karjalan pohjoisosassa, Suomen puolella tuo paikka on Oulujärven eteläpuolen kohdalla.

Kun sota loppui, aikaa kului kesäkuulle 1940 ennen kuin meidät kuljetettiin samaan tietä takaisin Suomen puolelle, kärryillä ja junalla Murmansiin ja sieltä tällä kertaa laivalla Liinahamariin. Kotisaarelle ei ollut enää asiaa, se oli nyt Neuvostoliiton

puolella ja sotilasaluetta. Kun laiva meni kotirannan ohi, meitä kiellettiin menemästä kannelle, mutta me lapset tietenkin hiivimme sinne ja muistan, kuinka aurinko paistoi kodin ikkunoihin kun näin sen viimeistä kertaa. Karanteenista ja muista vastaantönnästä oloista ja rutiineista huolimatta oli tietenkin uskomattoman ihanaa päästä Suomen puolelle. Lotat ottivat meidät vastaan Liinahamarissa ja saimme heiltä hernesoppaa. Liinahamarista meidät vietiin kuorma-autoilla Inarin Nellimiin, jossa olimme kuukauden ajan karanteenissa ja sieltä muutimme Rovaniemelle äitini sukulaisten luo.

Monta kertaa myöhemmin olen miettinyt, että eloonjääminen ja paluu Suomeen tuntui siunaukselta: kuka olisi kaivannut sodan jälkeen jos pienekkö kyläläisten joukko olisi kadonnut sodan aikaan tai siirtokuljetuksissa?

Ihan kaikki asukkaat eivät palanneet: muistan, että pappi, kylän ”joutomies”, yksi naapurikylän mies ja pari lasta, joiden vanhemmat eivät olleet kotikylässä kun miehitys tuli, joutuivat jäämään Pullojärvelle. Naapurikylän mies oli pannut laudat ristiin kotitalon ovelle ja kyltin, jossa luki, että vain hän saa avata oven kun palaa takaisin kotiin. Se oli liikaa neuvostosotilaille. Me lapset mietittiin, että pappi ja nuo miehet jäivät vartioimaan niitä vähäiä tavaroita, jotka meillä olivat olleet mukana ja piti jättää Pullojärvelle.

Lahja Leinonen (vas), Frans Leinonen, Voitto Leinonen ja Arttu Pirilä (kalastajakaveri) kuva 1939

V. 1941 palasimme kuitenkin Petsamoon Trifonaan, jossa isä pääsi töihin kalastusporukan mukaan. Meidän viisihenkinen perhe majoitettiin tiilitehtaalte, jossa asuimme pienessä huoneessa, ns. konehuoneen yläpuolella monen muun perheen kanssa. Isä kävi kalassa ja pääsi näin ammatinharjoittamiseen taas mukaan vähäksi aikaa. Isä oli myös osakkaana Petsamon kalanmyyntiosuuskunnassa. Sen toiminta jatkui v 1947 asti.

Trifonan ajalta muistan ahtaat asuin olot, saksalaiset ja itävaltalaiset joukot kaupungissa ja jatkosodan sytyttyä liittoutuneiden pommitukset ja sen, kuinka veli sai paniikkikohtauksia pommitusten aikana ja yritti karata nopeasti ulos ikkunasta. Muistan kuinka tylsää oli nukkua vaatteet päällä ja miten äiti herätteli meitä keskellä yötä kun piti äkkiä lähteä suojaan juoksuautoihin, joita oli tehty yhdessä saksalaisten kanssa. Petsamon vuonoa pommitettiin aika paljon, lentokoneet lensivät matalalla ja muistan kuinka meidän

asuinhuoneen alapuolella olevan konehuoneen koneistoa oli tuhottu tulituksessa.

Veljellä oli muiden poikien kanssa tapana napata pöydästä leipää ja kalaa, ruoantähteitä ja viedä niitä neuvostovangeille sairaalan lähellä olevalle vankileirille. Pojilla taisi olla toiveita saada joku rupla tai neuvostomanttelin poletti vastapalkaksi ruoasta.

Nälkää ja puutetta oli tietenkin koko sodan ajan ja olenkin monesti kertonut, että minun suurin haave oli se, että kun sota loppuu ja ruokaa on taas saatavilla, teen jättisuuren juustonäkkileivän ja syön sen hyvällä ruokahalulla.

Pikkuveljenhaudalla Voitto Leinonen, Frans Leinonen, Katri Leinonen ja Lahja Leinonen 1945

Jatkosodan levottomina aikoina äiti hermostui pelkäämiseen ja lasten huonoihin oloihin ja patisti koko perheen matkustamaan Pattijoelle hänen sukulaisten luo, jossa asuimme v 1946 asti. Silloin lähdimme taas vähän pohjoisemmaksi, viimeisimmille Suomen puolen merenranta-alueille, johon oli mahdollista asettua leivän ja työn perässä asumaan eli Kemiin. Siitä asti minun koti on ollut Kemissä ja suurimman osan ajasta Kemin Kivikolla, josta isäni lunasti tontin v 1946.

Koko perhe ei selvinnyt kuitenkaan evakkomatkasta, toinen veljistäni, Heikki, eli vain sota-ajan, v. 1939-1945. Hän kuoli Pattijoella keuhkokuumeeseen puutteellisen terveydenhuollon ja sota-ajan karujen olojen seurauksena.

Sotien välisen ajan liiketoiminnasta muistan kalastustoiminnan lisäksi kuulleen kuljetus- ja taksitoiminnasta ja kaupoista ja pikkuliikkeistä. Meilläkin oli Kalastajasaarennolla ennen sotaa monta kauppaa, mm Räinän kauppa Kervannon kylässä.

Minun perhe ja suku olivat kalastustoiminnassa mukana, mm Norjaan myytiin kalaa ja pyyntimatkat ulottuivat laajalti Jäämerelle. Isällä oli oma kalastusalus, jolla kalastettiin kesä-aikaan ja silloin käytiin vähän kauempanakin merellä. Muistan kuulleen, että pisimmät matkat ulottuivat Huippuvuorten alueelle isän ollessa tois-sä isommassa kalastusaluksessa. Kalaa Jäämerestä tosiaan sai. Isäni Frans Leinosen kalastuksesta ja turskasaaliin juksaamisesta kirjoitetaan näin Jorma Pohjanpalon toimittamassa kirjassa 'Eilispäivän Petsamo': 'Hirsivaaran Äijä ja Leinosen Fransi juksasivat kerran Karppion lahdesta näköpohjalta kahdessa tunnissa n. 1500 kg.'

Talvella kalastusaluksena oli pienempi alus, jolla kalastettiin suhteellisen lähellä. Kevään kohokohtia oli se, kun isoa alusta alettiin varustamaan: sinne vietiin kalastustarvikkeet, suolaa ja kuivamuonaa ja meille lapsille keitettiin teetä ja tarjottiin

näkkileipää ja korppuja rannassa. Kalaa tosiaan riitti ravinnoksi sekä merestä että joesta pyydettyinä – meillä äiti laittoi paistinpannun usein jo tulelle kun isä lähti joelta nappaamaan kalat iltapalaksi.

Rakkaus Lappia kohtaan jäi, vaikka Petsamoon tai Kalastajasaarenolle emme enää palanneet. Etenkin veljeni Voitto kävi paljon vaellusmatkoilla Lapissa koko elämänsä ajan, pohjoinen suunta veti puoleensa. Täytyy sanoa, että vaikka Kemi on ollut hyvä asuinpaikka, jossa sain tehdä pitkän työuran ja perustaa perheen ja kasvattaa lapset, ikävä Kervannon kotiin ja saunarantaan on säilynyt.’

toukokuun 18 p:nä 1946 Laatokka

Kapteeni vankeuteen,

KUN JÄTTI LAIVANSA
PETSAMOON.

Kemin raastuvanoikeudessa tuomittiin tiistaina merkipteeni Tötterman 4 kk:ksi vankeuteen siitä, että hän oli 1939 sotatoimien alettua jättänyt laivansa moottorialus »Jäämeren» oman onnensa nojaan Petsamon Liimahamaariin, missä alus sotatoimien johdosta tuhoutui. Lisäksi Tötterman veloitettiin korvaamaan laivassa olleet valtion rahavarat 23.010 mk 20 p. sekä oikeudenkäyntikulua n. 11.000 mk.

Petsamolaista vuosijulkaisu

Teksti Topi Kunnari

Petsamolaista vuosijulkaisua tulee kehittää edelleen. Lehtenä sen aika alkaa olla ohi, mutta vuosijulkaisuna sillä on tehtävänsä.

Varsinaiset muistelmat alkavat olla vähitellen jo kirjoitetut, mutta menneen liki 45 vuoden aikana kirjatut jutut ovat edelleen hyödynnettävissä. Tarvitaan vain innostusta lukea ja täydentää uudemmilla tiedoilla jo kirjoitettua tekstiä. On monia asioita, joihin saadaan lisää valaistusta aikalaisten muistelmien lisäyksenä.

Vanha sanontahan on, että ruutia ei kannata keksiä uudelleen, sillä se on vaarallista. Puolitosissaan, mutta silti leikillisesti tuo voidaan ottaa huomioon, kun vanhoja kirjoituksia aletaan käsittelemään. Vanhoissa teksteissä on aikalaisten tiedot ja tunnot mukana ja asiat on koettu niin, kuin kerrotaan. Nyt meillä on käytössä tekniikkaa ja julkaisu, jonka sivumäärää rajoittaa ainoastaan postin kirje hinnoittelu. Nykyisin siinä on varaa 150 sivuiseen julkaisuun.

Olimme ajatelleet, että nyt tämä julkaisu kertoisi teollistuvasta Petsamosta, mutta asia ei lähtenyt sille uralle aivan toivotusti. Petsamon lyhyt historia uudessa ajassa sisältää kyllä kertomisen aiheita erilaisten liiketoimintojen puitteissa. Moni myöhemmän ajan menestyvä yrittäjä oli jo Petsamossa mukana liiketoiminnassa.

Ihmisen arki Petsamossa on vain varovasti kerrottua ja helposti saa kuvan, ettei tavallista työtä ollutkaan tarjolla. Oli kalastajia ja kaupanhoitajia sekä hotellin työntekijöitä. Äidit tekivät lapsia ja pesivät pyykkiä.

Talvisodan jälkeisestä ajasta ei juurikaan valokuvia ole nähtävissä, eikä kertomuksia siitä noususta, johon uskottiin, kunnes alue miehitettiin ”yllättäen”. Tuostahan Suomen herroilla ei ollut edes aavistusta, näin saa lukea erilaisista kirjoista.

Täytyy haastaa historian harrastajia penkomaan Petsamolaista lehtiä ja muita kirjoituksia, kirjoittaakseen seuraaviin julkaisuihimme kattavia juttua eri aiheista.

Seuraavassa olen tehnyt muutaman kysymyksen Pekalle ja Annulle, jota avustavat tämän julkaisun toteutuksessa kiitettävästi.

Pekka Vuononvirta

- Juuresi ovat Petsamossa, kerro lyhyesti niistä
- olet ollut Petsamo-Seuran hallituksessa pian kymmen vuotta, joka täyttyy vuoden vaihteessa.
- odotitko seurassa tehtävän muutoksia toiminnoissa ja kuinka nopeasti niitä tehtävän.
- onko hallitukset onnistuneet säilyttämään seuran perimmäisen tarkoituksen, jonka perustajat määrittivät
- mihin suuntaan seuran tulisi edetä seuraavan kymmen vuoden aikana

Anna-Liisa, olet saanut läheltä seurata Pekan osallistumista Petsamo-seuran toimintaan, ja vähitellen Petsamo on vienyt sinua mukanaan. Olet lukenut lähes kaiken käsiisi saamasi Petsamo aineiston ja kiinnostusta riittää edelleen.

- mikä oli se sytyttäjä tähän Petsamo harrastukseen, vaikka juuresi ovat muualta
- juuresi ovat myös suomalaisen kulttuurihistorian vahvassa maaperässä, metsässä
- lukemiasi muisteloiden perusteella, mm Petsamolaista vuosilehdistä, voit varmasti nähdä ne erityisasiat ja tunnelmat, joita niistä heijastuu. mitä pääasiassa näet niiden kertoman kuvaavan
- onko seura ns ulkopuolelta katsottuna elävä ja eteenpäin menevä

Kun te teette arvokasta kirjoitustyötä yhdessä Petsamolaiseen ja pidätte pieniä luentojakin Petsamosta, niin kyseessä lienee sydämen asia, eli se antaa paljon itsellennekin, kun voitte osaamisellanne palvella lukijoita ja kuulijoita.

Olette lähdössä heinäkuussa Petsamo-Seuran järjestämälle matkalle Petsamoon. millä odotuksilla ja tunteella sinne menette

Matkalta teette tietysti kertomuksen kokemuksistanne, näin voidaan vertailla odotuksia ja näkemää sekä kokemaa samassa lehdessä.

Pekka Vuononvirta

Perheemme asui Parkkinassa sodan päättymiseen 1944 asti, jonka jälkeen evakokotaival suuntautui, kuten kaikilla muillakin, kohti Kalajokea. Perheemme muutti Kalajoelta Keminmaahan, sieltä Iihin ja lopulta Martinniemeen, johon isäni rakensi rintamamiestalon.

Itse synnyin perheen nuorimmaisena Martinniemessä vuonna 1949.

Mummoni, Anastasia Lazareff, oli syntyperäinen petsamolainen. Mummoni vanhemmat olivat muuttaneet vuonna 1868 Uhtuan Röhöstä Näsykkään. Mummoni tätejä olivat mm. Varvara ja Julita Lazareff, joiden monia jälkeläisiä asui Petsamossa. Valokuvia näistä sisaruksista löytyy useista Petsamoa koskevista julkaisuista.

Isoisäni, Matvei Kubatsin, oli syntynyt Vienanmeren tuntumassa, Suma – kauppalaissa, Belomorskin eteläpuolella.

Hänen synnyinkotinsa oli tarkemmin Uikujärven rannalla, Nadvoitsan kylässä. Myöhemmin kylä jäi veden alle Stalinin kanavan kaivutöiden johdosta. Matvei ei ollut syntyperäinen venäläinen. Tämän paljasti tekemäni DNA - Y-linjatutkimus. Hänen sukunsa oli muuttanut Baltian, Puolan ja Hollannin alueilta kohti Vienanmerta. Suvun miehet olivat merenkulkijoita.

Äitini oli syntyjään Hyrynsalmen Moisiovaarasta. Valmistuttuaan Paltamosta Impilinnan karjanhoitokoulusta, hän hakeutui Petsamon kunnalliskodin karjakon tehtäviin vuonna 1938.

Vanhempani vihittiin 4.6.1939 ja perheeseemme syntyi kaikkiaan viisi lasta.

Olen ollut työelämässäni virkamiestehtävissä ja siten kokous- ja hallitustyöskentely on minulle tuttua.

Talous näyttelee useimmiten tärkeä osaa yhdistystoiminnassa. Minkälaiset ovat taloudelliset resurssit saavuttaa niitä tavoitteita, joita seuran jäsenet esittävät hallitukselle toteutettavaksi. Ensimmäiset kokoukset 10-vuotta sitten osoittivat, että seuran rahavarat olivat vähäiset. Ainut tulolähde oli jäsenmaksuista saatava tuotto eikä senkään suuruus päättä huimannut.

Muutosten tuulet käynnistyivät välittömästi. Kaikki menot oli syynättävä tarkkaan. Kokouspalkkioista ja kaikista muistakin korvauksista luovuttiin heti. Ainoastaan Petsamolaista lehden toimittajalle maksettiin korvaus tehdystä työstä.

Petsamo - Seuran hallinto on toiminut siten viimeisen kymmenen vuoden aikana lähes ”talkoovoimin”.

Seuran puheenjohtaja on mallikkaasti hoitanut taloutta ja jäsenhankintaa. Jäsenten määrä on ollut nousussa ja talous on tällä hetkellä tasapainossa. Kiitos siitä kuuluu koko hallitukselle.

Tein haastattelun seuran entisestä puheenjohtajasta, Yrjö Mosorinista, Petsamolais-lehden vuonna 2018. Jo 30 vuotta sitten hän oli linjannut toimintamme keskeisiksi tavoitteiksi seuraavaa: ”Kotiseurakkaus, petsamolaisuuden ja kulttuuriperinteen vaaliminen sekä muistojen tallentaminen ovat niitä kokonaisuuksia, joilla Petsamoa ja petsamolaisuutta viedään tulevaisuudessa eteenpäin”.

Nämä tavoitteet eivät ole mielestäni vuosien saatossa lainkaan haalentuneet. Ne ovat edelleen ajankohtaisia.

Toimintatavat ja toimintaympäristö ovat sen sijaan Yrjön ajoista muuttuneet. Synty-peräisten petsamolaisten ylväs joukko on harventunut. Henkilöt, jotka omakohtaisesti muistavat elämää Petsamossa, ovat tänä päivänä jo hyvin iäkkäitä ja heitä on elossa vain muutamia. Vastuu petsamolaisuuden eteenpäin viemisestä on siirtynyt seuraavalle sukupolvelle, jonka taustana ovat jo edesmenneiden vanhempien kertomukset ja perheen valokuvat, aiheista kirjoitetut kirjat ja Petsamolaista lehden tarinat.

Kuvassa Pekka Kemoffin sisarusten kanssa Varejoella 2018

Petsamolaista -lehti on mielestäni ollut tärkein ja ehkäpä helpoin kanava tiedon jakamisessa. Napakat, kiinnostavat kertomukset ovat olleet helppolukuisia. Jos tietoa on halunnut enemmän, ”Turjanmeren maa”-teos ja siihen verrattavat Petsamoa koskevat lähdekirjat ovat olleet kaikkien helposti saatavilla.

Erilaiset seminaarit ja tutkijoiden kiinnostus Petsamoa kohtaan ovat myös kasvaneet.

Petsamon matkat, jotka käynnistyivät 80-luvun lopulla, ovat myös olleet myötävaikuttamassa ulkopuolistenkin ihmisten kiinnostuksen lisääntymiseen.

Aivan uutena toimintatapana on tullut sähköisen tiedon levittäminen. ”Petsamon kylät ja ihmiset”- facebook- ryhmä on suosittu, siinä on jäseniä yli 1600 ja määrä kasvaa koko ajan.

Ensi vuonna vietetään Tarton rauhansopimuksen 100-vuotisjuhlaa. Petsamohan luovutettiin Suomelle tuossa rauhansopimuksessa. Petsamo - Seura haluaa olla mukana järjestämässä tuota juhlapäivää.

Petsamo - Seuran perustamisesta tulee kuluneeksi vuonna 2022 50 vuotta. Petsamo - Seura tulee juhlistamaan tätä merkkipaalua asiaan kuluvin menoin ja seminaarein.

Matkoja Petsamoon tullaan edelleen järjestämään vuosittain ja realistisena tavoitteena voisi jatkossa olla mm. Kalastajasaarennon alueen saaminen matkakohteeksi.

Petsamolaisten vuosijuhla marraskuussa ja sen yhteydessä järjestettävät erilaiset tapahtumat, seminaarit ja luennot Petsamon historiasta ja ajankohtaisista aiheista kiinnostuneille, tulevat olemaan seuran painopisteenä jatkossa.

Sukututkimus on noussut merkittäväksi harrastukseksi tutkia omia sukujuuriaan. DNA-tutkimukset ja vanhojen kirkonkirjojen selaaminen on jo monelle tätä päivää.

Itsekin sukututkimusta harrastavana voin todeta, että se on vienyt mennessään, mutta tuonut samalla paljon ilonaiheita uusien sukulaisten löytymisenä. Kirkonkirjojen digitalisoinnin edistyminen on helpottanut tutkimuksia kotisohvalla.

Sukututkimusta harrastavien petsamolaisten säännöllisten tapaamisien koordinointi on seuran toiminnan kannalta tärkeää.

Facebook- ryhmän toiminta on tullut jäädäkseen ja se on luonut sellaisillekin henkilöille, jotka eivät ole seuran jäseniä, mahdollisuuden ottaa osaa ”keskusteluun” ja omien kuviensa julkaisemiseen.

Tätäkin toimintaa tulee vielä kehittää ja saada vanhoja valokuvia ”perhealbumeista” entistä enemmän kaikkien nähtäviksi.

Anna-Liisa Vuononvirta

Aloin seurustella Pekan kanssa keväällä 1969 ja siitä lähtien sain kuulla hänen kotonaan tarinoita Petsamosta. Varmaankin hänen vanhempansa olivat kerranneet useimmat elämänsä tapahtumat siellä jo satoja kertoja keskenään, mutta uudestaan ja uudestaan muisteltavaa riitti.

Olin etuoikeutettu kuullessani noita elämän kohtaloita aitojen petsamolaiden kertomana ja vähitellen itseänikin alkoivat nuo kertomukset ja tarinat kiinnostaa.

Kaikki kuulemani kulminoitui lopulta todellisuudeksi, kun matkustimme Petsamoon juhannuksena vuonna 1990. Pekan vanhempien kertomukset Parkkinasta, taloista siellä, Petsamovuonosta ja kirkoista olivat olleet niin autenttisia, ettei maise-
masta ja paikoista voinut erehtyä. Ne tuntuivat ihan tutuilta. Tuolla matkalla entisten petsamolaiden tarinat yltyivät huippuunsa junamatkalla Petsamosta Murmansiin. Tuolla, noin kahdeksan tunnin matkalla, tarinat muuntuivat todellisuudeksi. Parhaiten jäivät mieleeni Petsamon Osuuskaupan johtaja vaimoineen ja heidän kertomuksensa elämästä Parkkinassa seurapiirijuhlineen ja ompelimoineen. Se oli heistä paras paikka maailmassa ja Parkkinan rantatietä he vertasivat vilkkauksessaan Helsingin Mannerheimintien. Ehkäpä aika oli kullannut muistoja.

Annu Vuononvirta

Olen syntyperäinen savolainen. Vanhempieni juuret ovat Kainuussa ja Pohjois-Savossa. Historiasta olen ollut kouluajoista lähtien kiinnostunut ja mieluiten luen sen alan kirjallisuutta sekä elämäkertoja. Lapsena Kuopiossa asuessani sain ensimmäisen kosketuksen ortodoksisuuteen. Katukuvassa huomioni kiinnitti mustiin kaapuihin pukeutuneet ortodoksimunkit ja papit. Olihan Kuopiossa ortodoksinen kirkkokin. Nuo mustapukuiset miehet olivat jännittävän kiinnostavia, vähän pelottaviakin pikkutyöstä. Kirkkoa ihailin ulkopuolelta, varsinkin sen kiiltäviä kupoleita.

Mieheni kotona ortodoksisuudesta tuli taval-
laan arkipäiväisempää. Se oli osa Petsamon historiaa ja elämää Venäjän vallan ajalta, liittyen vuoden kiertokulkuun erilaisine juhlapyhineen. Myöhemmin pääsiäisajan jumalan-

palvelukset Oulussa, Pyhän Kolminaisuuden katedraalissa, muodostuivat omalle perheellemme perinteeksi.

Mieheni isän pyynnöstä osallistuimme Petsamo - Seuran perustamiskokoukseen Oulussa, Hotelli Arinassa, vuonna 1972. Minä kasvoisin siis tavallaan vuosien saatossa petsamolaiseksi ja osin myös ortodoksiksi, vaikka olenkin meidän perheessämme ainut luterilainen.

Olen lukenut kaikki Petsamolaista lehdet vuosilta 1975-2018, osan jopa kahteen kertaan. Lehtien kautta olen saanut realistisen kuvan Petsamon arkielämästä iloineen ja suruineen. Petsamolaisten kirjoituksista paistaa käsittämätön kaipuu Petsamoon. Elämä siellä kaikista vaikeuksista huolimatta on ollut eräällä lailla ”paratiisiin” verrattavaa. Kirjoitusten määrä on huomattavan suuri verrattuna asukasmäärään, joka oli vain muutama tuhat. Yhteisöllisyys, toisista huolehtiminen, kansainvälisyys ja sota-ajan tuomat vaikeudet ovat lehtien sivuilta selvästi luettavissa. Jylhien tuntureiden ympäröimät kylät, Petsamo-vuonon ja Jäämeren antama mahdollisuus kalastuselinkeinon harjoittamiseen sekä luonnon monipuoliset antimet kiinnostivat ihmisiä eksoottisuudellaan.

Itse elämäntyöni tehneenä opettajana erityisen kiinnostuksen kohde on ollut Petsamon koululaitos. Voimakkaasti isänmaallisten opettajien opetusmetodit, suomen kieltä puhuviin ja ortodoksista uskontoa tunnustaviin koululaisiin, olivat ehkä nykyajan opettajien ajatusmaailmassa joskus vaikeastikin ymmärrettäviä. Ehkäpä opettajien lähtökohta siitä, että suomalaistuneessa Petsamossa kaikki asukkaat puhuisivat suomenkieltä ja uskontona olisi kaikilla luterilainen uskonto, ei ehkä sittenkään ollut realismia.

Mielestäni seuran toiminnassa on ollut selkeää, mukaansa tempaavaa kehitystä viimeisen 10 vuoden aikana. Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö aiemmat hallitukset olisi onnistuneet työssään. Sukupolven vaihdos on kuitenkin tuonut muutoksia seuran toimintatapoihin.

Etenkin sukututkimuksen saralla, mutta myös vilkkaasti ajatuksia, tunteja ja valokuvia pursuavilla ”Petsamon kylät ja ihmiset” Facebook - sivustolla on nykyisin paljon jäseniä.

Tärkeintä kaikessa toiminnassa ovat kuitenkin itse petsamolaiset ja heidän jälkeläisensä. Koska taloudelliset resurssit ovat todella rajalliset, työtä täytyy tehdä talkoilla ja tunteella. Jotta siinä onnistuisi, Petsamon asioista on oltava aidosti kiinnostunut ja sen on oltava eräänlainen elämäntapa, vaikkei Petsamossa olisi asunutkaan ja tämä on kyllä ollut hallituksen työskentelyssä, näin ulkoapäin seuranneena, nähtävissä.

Yhteen hiileen puhaltamisen henki näkyy mm. tämän päivän Petsamolaista – lehden teossa.

”Nuoret, kiinnostukaa vanhempienne, isovanhempienne ja sukujenne elämästä Petsamossa ja osallistukaa petsamolaistapahtumiin, sillä petsamolaisuuden vaaliminen on jatkossa teidän käsissä”

Heinäkuinen Petsamon matka on minulle toinen. Ensimmäisen tein vuonna 1990. Nyt matka on erilaisempi siinä suhteessa, että Juho-poikamme lähtee mukaan ja mukana on myös Pekan isän siskon, Felizada Kubatsinin tytär Martta, Oslost. Matka Juholle ja Martalle on ensimmäinen.

30 vuotta tuosta ensimmäisestä Petsamoon tekemästani matkastani on antanut minulle aikaa ottaa enemmän selvää Petsamosta, petsamolaisista ja elämästä siellä.

Olen nyt huomattavasti valmiimpi kohtaamaan mieheni vanhempien kotiseudun ja yrittämään samaistua entistä paremmin siihen muistorikkaaseen elämänrytmiin, minkä he Petsamosta meille kertomuksillaan välittivät.

(Valitettavasti heille tuli estyminen tältä matkalta, mutta matkoja tulee T.K.)

Talvisodan jälkeen kansainvälistä avustusta

Lapsuuteni muistot Petsamosta eivät unohdu koskaan

Teksti Pekka ja Annu Vuononvirta

Vierailimme aurinkoisena, maaliskuisena pakkaspäivänä Inga Aholan kotona Oulun Rajakylässä. Olimme huomanneet Petsamolaista - lehtiä lukiessamme, että vuoden 2010 julkaisussa oli tarina Salmijärven kokeilu- ja kaupapuutarhasta, jota oli pyörittänyt Ingan isä, Yrjö Ahola. Tarina oli niin kiehtova, että halusimme selvittää perheestä lisää. Olimme vakuuttuneita, että tuon ajan Petsamossa varmaan mietittiin ja ehkäpä epäiltiinkin puutarhahankkeen onnistumista. Toimintahan oli aivan uutta Lapissa ja varmaan epäiltiin, että ilmasto toisi varmasti omat haasteensa. Yrjön hankkeen kuitenkin onnistui hyvin ja ilman sodan väliintuloa, olisimme varmaan nähneet siellä ainutlaatuisia tuloksia.

Bertta ja Yrjö Aholan perheeseen syntyi kaikkiaan seitsemän lasta, kolme tytärtä ja neljä poikaa. Tytöistä Inga syntyi kolmanneksi vanhimpänä vuonna 1937. Muista lapsia olivat Juhani, Rauni, Unto, Risto, Reijo sekä Pia.

Ingan isä oli puutarhuri, jonka äidin sukujuuret olivat lähtöisin Lapista. Tällä oli varmaan merkitystä siihen, että Aholan

Valokuva Pekka Vuononvirta

perheen elämä rakentui Lappiin. Isä Yrjö kävi puutarhuriksi Harjun puutarhakoulussa Vironlahdella vuosina 1926-27 ja hänen veljensä kävi saman koulun myöhemmin. Yrjö tapasi tuolloin tulevan vaimonsa, Keski-Suomesta kotoisin olevan Bertan. Isän kunniahimoinen haave toteutui, kun hän perusti Inariin puu- ja taimitarhan, hoitaen sitä vuosina 1932-38.

Muutto Petsamoon

Petsamo oli ennen talvisotaa kovassa kehitysvaiheessa. Nikkelikaivosta ja sulattoa rakennettiin ja työväestöä muutti etelästä tuohon eksoottiseen Suomen kolkkaan. Sinne Yrjö ja Berttakin muuttivat, perustaen Salmijärvelle, Kuotsjärven rannan tuntumaan, Turjankukka-nimisen kokeilu- ja kaupapuutarhan vuonna 1938. Jokainen kasvien kanssa tekemisissä ollut tietää, että puutarhatyö Petsamossa oli todell-

la haasteellista. Olihan Golf-virran tuoma lämpö ja erikoinen kasvustolle suotuisa mikroilmasto tiedossa, mutta riski epäonnistumiseen oli todella suuri. Turjankukassa oli keskuslämmitteisiä kasvihuoneita ja -lavoja n. 5 hehtaarin alueella. Lisäksi avomailla viljeltiin erilaisia avomaavihanneksia, juurikasveja, leikkokukkia ja taimitarhatuotteita. Tuotteita myytiin Kolosjoelle ja eri puolille Lappia. Ingalla on vieläkin arkistossaan kuitteja, joissa näkyy Petsamon Nikkelin maksaneen Turjankukalle vihannes- ja kukkalähetyksistä.

Vaikka Turjankukassa Aholan kokeilut erilaisten kasvien kasvattamisesta näinkin pohjoisissa oloissa jäivät sodasta johtuen lyhytaikaisiksi, oli se työ kuitenkin erittäin merkittävää jatkoa ajatellen. Se toi Suomen puutarhureiden ja vihanneskasvattajien mieleen onnistumisen siemenen, johon aiemmin ei oltu välttämättä uskottu. Yrjö Ahola oli alansa pioneeri ja suunnannäyttäjä.

Jatkosodan jälkeinen aika

Syksyllä 1944, evakuoinnin viimeisinä päivinä Aholan perhe joutui jättämään rakkaan asuinseutunsa ja sen valtavan elämäntyön, joka sinne vuosien saatossa oli rakentunut. Saksalaisen kuorma-autokolonnan mukana Rovaniemelle, josta mullivaunussa Kalajoelle, sinetöi lopulta Aholoiden kohtalon. Elämä oli taas kerran aloitettava alusta. Kalajoen Vasankarissa vietetyn lyhyehkön ajan kuluessa Helsingin Sanomissa olleen ilmoituksen innostamana Yrjölle avautui mahdollisuus ostaa Marsalkka Mannerheimin veljenpojan rappiotila Vihdistä. Yrjön pää oli täynnä suunnitelmia. Maat viljelyskuntoon, uusi päärakennus jne. Valitettavasti unelmista ei tullut totta. Tila myytiin halvalla ja perheen suunta oli jälleen kohti Lappia. Asuinpaikka löytyikin Muddusjärven rannalta. Lapset olivat aloittaneet koulunkäynnin jo Vihdissä, Hongiston kansakoulussa, ja uusi koulu Inarista löytyi Riutulasta. Riutula sijaitsi järven toisella puolella heidän asunnostaan. Riutulaan kuljettiin syksyisin ja keväisin soutamalla järven yli ja talvella jäätä pitkin. Kovina pakkasjaksoina Inga yöpyi veljensä kanssa asuntolassa. Jatkoluokat Inga kävi Ivalossa.

Ingan nuoruusvuodet

Inga ajautui tavallaan teini-ikänsä aattona perheyriytykseen töihin. Isän kanssa kukakaupassa ahertaessaan hänen kiinnostuksensa puutarha-alaan kuitenkin heräsi. 18-vuotiaana Inga muutti Ouluun ja Oulun kaupungin puutarhalle, Ainolaan, harjoittelijaksi. Vuoden harjoittelupestin jälkeen seuraava työpaikka löytyi Vaajakoskelta SOK:n puutarhalla ja tämän jälkeen Selachiuksen puutarhalla Mäntässä. Kun harjoittelukokemusta oli Ingalla riittävästi, hän päätti yrittää puutarhakouluun, johon hänet valittiinkin. Puutarhakoulu oli 2-vuotinen tyttökoulu, joka sijaitsi Haminan Vehkalahdella.

Mutta kohtalo puuttui Ingan elämään. Veri veti takaisin Lappiin, jossa äiti Bertta pyysi Ingaa avuksi puutarhatöihin. Tuolloin hän tapasi tulevan aviomiehensä Taunon. Taunoa ei Lappi kiinnostanut, joten Ingan ja Taunon perhe muutti Turkuun Askaisiin. Ennen pitkää Inga jäi kolmen lapsensa yksinhuoltajaksi. Hän kertoo petsamolaisen elämänsitkeyden pakottaneen onnistumaan. Hänen muistikuvissaan olivat aina ne lasta järkyttäneet tapahtumat venäläisten pommituksista Salmijärvellä ja pelko elämän epätietoisuudesta. Se jätti pysyvän jäljen. Ingasta tuli arka, varauksellinen ja ainoastaan omiin kykyihinsä uskova. Tällä elämän sisukkuudella hän jaksoi Turun vaikeina aikoina. Puutarhurin työt saivat jäädä. Hän elätti perheensä myyntityöllä. Ingan lapset varttuivat ja muuttivat omilleen. Tytöt muuttivat Ouluun ja vuonna 2012 oli Ingan vuoro pakata vielä kerran laukkinsa ja matkustaa tyttöjensä luo. Nyt matka olikin mieluista. Oulussa odottivat lastenlapset mummoa.

Aholan perheen taiteellisuus

Vaikka Yrjö Aholan perheen elämä oli ollut raskasta, heissä kuitenkin piili erikoinen, positiivinen voima. He kaikki, niin vanhemmat, kuin lapset, olivat monitaiteellisia. Maalauستاiteen lisäksi he olivat hyvin musikaalisia. Isä Yrjö oli nuoruudessaan harrastanut maalausta. Hän maalasi aluksi öljyväritöitä, myöhemmin akvarelleja. Koin erikoisen yhteensattuman kesällä 2017. Olimme vierailulla petsamolaisen jälkeläisen, Esa Konolan luona hänen kesäasunnolla Piippolassa. Esan isä ja äiti olivat molemmat olleet Petsamon Osuuskaupan palveluksessa ennen sotaa, joten ystävyys Yrjö Aholaan oli lieene siltä ajalta. Yrjö vieraili 50-luvulla Oulussa aika ajojin ja yöpyi tuolloin Konoloilla. Esa muistaa pikku-poikana seuranneensa aamuisin Yrjön maalaavan yöpymismaksua” Konoloille. Syntyi pumpulitukko-maalaustyylillä” monia lappiaiheisia akvarelleja, jotka koristavat nykyisin Konoloiden kotia. Yrjön käytti myöhemmin taiteilijanimenään Irian Ristubardni. Hänen taiteilijauransa muistonäyttely järjestettiin kesällä 2008 Inarissa. Inga peri varmaan isältään maalaamisen lahjakkuuden. Hän on maalannut vuosien saatossa runsaasti erilaisia töitä, joita on nähtävissä mm. hänen kotinsa seinillä. Teosten aiheet liittyvät hyvin paljon pohjoisen luontoon ja erilaisiin kukka-aiheisiin. Ingan taiteilijanimi on Ailakki Ahola.

Inga viettää nykyisin leppoisa eläkepäiviään Oulun Rajakylässä. Hänen

Jaakko-poikansa Rovaniemeltä vierailee äitinsä luona usein ja huolehtii äitinsä asumisen sujumisesta. Kysymykseeni, lukeeko Inga Petsamolaista – lehtiä, hän vastasi päättäväisesti - ei. Hänen ei tarvitse, koska Petsamo on koko ajan hänen ajatuksissaan. Voisiko sen paremmin sanoa.

Ingan viesti petsamolaisten jälkeläisille on selvä: ”Jutelkaa vanhempienne kanssa, jos he ovat vielä elossa, kyselkää, missä kukin on asunut, mitä he siellä ovat tehneet ja mitä oman perheensä elämän historiasta voisi oppia.”

Musiikki oli Yrjö Aholan perheen yhteinen harrastus. Kotona laulettiin paljon. Eri-tyisesti Ingan kaunista lauluääntä halusivat kaikki kuulla. Olemme ihan vakuuttuneita, että Inga-mummon laulut sointuvat kauniina lastenlapsille edelleen ja jättävät lapsille ja lastenlapsille tulevaisuuden haasteen Aholoiden kulttuuriperinteen jatkajana.

(<https://docplayer.fi/6388963-Taideteosten-dokumentointi.html>)

Petsamosta kerätyt sammalnäytteet ovat osa alueen historiaa

Pekka Vuononvirta

Suomalaiset eivät ole nykyisin juurikaan päässeet tutkimaan Petsamon luontoa. Petsamon kasvitutkimuksella on kuitenkin pitkä historia. Kuten Helsingin yliopiston Kasvimuseon tutkija, Mikko Piirainen, kertoo Petsamolaisista – lehden vuoden 2008 sivuilla, niin jo vuonna 1820 Utsjoen kirkkoherra Jacob Fellman kulki Paatsjoen laaksossa keräten kasveja ja tehden muistiinpanoja. 1800-luvun lopulla moni suomalainen kasvitieteilijä kävi Petsamossa. Petsamon Suomeen liittämisen jälkeen vuonna 1920, tutkimus virisi entisestään ja oli monipuolista. Vuosien 1920 – 1939 välillä ilmestyi lukuisia tutkimuksia ja väitöskirjojakin Petsamon eliömaailmasta ja ekologiasta. Tutkijoilla on siten ollut käytettävissään luotettavaa tietoa ennen sotia Suomelle kuuluneen Petsamon osien luonnosta. Suureksi yllätyksekseni minulle selvisi kuluvana keväänä, etteivät Petsamoa koskevat kasvitutkimukset olleet suinkaan päättyneet. Sain kuulla, että Oulun yliopiston kasvimuseossa entinen museonhoitaja, fil. dr. h.c. Tauno Ulvinen, oli jatkanut sammaltutkimuksia, joissa näytteitä oli myös Petsamon alueelta. Tauno Ulvinen toimi virassaan Oulun yliopiston kasvimuseon ensimmäisenä museonhoitajana vuosina 1961 -1993. Ruotsalainen sammaltutkija, Lars Hedenäs, on tutkinut *Oncophorus* -suvun sammalia (tihkusammalia) ja niiden taksonomiaa (sammalten luokittelua). Hänen julkaisunsa osoittavat, että aikaisemman kahden sammal-lajin lisäksi oli mahdollista erottaa lajeja enemmänkin.

Tutkimustyössään Tauno Ulvinen on selvittänyt nyt 1800-luvun lopulta lähtien mm. Petsamon eri osista kerättyjä sammalnäytteitä ja niiden lajeja. Näytteet ovat olleet säilytettyinä Helsingin, Turun ja Oulun kasvitieteellisissä museoissa. Näytteitä on kerätty mm. Lutan alueelta, Petsamon tuntureilta sekä Vaitolahdesta. Toki lajimääritykset tehtiin näistä näytteistä jo ennen sotia, mutta tutkimustiedon lisääntyessä Tauno Ulvinen on tarkentanut nyt uudelleen näistä vanhoista näytteistä kyseisten sammalten lajit. Näitä todettuja lajeja ovat: isotihkusammal, pikkutihkusammal, silotihkusammal, sahatihkusammal sekä ryhmytihkusammal. Harvinaisin näistä on ryhmytihkusam-

mal, josta on vain yksi näyte Petsamontunturin Vilgiskvell-jok- alueelta.

Käytännössä kuivattujen sammalten tutkimus tapahtuu mikroskopoimalla. Itsekin pääsin tutustumaan näiden, jo 100 vuotta vanhojen sammalnäytteiden rakenteisiin Taunon pöydällä olleen mikroskoopin välityksellä. Sammalen solurakenne on tuloksen kannalta tärkeä, mutta myös lehden yleismuoto, lehden kärkiosan

rakenne ja lehtireuna, onko se sileä vai rosoinen, täydentävät tuloksessa toisiaan. Mikroskoopin antama suurennos näytteistä oli mykistävä. Tuntemus siitä, että tavallaan käsissäni oli palanen Petsamon 100- vuotista historiaa, toi minulle nostalgista kaipuuta vanhempieni asuinpaikkaan. Tauno Ulvisen tutkimustyö kyseisten sammalten osalta käynnistyi keväällä 2018. Työ alkaa olla hänellä loppuillaan ja julkaisun teksti alkaa olla lähes valmiina. Viimeiset tarkistukset ovat vielä käynnissä.

Mitä tutkimustulokset kertovat lukijoille? Ulvisen mukaan tulokset osoittavat, että vanhat lajimääritykset eivät ole olleet riittävät. Uudet sammaltutkimukset ovat osoittaneet, että myös Petsamosta kerätyissä näytteissä lajivalikoima voisi olla aiempia tuloksia laajempi. Tämänhän Tauno Ulvisen on nyt tehdyissä tutkimuksissaan osittanut. Kunhan näytepaikkojen koordinaatit saadaan vielä selvitettyä, kasvien levinneisyyskartat voidaan julkaista ja saada siten tiedot kaikkien niitä tarvitsevien käyttöön.

Lopuksi

Petsamo oli eksoottinen alue ja osa Suomea vain neljännesvuosisadan ajan. Jo tuolloin tutkijat huomasivat sen, että Petsamon luonto poikkesi Suomen tavanomaisesta, totutusta. Ehkäpä Golf-virran tuoma lämpö alueelle mahdollisti erilaisia kasvuympäristöjä ja kasvejakin tuolla kaukaisella Jäämeren rannalla. Siten kasvitutkijoiden kiinnostus tuolloin tuohon syrjäiseen kolkkaan oli ymmärrettävää. Kuten Petsamon historia osoittaa, Petsamo mahdollisti monenlaista tutkimustoimintaa mm. luonnon-suojelualueittensa kautta. Ihminen hahmottaa mielikuviaan omien juuriensa, historiankirjoitusten, kertomusten ja tarinoiden kautta. Ehkäpä Oulun Yliopiston tutkijan, fil. dr. h.c. Tauno Ulvisen tekemä työ ja siinä aineistona käytetyt yli sata vuotta vanhat sammalnäytteet Petsamosta voivat osaltaan täydentää petsamolaisten jälkeläisten ymmärrystä omien sukulaistensa loputtomasta kaipuusta noille kauniille Jäämeren rannoille.

Muistoja pohjolasta

Viljo Heikkinen

Lupasin viimeisellä Petsamon matkalla eräälle matkakumppanille kirjoittaa oman elämäntapaaleeni alusta, kun en oikein osannut siinä linja-autossa tekeytyä Petsamon asiantuntijaksi minua nuorempien paikkakuntalaisten tapaan. Synnyin Petsamon sairaalassa ennen viime kapinoita vuonna 1938. Jouduin ensimmäiseen evakkoon Tervolaan. Siitä matkasta on ainoastaan äidin kertomia muistoja. Olin sentään oppinut siellä Pohjois-pohjalaisen murteen. Niin se oppi karttuu.

Omat muistikuvani liittyvät tärkeisiin tapahtumiin. Paluukesä oli sateinen ja minä asuin äitini kanssa teltassa. Vanhempieni rakentama mökki oli Porovaarassa Petsamo vuonon itärannalla. Minulle tuntemattomasta syystä sinne ei saanut enää palata. Isä oli lukinnut mökin oven lähtiessään ja jättänyt avaimen lukkoon. Sotimisen jälkeen hän oli palannut sinne ja havainnut, että ovi oli avattu kirveellä irrottamalla lukko. Asialla oli ollut kokeneita sotilaita, mökki voi olla miinoitettu. Minä en tiennyt siitä mitään, kun makasin selällään sateella teltassa. Tökkäsin sormella teltan kattoon ja siitä alkoi vuotaa vettä.

Seuraava mediatapahtuma samana kesänä sattui, kun olin eräässä pienessä mökissä parin pikkutytön paimennettavana. Tytöt menivät ulos ja minä rymysin avoimeen ikkunaan ja putosin päälleni turpeisiin, joilla mökki oli lämpöeristetty.

Tärkeät tapahtumat jäävät mieleen.

Koko elämä on evakkoa ja muuta edestakaisin reissaamista. Ilmeisesti matka Savoon, jossa veljeni kävi syntyessään ei ollut niin huomattava tapahtuma, että minulla olisi siitä muistikuvia. Matkustaminen sen aikaisilla kulkuvälineillä oli aikuisillekin vaivalloista.

Kesän jälkeen majoituimme Blomqvistien mökkiin Porojoen rannalle lähelle maantietä. Maatiesillasta vähän matkaa pohjoiseen tien ravissa oikealla lojui tynnyrin vanteita. Ne olivat saksalaisten matkalla uupuneiden hevosten kylkiluita. Taivaanlinnut olivat syöneet niistä lihat.

Maantien takana oli Vallivaarojen talo. Isä oli kerran kesäkuussa siellä lomalla töissä. Riekkoparvi oli lentänyt lumiläikkään. Isä oli ampunut ne Vallivaara pie-noiskiväärillä. Minä sain kaksi riekkoa vietäväksi meille. Vallivaaran lehmät olivat matkan varrella laitumella. Heinää ei mahtanut olla osittain lumen peittämällä laitumella kovin runsaasti. Lehmät kiinnostuivat minun kantamistani linnuista ja tulivat kohti. Jouduin perääntymään takaisin Vallivaaraan. Pelkkään veteen keitetty riekko ei minusta ollut erityisen houkuttelevaa. Kuten ei myöskään Paasivaaran margariini, jonka kääreessä oli palmupuun kuva.

Leivälle levitetty, härskiintyneelle rasvalle maistuva, margariini maustettiin ripottelemalla sen päälle paksu kerros hienoa sokeria. Myöhemmin sain tietää, että pikkulapsille oli erityiset sokerin ostokortit.

Huhtikuun 29 p:nä 1927

miksi lapset pyytävät

niin usein voileipää ja maitoa. Siksi, että he vaistomaisesti tietävät, mitä heidän ruumiinsa tarvitsee. Antakaa heille voileipä, jolle on levitetty runsaasti voita — joko lehmänvoita tai kasvi-voita — ja antakaa heille kuori-matonta maitoa.

Jokainen lääkäri voi todistaa, että pienokaiset tällöin saavat terveellisen väliaterian sekä että heille tällöin voi yhtä hyvin antaa margariinia eli kasvivoita kuin lehmänvoita. Saattaapa kasvivoi olla edullisempaaakin, sillä samalla hinnallahan lapsi saa kahdenkertaisen määrän yhtä ravitsevaa kasvivoita.

Mutta tärkeintä ei kuitenkaan ole se, että margariini maksaa vain puolet lehmänvoin hinnasta. Pääasia on joka tapauksessa se toiseikka, että Paasivaaran vastakirnuttu on yhtä maukasta, yhtä helposti sulavaa ja yhtä ravitsevaa kuin lehmänvoi.

Ruokihin
ja ruokapöytään
Paasivaara
oivaks' löytään.

Paasivaara
Läpöksi keuhkui ja 1928

Saatavana kaikkialta missä hyviä ruokatarvikkeita myydään. Professori Gust. Komppa tarkastaa kaiken Paasivaaran valmistuksen ja tuotteet.

Vallivaara rakensi talonsa kohdalle patoa Porojokeen omaa sähkövoimalaa varten. Minä en silloin tiennyt sitä, mutta muistan, että menin joen poikki toiselle puolelle. Uoman pohjalla liris muutama sentti vettä. Minulla oli kuten muillakin miehillä siihen aikaan pieni pikiöljypullo vyössä nahkakotelossa. Pikiöljy tyhjeni puron veteen värjäten sen sateenkaaren väreihin. Hyönteiset saivat haistella vedestä niille tarkoitettua karkotetta

Blomqvistien sauna oli joen törmällä. En tiedä mistä he saivat saunaveden.

Talvella kun isä tuli lomalle sotatöistä, hän veti minut ja veljeni kelkalla Lindforsille yöksi. Lindforsit asuivat noin kahdeksan sadan metrin päässä maantiesillasta, joka saattoi olla yöllisten pommitusten kohde.

Matkalla Lindforsille isäni huomasi männyn latvassa lapinpöllön ja alkoi ampua sitä armeijan pistoolilla. Minä ihmettelin, että miksi hän ei mene lähelle ja ota sitä kiinni. Pöllö sai kuitenkin osuman koska Lindforsille vietiin pöllön siipi ja toinen meille pöydän pyyhkimeksi.

Lindforsien lampaat olivat laitumella Menikkasaaressa. Miehet kahlasivat kahluusaappaissa kosken poikki saareen ja ampuivat siellä pässin. Se oli valtavan kokoinen norjalaista rotua oleva litteäsarvinen pässi. Kosken ylittäminen oli mieleen jäänyt tapahtuma. Pässin sarvet ovat vielä meillä suvussa muistona.

Olimme usein Lindforseilla ja kerran Aimo-poika, joka oli minua vuotta vanhempi, istui huussissa tulostamassa ja minä seisoin avoimessa oviaukossa todistajana. Aurinko paistoi huussin seinään. Mäntylautojen oksat loistivat punaisina. Aimolla oli pieni vasara kädessä, jolla hän alkoi koputella oksia pois seinästä. Isä Niilo huomasi tapauksen ja ryntäsi huussiin, tempasi pojan niskasta polvelle ja sieppasi vasaran nupin kouraansa, mätkäytti vasaran varrella häntä pari kertaa kinkuille ja tyrkkäsi takaisin reiälle parkumaan, lausumatta moitteen sanaa.

Kaikki edellinen on vapaa-ajan vietosta, mutta sitten alkoivat ankarat työt. Äiti kävi tiilitehtaalla töissä eikä voinut jättää minua yksin vieraiden hoteisiin sillä kapina oli käynnissä. Minulla ei ole mitään käsitystä siitä, missä tiilitehdas sijaitsi. Äiti retuutti minua polkupyörän tavaratelineessä kesät talvet tiilitehtaalle töihin. Päivät olivat pitkiä kolme – neljävuotiaalle. Savipatukka eteni verkkaan liukuhihnalla. Sotavangit makasivat kesällä maassa lepäämässä ja saksalainen pyssymies maleksi lähettyvillä. Vankien tehtävänä oli kaivaa savea tehtaan tarpeisiin. Minä pelkäsin vankeja, sillä he olivat erilaisia kuin muut. Talvella työmatkat polkupyörällä olivat karuja elämyksiä. Minulta jäätyn julkisivu ja kun se sulii, visva alkoi valua pitkin poskia. Samoin sormet ja varpaat jäättyivät.

Kerran illalla huomasin, kun naiset katsoivat keittiön pimeään ikkunaan. Menin katsomaan mitä siellä tapahtuu. Tulenlieskat leimahtelivat männynlatvojen yläpuolelle. Salmijärven kirkonkylä tuhoitiin silloin palopommeilla. Meillä oli kotona vielä viisikymmentäluvulla Salmijärven osuuskaupan tulipalosta saatu valurautainen paistinpannu käytössä.

Sitten eräänä syksytalven iltana, kun minä makasin sängyn päällä, kuului voimakas jysähdys, mutta kukaan ei arvannut mikä se oli. Seuraavana aamuna minä menin

kaksivuotiaan veljeni kanssa ulos ja huomasimme seinän vieressä mielenkiintoisen esineen. Se oli puolittain routaiseen maahan uponnut metallikartio, jonka päässä oli propelli. Me pyörittelimme sitä innolla, kunnes Blomqvistin pappa tuli ja kumosi puisen kottikärryn se päälle. Kahden ja puolensadan kilon lentopommi tehtiin siten vaarattomaksi.

Viljo Heikkinen, vanhempi huoneenrakentaja Lapinlahti

Petsamoa ja Rauanheimoja

Martti Asunmaa

Ensimmäiset tietoni Petsamosta olivat sen sijainti Suomen pohjoisosassa, jossa puuttomuuden takia lapsia piti piiskata turpeella ja josta saatiin lipeäkalaa. Amerikan kävijöiden lapsena olin kuullut paljon juttuja siirtolaisuudesta ja maininnan Akseli Rauanheimosta ”siirtolaisten isänä”.

Lähemmin Petsamo alkoi tulla minulle tutuksi kahta tietä. Tavattuani opiskeluvuosi-
nani Helsingissä Anna-Liisa Rauanheimon, petsamolaissyntyisen tulevan vaimoni, jonka isoisä oli Akseli Rauanheimo. Kiinnostukseni häntä ja hänen sukuaan sekä Petsamoa kohtaan heräsi, jopa siinä määrin, että aloin tutkia Petsamon Suomeen liittämisen vaiheita, mikä selvittely jäi minulta kesken.

Akseli Rauanheimo (Järnefelt vuoteen 1906) oli vaikutusvaltainen sanomalehtimies, siirtolaisuutta tutkinut kirjailija, Amerikansuomalaisten Keskusliiton puheenjohtaja ym. Suomalaisten muuton yhteydessä hän haastatteli myös Petsamosta muuttaneita amerikansuomalaisia. Hän sai hyvin myönteisen kuvan Petsamon luonnosta ja kehittämismahdollisuuksista, ja piti aluetta ”meidän Alaskana”. Toisaalta Akseli sai tietoja Petsamon asukkaiden vaikeuksista ja huonosta hallinnosta siellä. Ne hän ilmaisi sanoin: ”kansa näkee nälkää kalarikkautensa ääressä”.

Hänen poikansa Mauri Kaukovalta Rauanheimo (1902-1938) sai kai isältään halun tulla yrittäjäksi Petsamoon vuonna 1923, jo kolme vuotta Petsamon Suomeen liittämisen jälkeen. *(Katja-Leena Heikkilä, Ryssänranta ja Suomen Alaska, Pro gradu tutkielma 2010 –luvulla. Oulun yliopisto. (luettavissa internetissä)*

Petsamossa Mauri tapasi Kittilästä kotoisin olevan, nuoren Liisa Holopaisen (1909-1993), joka oli lähtenyt isänsä mukana hänen taloudenhoitajaksi. Isä teki räätälin töitä, joita hän uskoi löytyvän kasvavasta Petsamosta. Mauri ja Liisa tapasivat toisiaan muiden nuorten keskuudessa. Kerran Mauri kertoi Liisalle aikovansa mennä naimisiin. Liisa onnitteli, jolloin Mauri jatkoi: ”Teidän kanssanne”. Liisa oli tästä kosinnasta mielissään. Hän sanoi kuitenkin, että siihen pitää saada vanhempien suostumus. Se tuli. Pari vihittiin Helsingissä.

Matkat Petsamosta etelään olivat tuolloin kovin hankalat, sillä Petsamoon ei vielä ollut edes kunnan maanteitä. Jollain tavoin oli päästävä ensin Lapin läpi Tornion radalle. Yhtenä vaihtoehtona oli matkustaa norjalaisella Hurtigrutenin reittilaivalla Narvikiin ja sieltä junalla Tornioon. Autolla ajokelpoinen Jäämerentie Petsamoon, valmistui vasta vuonna 1931.

Moni muu kehittämishanke ei Petsamossa toteutunut, kuten junayhteys Suomen rataverkostoon ja kaupungin perustaminen. Se johtui Suomen nuoren valtion kiinnostuksen vähäisyydestä. Suomi kuten Ruotsikin olivat lähinnä agraarisia valtioita, joiden asutuksen painopiste oli toisaalla, maanviljelyvaltaisessa etelässä. Toisin oli Norjassa ja Kroatiaassa, jotka merenrantavaltioina olivat jo varhain kahmineet lisää rantaa ja vielä tänäkin päivänä hallitsevat niitä. Suomi oli halunnut 1860-luvulta lähtien itselleen niin sanottua Ryssänrantaa. Vaikka siinä ei asunut norjalaisia, Norja oli vastustanut ja lähettänyt nootteja sekä internoinut suomalaisia, jotka olivat kahakoissa paenneet sen puolelle. Norjan mukaan Suomi olisi ollut sille vaarallisempi kilpailija Jäämerellä kuin Venäjä.

Palataan takaisin Rauanheimoihin. Petsamossa perheellä oli vilkasta. Maurilla oli monenlaista yritystoimintaa ja hän oli mukana myös kunnallisissa ja muissa julkisissa tehtävissä sekä Petsamon erittäin vilkkaassa yhdistystoiminnassa. (Ks. yli 900-sivuista artikkelikokoelmaa *Turjanmeren maa*, jossa luetellaan ilmeisesti hänen kaikki toimensa Petsamossa)

Rauanheimon perhe kasvoi. Sinikka syntyi vuonna 1928, sitten Mirjam. Hän putosi kolmivuotiaana isänsä sylistä mereen ja hukkui, kun Hurtigrutenin noin 60 metriä pitkä laiva ”Hera” haaksirikkoutui Havösendissa Jäämeren myrskyssä vuonna 1931. (Ks. *Anna-Liisan tytär Elina Ulkuniemen kirjoitus Petsamonlainen lehdessä 2017*) Seuraava tytär sai näistä kokemuksista nimen Meri. Hän on Maurin lapsista ainoa nykyään elossa oleva. Sitten syntyi Anna-Liisa. Lapsista nuorin kas-tettiin Juhaniksi, mutta hän käytti myöhemmin etunimeä Mauri. Sukunimensäkin hän vaihtoi merikapteeniuran aikana Järnefeltiksi. Nimi Rauanheimo oli kuulemma ulkomaalaisille liian vaikea. Nimi oli joskus vääntynyt jopa Rouvanhimoksi. Perheen lapsiin kuului väljästi myös kolttatyttö Anni ja Liisan veljentytär Kirsti. Anni unohti koltankielen, mutta se kuulemma palautui hänen elämänsä loppuvuosina Turussa.

Mauri-isä kuoli äkillisesti 36 -vuotiaana vuonna 1938, ilmeisesti töittensä uuvuttamana, Kaulirannan asemalla Tornion radalla olleessaan matkalla isänsä luo Helsinkiin.

Samaan aikaan alkoi Petsamon uusi nousu malmin ansiosta. Sen suuren määrän ennusti jo Sulo Veikko Pekkola, joka oli mukana ensimmäisessä vapaaehtoisjoukossa vuonna 1918 ja kirjoitti siitä kirjan *"Petsamoa perimässä"*. Siinä hän kertoi, kuinka puhelinyhteys säilyi, vaikka lanka katkesi kallion päällä, sillä kalliiossa ollut malmi oli toiminut johdon "korvaajana". Arvokaan malmin ja jäätötöiden sataman johdosta Petsamosta tuli suurvaltojen himoitsemalla alue, jonka Suomi menetti.

Toisen maailmansodan jälkeen Liisa Rauanheimo meni toisiin naimisiin merikapteeni Viking Blomquistin kanssa, Uudeksi vakituiseksi asuinpaikaksi vakiintui Oulu. Viking muistetaan Oulussa malmisataman johtajana. He saivat kolme yhteistä lasta.

Rauanheimon tyttäristä Sinikka From kirjoitti mielenkiintoisen muistelman, monisteen *Minun Petsamoni*. Anna-Liisa valmistui voimistelunopettajaksi. Toimimme yhdessä lehtoreina Merikarvialla, Limingassa ja Muhoksella. Hänen vierellään minäkin opin tuntemaan Petsamoa. Anna-Liisa menehtyi syöpään vuonna 1970.

Mauri -puolison perustamat liikkeet ovat siirtyneet uusille omistajille. Vanhalla nimellä toimii enää kaiketi vain huolintaliike Mauri Rauanheimo Oy Kokkolassa, suvulle täysin vieraiden ihmisten omistuksessa.

Petsamo säilyi Liisalle nuoruuden Onnelana, josta hän mielellään kertoi. Häntä kuunnelllessani tuli mieleeni, että kotiseutuun kuuluu lämmin tunne, muistot ja tutut ihmiset, jotka jäävät vaikka alue on joutunut muiden omistukseen. Niinpä ei ollut mikään ihme, että hän oli eturivissä perustamassa Petsamo-seuraa ja toimi sen ensimmäisenä puheenjohtajana. Marttatyö oli hänellä toinen rakas harrastus.

Ennen kuolemaansa Liisa kertoi moneen kertaan kohtalokkaan haaksirikon vaiheet.

Käkisalmen Sanomat

1931 Lauantaina maalisk. 21 p:nä

Ulkomailta

Surtea haaksirikko Ruijan rannitolla.

**Norjalainen hrl. Sera npon-
nut ja mukana 6 ihmistä.**

Viime keskiviikkona joutui Norjan pohjoisrannitolla maffustajaliikennettä välittänyt hrl. Sera Säämereltä puhaltavan raittoijan myrskyn ja lumijoteen kätiin ajautuen niiden vaikutuksesta lähellä Hammerfestia rannikolle ja upoten. Eräs laivan perämiehistä pääsi köyden Sera maihin, minkä jälkeen laivastajaoletet webettiin köyden avulla maihin. Mutta kun kuusi henkilöä laivan 50 mukana olleesta menetti pelastuskyösiä pelostus-työniä, huffuivat he, niiden mukana Suomen Norjan Petimosa olean marafoninlin Mauri Rauanheimon 5-vuotias tytär Mirjam. Paikkafunta, johon pelastuneet joutuivat oli täydellistä erämaata ja maffalla tunturien yli ihmisafunoiile menetti eräs monha mies henkensä. Raitvan mukana ollut postti huffui.

Haaksirikkopaikalla Norjassa hän ei halunnut käydä, ja matka Petsamoon vaikutti neuvostovallan aikana mahdottomalta. Vasta myöhemmin jälkipolvi käynyt molemmissa. Perheen kotitalo Liinahamarissa on ollut pystyssä mutta huonossa kunnossa, samoin Parkkinassa Alaluostarin kirkko, jossa Mauri on siunattu viimeiseen lepoon. Liisa ja vanhimmat lapset ovat tunnistaneeet valokuvista Maurin haudan päällä olleen pitkän ja kapeaa reunakiven pystyssä erään venäläisen muistomerkin osana Nikkelissä . Onkohan varmasti sama kivi?

Havösendin kaupungin kotiseutumuseossa on haaksirikosta tehty pieni osasto ja kaupungin alueella ainakin kolme muistokiveä. Kahtia katkennutta Hera-laivan toista osaa 30 metrin syvyydessä pääsi veneestä käsin meren pinnalta näkemään. Suurin yllätys museossa on kirjailija Leif B. Lillegaardin norjankielinen romaani ”Havoygavlen” vasta vuodelta 1990. Se vaikuttaa tosipohjaiselta. Siinä kuvataan tarkasti haaksirikon tapahtumat niin kuin Liisa on ne kertonut mutta tarkemmin runsaiden norjalaisten lähteiden vuoksi.

Lopuksi

Historiaharrastukseni yhteydessä olen useasti todennut, että ihmisten kiinnostus sukunsa menneitä tapahtumia kohtaan herää suurimmilleen vasta sitten, kun on liian myöhäistä ottamaan niistä selvää. Sen takia olisi monta kysymystä vainajille! Tätä laiminlyöntiä Petsamo-seura ja sukuseurat ovat onneksi lieventämässä.

Lisäksi olen havainnut, että Petsamon kokeneilla on hyvin erilaisia muistikuvia. Se johtuu monesta syystä, kuten esimerkiksi: milloin on siellä asunut, mitä töitä on tehnyt, harrastuksista, muistelijan iästä ja missä kylässä on asunut. Siellähän oli yli 20 omaperäistä kylää. Näin ollen ei voi moittia toisen ihmisen muistikuvia vääriksi ilman tarkkoja tietoja.

Kaikesta päätellen Petsamo on luontonsa, historian ja asukkaiden takia tehnyt kaikkiin muistelijoihin poikkeuksellisen suuren vaikutuksen.

Mauri Rauanheimon tehtäviä Petsamossa mm.

Petsamo-yhtiössä 1923-1929, satamakapteeni ja luotsipäällikkö 1932-, Huolintaliike M.Rauanheimo 1932-, Tiilitehdas 1931-, Kunnanvaltuuston- ja hallituksen jäsen sekä monien lautakuntien jäsen, Kansakoululaitoksen, satamatoimikunnan ja monien kirkon hallintoelinten jäsen. Mukana suojeluskuntatyössä, rintamamiesyhdistyksessä sekä matkailuhankkeissa, Rovaniemi lehden kirjeenvaihtajana, Norjan varakonsuli 1928-

Petsamo ja Ragnar Nordström

Esko Vuorisjärvi

Petsamon tullessa vuonna 1920 osaksi Suomea oli sen yhteiskuntarakentaminen aloitettava aivan alusta, valmiina ei ollut mitään, ei edes tieyhteyttä muuhun Suomeen. Vasta itsenäistynyt Suomi oli saanut Petsamon Tarton rauhassa, vedoten tsaari Aleksanteri II:n 1864 antamaan lupaukseen. Suomi oli luovuttanut Venäjälle Siestarjoen suistossa Karjalassa olleen kivääritehtaan alueen ja vastineeksi suomalaiset saivat lupauksen pääsystä Jäämerelle. Tsaarit eivät lupaustaan pitäneet, mutta asia ei unohtunut suomalaisilta ja neuvostohallinto toteutti - tosin vastahakoisesti ja monien neuvottelujen jälkeen - Suomen vaatimuksen lokakuussa 1920.

Miksi suomalaiset halusivat itselleen tuon kaukaisen, melkein aution maankolkan? Tiedossa toki oli, että Pohjoinen jäämeri ei jäädy talvellakaan, toisin kuin Suomenlahti ja Pohjanlahti, joten sillä oli merkitystä merenkulun kannalta. Tiedossa oli sekin, että Jäämeren kalarikkaudet olivat äärettömät ja se lieene ollut ensisijainen syy saada kaistale Pohjoisen jäämeren rantaa Suomelle.

Petsamossa oli luostari ja sen munkit olivat harjoittaneet kalastusta, samoin koltat, jotka vaelsivat porojensa perässä kesäisin tuntureilta meren rantamille. Kalastus oli rannikkokalastusta, avomerelle ei ollut asiaa sen aikaisilla veneillä.

Suomen valtio ryhtyi heti tukemaan tätä pienimuotoista elinkeinoa ja se perusti jo vuonna 1921 yhtiön nimeltä Petsamo Oy. Se ostaisi muun kolttayhteisöä tukevan toiminnan ohella myös kalastajien saaliit.

Yhtiön toiminta osoittautui nopeasti monella tapaa epätarkoituksenmukaiseksi ja asukkaat anoivat yhtiön lopettamista. Vuonna 1926 pyyntöön suostuttiin ja sen vähäinen omaisuus siirrettiin Petsamon Osuuskaupalle. Seuraavana vuonna perustettiin Petsamon Kalanmyyntiosuuskunta, se jatkoi edelleen pienimuotoisena pysyttelevää kalanostoa.

Turskan pyynti alkaa

Vuonna 1932 Suomen valtamerikalastusmarkkinoita yhtiönsä Loviisan Kalastus Oy:n avulla hallitseva Ragnar Nordström

(1894-1982) suuntasi huomionsa Petsamoon. Hän vieraili alueella ensi kerran kesälä 1932, olihan sinne nyt jo helpompi matkustaakin

vastavalmistunutta Jäämeren tietä pitkin. Nordström oivalsi heti, että Petsamosta on lyhyempi matka Islannin sillivesille kuin Suomenlahdelta, sitä paitsi monenlaista kalaa oli pyydyttävissä aivan Petsamon lähivesiltäkin.

Vielä samana vuonna hän perusti Petsamon Kala Oy:n, hallinnollisesti loviisalaisen emoyhtiön tytäryhtiöksi.

Eikä aikaakaan, kun yhtiön ensimmäinen, jo vuonna 1931 Norjasta ostettu ja "Ruija" nimen saanut höyrytöolarirantautui Petsamoon ja aloitti tositoimet. Sitä seurasi kahden vuoden päästä entistä suurempi "Syväri"-niminen alus ja vielä vuosikymmenen jälkipuoliskolla höyrytöolarit "Viena" ja "Aunus". Kaikki nämä laivat osallistuivat sekä sillinpyyntiin Islannin vesillä että turskanpyyntiin Petsamon lähivesillä, vähän vuodenaikojen mukaan. Kalastuslaivojen emäaluksena toimi aluksi s/s Greta, sitten s/s Brita.

Saalista piti tietenkin jalostaa myyntikuntoon ja sitä varten Nordström perusti vielä vuonna 1932 Petsamovuonon suulle Paitahaminaan kalastustukikohdan; se käsitti aluksi laiturin ja kalankuivausalueen. Kun tämän tukikohdan kapasiteetti osoittautui pian riittämättömäksi perustettiin vielä kaksi muuta ulkosatamaa ja kalankuivaus- aluetta, lähinnä turskan käsittelyyn, toinen Nurmensätiin, toinen Vaitolahteen.

Kalasta oli mahdollista valmistaa myös kalanmaksäöljyä - maun tunnemme ainakin me kaikki 1940- ja -50 -luvulla syntyneet - ja kalajauhoa, sitä valmistettiin kalan vaikeammin hyödynnettävistä osista. kuten päästä. Näitä tuotteita varten Nordström perusti 1933 Liinahamariin Petsamon Öljy- ja Kalajauhotehdas Oy:n ja se aloitti toimintansa seuraavana vuonna. Tuolloin Nordström -yhtiöiden paikallisjohtajaksi nimitettiin Ragnar Nordströmin jääkäritoveri ja ystävä kenraalimajuri K.M. Walle-

Kalajällejä Paitahaminassa

nius ja hän viihtyi tehtävässä vuoteen 1937 saakka. Tänä aikana tapahtui myös yksi suuri organisaatiomuutos, kun Petsamon Kala Oy:n emoyhtiö Loviisan Kalastus Oy yhdistyi 1936 Elfvingin Kalastuslaivue Oy:n kanssa Suomen Kalastus Oy:ksi. Kalastus ja kalanjalostustoiminta jatkuivat Petsamossa kuitenkin entiseen tapaan, joskin volyymiltaan aikaisempaa suurempana. Fuusiossa uudelle yhtiölle siirtyi Elfvingiltä mm. kalastusaluksen emälaivaksi varusteltu s/s Petsamo. Sen kohtaloksi koitui kesällä 1940 saksalaisen sukellusveneen ampuma torpedo.

Uusiakin aluevaltauksia tehtiin. Nordström halusi selvittää, löytyykö Petsamosta katkarapuja ja löytyihän niitäkin eräästä poukamasta. Ravut keitettiin laivalla ja lähetettiin Pohjois-Suomesta lentoteitse Helsinkiin Etelä-Suomen tarpeisiin. Toinen uusi yritysmuoto oli proosallisempi. Kun suuri määrä laivoja kävi Liinahamarin satamassa, tarvitsivat jotkut alukset myös korjaus- ja huoltopalveluja. Niitä varten Petsamon Kalastus Oy perusti vielä korjausverstaankin.

Perusedellytykset mittavalle kalastukseen tukeutuvalla elinkeinolla oli siis luotu. Se ei ollut tapahtunut kuitenkaan ilman pienimuotoista konfliktia. Nordström perusti nimittäin tuotantolaitoksensa Liinahamarissa kolttien kesäpaikkojen läheisyyteen ja osittain heidän pienten tupiensa ja muiden rakennusten joukkoon. Vielä enemmän katkeruutta aiheutti kolttien keskuudessa se, että he kokivat menettäneensä ikiaikaisen nautintaoikeutensa kalavesiin. Kansakoulutarkastaja Antti Hämäläinen toteaa vuonna 1938 julkaisemassaan kirjassa “Koltta-Lappia sanoin ja kuvin”, että “kolttain kalastusoikeuksien loukkaamisesta ei heille tarjottu minkäänlaista hyvitystä”. -

Kalastustoiminta joka tapauksessa kehittyi ja kasvoi koko 1930-luvun ajan, suurelta osalta Ragnar Nordströmin yritteliäisyyden ansiosta.

Sodan jälkeen kirjoittamissaan muistelmissa Nordström ei uhraa paljon tilaa Petsamon liiketoimilleen. Suomen aikanaan suurimman yksityisen laivanvarustajan yrityskonsernissa Petsamo oli vain pieni osanen ja massiivisessa, melkein 700 sivua käsittävässä teoksessa Nordström kuvaa toimintaansa Petsamossa runsaan kymmenen sivun verran. Eikä aihe saa kovin paljon tilaa yrityksen historiikissaan.

Vuonna 2007 julkaistussa Ilmari Elon kirjoittamassa teoksessa “Loviisalaisen perhevarustamon historia 1926 - 1970” Petsamon toimintaa käsitellään neljällä sivulla. Tässä kirjassa kerrotaan kuitenkin muustakin Nordströmin harjoittamasta liiketoiminnasta kuin kalastuksesta.

Nordström laajentaa liiketoimintaansa

Syyskuussa 1939 alkanut maailmansota muutti dramaattisesti Liinahamarin sataman käyttöä. Itämeri sulkeutui suomalaisilta laivoilta, mutta henkireiäksi jäi tuo Pohjoisen Jäämeren satama, jonka 210 metriä pitkä päälaituri saatiin kokonaan valmiiksi keväällä 1940. Laivanvarustaja Nordström näki tuolloin mahdollisuutensa laajentaa liiketoimiaan Petsamossa, nyt satamaoperaattorina ja laivojen huolitsijana. Niinpä hän perusti nopeassa tahdissa kolme uutta yritystä, Petsamo Shipbroker Oy:n, Petsamo Stevedoring Oy:n ja Liinahamarin Ahtaajat Oy:n. Nämä yhtiöt huolehtivat satamaan tulleiden laivojen purku- ja lastaustyöt, laivojen huolinnan, siis niiden polttoainetäydennyksen ja muun varustelun uutta merimatkaa varten ja vielä lastien kirjanpidollisen selvityksen. Ihan uudesta aluevaltauksesta ei ollut kysymys, kun Nordström oli ostanut jo aiemmin laivojen selvitys- ja ahtaustoimintaa harjoittaneen M. Rauanheimo Oy:n. Yhtiön omistaja Mauri Rauanheimo oli kuollut vuonna 1938 ja leski oli myynyt yhtiön Nordströmille.

Sataman kukoistuskausi jäi kuitenkin lyhyeksi, vain runsaan vuoden mittaiseksi, kun saksalaiset kesäkuussa 1941 miehittivät Petsamon sataman ja pitivät sitä hallussaan syksyyn 1944 saakka.

Moskovassa 19.9.1944 solmitun välirauhan sopimuksen mukaan Petsamo sitten siirtyikin Neuvostoliiton omistukseen. Nordströmin liiketoimet Petsamon mitta-kaavassa olivat kaikkiaan huomattavat ja jopa niin suuret, että niistä kiinnostuivat ulkomaisetkin toimijat.

Vuonna 1938 Suomen Kalastus Oy ryhtyi yhteistyöhön kolmen italialaisen ja yhden englantilaisen aluksen muodostaman yhtiön kanssa. Sen sijaan saksalaiselta taholta tullut yritys päästä käsiksi Petsamon kalastukseen ja kalanjalostustoimintaan torjuttiin.

Keväällä 1937 eräs saksalainen kalastus-yhtiö, nimeltään Wiking Fischreederei tarjoutui ostamaan tai vuokraamaan Suomen Kalastus Oy:ltä Liinahamarin kalajauhotehtaan. Pitkälle eivät neuvottelut edenneet, kun Petsamon kunnanvaltuusto vastusti voimakkaasti hanketta peläten pienkalastuksen saksalaisinvaasion seurauksena kokonaan estyvän. Tasavallan hallituskin suhtautui hankkeeseen kielteisesti ja sen mielipiteellä oli tietysti vielä suurempi painoarvo. Taustalla oli voimistuvan Saksan halu saada jalansijaa Petsamosta, olihan siellä jo rakenteilla amerikkalaisten omistama, mutta englantilaisen yhtiön suomalaisen tytäryhtiön Petsamon Nikkeli Oy:n hallinnoima nikkeli-kaivos. Jos saksalaiset olisi päästetty alueelle, olisi nikkeliyhtiö ilmoituksensa mukaan luopunut suunnittelemaastaan nikkelisulaton rakentamisesta Kolosjoelle.

Joitakin osviittoja Petsamon kalastuksen laajuudesta kertoo se, että esim. vuonna 1935 sanotaan Petsamon edustalla olleen 1150 pyyntialusta, mutta luvussa on varmuudella mukana aika pienetkin veneet.

Valtaosa laivoista oli joka tapauksessa ulkomaalaisia ja Nordströmin puolenkymmentä troolaria oli tuossa joukossa aika vähäinen määrä.

Nordströmin merkityksestä Petsamon elinkeinoelämässä kertoo enemmän toinen luku, pyöreä 1000. Tuon verran hänellä oli muistelmiensa mukaan parhaana sesonkina 1940-41 työntekijöitä palkkalistoillaan.

Kun tuollaisen joukon majoittaa ja ruokkii, tarvitaan siihen melkoinen määrä asuntoja ja ruokapöytiä ja ne Nordströmin yhtiöiden piti hankkia. Hänen yrityksensä olivatkin Petsamon toiseksi suurin työnantaja, vain rakenteilla oleva nikkeli-kaivos meni edelle.

Lähdekirjallisuudesta ei ilmene, kuinka monta kertaa Loviisassa asunut Nordström kävi Petsamossa. Yhtiön historiikissa todetaan vain, että hän kävi siellä ensimmäisen kerran vuonna 1932. Turjanmeren maa -teoksessa on puolestaan valokuva Ragnar Nordströmistä ja teksti ”Johtaja, jääkärimajuri Ragnar Nordström 1933 Petsamossa Liinahamarin hotellilla”. Kun muista käynneistä ei puhuta mitään eikä Nordström

kerro niistä mitään muistelmissaankaan, ovat käyntikerrat olleet todennäköisesti harvat. Konsuli Nordström kirjoittaa muistelmissaan, että ”Paljon harmia, huolta ja vaivaa minulla oli Petsamosta.

Alussa tappiotkin olivat vuosittain aika tuntuvat. Ne kuitenkin pienenivät vuosi vuodelta, ja viimeisenä vuonna ennen talvisotaa Petsamo kävi jo tasan ja alkoi vuosina 1938-39 tuottaa pientä voittoa, kunnes sota syttyi ja esti kalastuksen talvella 1939-40”.

Pioneerin ja uranuurtajan työ on monesti vaikeaa. Sen sai kokea Petsamon liiketoimissaan myös vapaussoturi, heimoaktivisti, Lapuan liikkeen taustavaikuttaja ja Itä-Karjalan sotilashallinnossa jatkosodan aikana palvellut jääkärieverstiluutnantti Ragnar Nordström.

Lähdekirjallisuutta

- Ilmari Elo: *Loviisalaisen perhevarustamon historia 1926 - 1970, Jääkärieverstiluutnantti Ragnar Nordström ja hänen laivansa, Keuruu 2007*

- Ragnar Nordström: *Voitto tai kuolema, Jääkärieverstin elämä ja perintö, Juva 1996*

- Jouko Vahtola ja Samuli Onnela (toim.): *Turjanmeren maa, Petsamon historia 1920-1944, Jyväskylä 1999*

Petsamon Koloajoella kesällä 2018. Kuva Petra Vuorisjärvi.

Teoksen kirjoittaja, VTT Esko Vuorisjärvi väitteli 1990 Petsamon nikkelin kansainvälispoliittisesta merkityksestä. Työuransa hän teki Kansallisoikeus-Pankissa/Nordcassa toimien viimeksi pankin arkistopäällikkönä. Sotahistorian ja Petsamon historian tutkijana Vuorisjärvi on kirjoittanut vuodesta 1970 lähtien lukuisia artikkeleita eri julkaisuihin ensisijaisesti näistä aihepiireistä. Aikaisemmin tutkimaton J. O. Söderhjelmien henkilökuvaa yllätyttävän monin tavoin ja on kokonaisuudessaan kiehtova.

J. O. Söderhjelm vaikutti lähes puolen vuosisadan ajan Suomen politiikassa ja talouselämässä

Uusi teos *J. O. Söderhjelm värähtäjä elämä. Presidenttien sotaperäisen tuottamies* kuvaa Johan Otto Söderhjelm (1898–1985) pitkää uraa RKP:n kansanedustajana ja oikeusministerinä. Hänen elämänsä sivusi vuodesta 1918 lähtien monesti ja lähes kaikin puolin Urho Kekkosen uraa.

Lakitieteen tohtori J. O. Söderhjelm (1898–1985) ei ole enää kovin tuttu nimi monellekaan – eikä se ollut sitä hänen elässäänkään. Hänen elämäntyönsä merkittävyyteen näiden tämä on yllättävää, mutta ei Urho Kekkosen pitkän valtakauden aikana kuitenkään ainoita laatuja.

Suhde Kekkosen nuorempi Söderhjelm elämä suurensti. Yhtenevät elämäntavat alkoivat kesällä 1918 Suomenlinnan punavankileirillä, jossa alaikäiset nuorukaiset toimivat vanginvartijoina. Huipennuksen muodostivat keuhkokuumeen ja tuberkuloosin yllätykselliset 30-vuotisjuhlallisuuksien.

Söderhjelm kirjaviton, valtionpäämiehin liittyvät elämäntavat alkoivat elokuussa 1918, jolloin hän toimi valtionhoitaja P. E. Svinhufvudin henkilökohtaisena palvelijana tämän käydessä pyytämässä Saksan keisari Vilhelm II:lta hänen poikaansa Suomen kuninkaaksi. Risto Rytin presidenttikaudella Söderhjelm kävi useasti Petsamon miedot liittyviä, Suomen kannalta etintärkeitä neuvotteluja. J. K. Paasikiven presidenttikaudella Söderhjelm kävi vielä 1948 Moskovassa ysa-neuvotteluissa.

Söderhjelm toimi vuosina 1933–1939, 1944–1951 ja 1962–1966 RKP:n kansanedustajana yhteensä 17 vuotta ja oikeusministerinä kuusi kertaa vuosien 1939–1966 aikana. Aluksi talvisodan rauhaa vastustaneesta, mutta viime vaiheessa rauhan kannalle taipuneesta oikeusministeristä tuli 1943 aktiivinen rauhanoppositioin toimija. Liikkeen päämääränä oli solmia rauhansopimus Neuvostoliiton kanssa niin nopeasti kuin mahdollista.

Varsinaisen elämäntyönsä Söderhjelm teki ensin vuodesta 1934 Petsamon Nideeti Oyn toimintajohtajana ja vuodesta 1940 Suomen Puunjalostusteollisuuden Keskustalon asiamiehenä eli toimintajohtajana. Varsinkin sotavuosina kummankin tehtävän hoito vastasi melkein tarkoin lahjoja, niin monen osapuolen intressit oli sovittava yhteen.

Teoksessa käydään läpi Söderhjelm elämäntavat kehdestä hautaan. Söderhjelm hausi kukaan pitkin elämänsä ajan edistää ja vaatia ruotsin kielen asemaa ja ruotsalaista kulttuuriperinnettä Suomessa.

ISBN 978-951-37-7365-6

521 s., sidottu

Lisätietoja ja arvostelutappaleet:

kustannusjohtaja Raimo Savolainen
p. 040 860 2867, raimo.savolainen@edita.fi

EDITA PUBLISHING OY

VAT: 0654034-6 | P.O. BOX 700, FI-00035 NORDIC MORNING | VERHOJAAHEIKUTU S, 00080 HELSINKI | +358 20 460 00

PART OF NORDIC MORNING GROUP

Pumangin kesäisen kauniit kukkaniityt eivät unohdu mielestäni koskaan

Teksti Pekka Vuononvirta, Sirkka Aitto-ojan haastattelu

Pikkuinen tyttö syntyi Törmälän perheeseen 10.7.1930. Isä, Johan Henrik Törmälä ja äiti, Helga Elisabeth Pesonen olivat onnellisia pikkuvauvasta. Kasteessa lapsi sai nimekseen Sirkka. Sirkkan isä oli lähöisin Siikajoelta. Hän pestautui 16-vuotiaana Vaasan rannikkopataljoonaan. Sieltä hän sai myöhemmin komennuksen Lapin Rajavartiostoon Petsamoon.

Äidin vanhemmat, Pesokset, olivat tulleet Pummankiin jo 1860-luvun lopulla Kuusamosta. He asettuivat Pummankiin, jonne oli muuttanut muitakin kuusamolaisia, kuten lähinaapurit Granrothit, Heikkiset ja Karjalaiset. Kuusamolaisia muutti nälkävuosien seurauksena Jäämeren rannoille. Jäämeri oli varma ruoan lähde ja turskaa

oli kaikkien saatavilla. Pummingin marjamaat olivat antoisat, samoin läheisten Heinäsaarten hillamaat. Harmaalokin munat ja haahkan kevyet untuvat kelpasivat kaikille. Myrskypäivinä, kun kalastus oli mahdotonta, pyysivät kalastajat ruoksi tuntuririistaa, kuten jäniksiä ja riekkoja. Sirkka kertoo nuorena tyttönä Heinäsaarilla käydessään, että hän muistaa hyvin lunnien kaivat pesäönkalot ja niiden runsauden.

Yöttömät kesäyöt eivät koskaan katoa Sirkkan mielestä. Myös turistit, eri puolilta Suomea ja ulkomailtakin, halusivat kokea Pummangissa kesäisen luonnon kauneuden. Isä Johan työskenteli Rajavartiostossa ja äiti askaroi kotona. Heillä oli myös karjaa. Työn ohella isä kalasteli merellä ostamallaan moottoriveneellä. Eräs tapaus on jäänyt Sirkkan mieleen. Kerran isän kanssa kalassa ollessaan Sirkkan juksaan tarttui niin suuri saalis, että se piti nostaa ”miehissä” ylös. Yllätys, yllätys, juksan koudessa olikin valtava rapu, jota kaikki kävivät ihmettelemässä.

Koulunkäyntiä Pummangissa

Sirkka aloitti koulunkäyntinsä Pummangin koulussa, opettaja Johanna Hakkaraisen ohjauksessa. Elämä soljui totuttuun, rauhalliseen tapaan, vaikka viestejä itänaapurin liikehdinnästä aivan kotitalon tuntumassa oli nähtävissä.

Pummangin lapset vierailivat päivittäin naapureissa ja normaalit, yhteiset leikit kuuluivat päivittäiseen ohjelmaan. Kaikki viihtyivät Pummangissa. Eräs muistikuva Sirkalle on jäänyt Pummangin kouluajalta. Eräessä talossa oli poikia, joilla oli hiuksissa täitä. Kotoa annettiin ankara kehoitus: Jos menette taloon, ette saa istua mihinkään! Noh, tuskinpa tuota ohjetta kirjaimellisesti kukaan lapsista noudatti ja luokassa pulpetin kannella pidetyt täiden ”juoksukilpailut” jäivät kaikkien mieleen.

Evakkoon Pummangista

Marraskuun 27. päivänä 1939 nuo sodan uhkakuvat toteutuivat. Neuvostoliitto hyökkäsi Kalastajasaarennolla. Pummanki oli tulilinjalla. Sirkka kertoo: ”Olimme kasarmilla, joka oli Ittelinin talossa. Isähän oli armeijan palveluksessa ja äitini laittoi ruokaa sotilaille. Olimme juuri syöneet, kun puhelin soi ja Veikko Salkio soitti isälteni, kertoen, että venäläiset olivat piirtäneet heidän kämpppänsä. Venäläiset vangitsivat Salkion, Simosen ja Korhosen. Heidät kuljetettiin Venäjälle. Tästä joukosta Veikko Salkio oli asunut heidän kotonaan”. Sirkka muistelee, että ”sitä vonkuvaa ääntä, kun kuulat lensivät pään yli, en unohda varmasti koskaan”.

Sirkka pakeni äitinsä kanssa kävelen Pesoseen - äidin kotiin. Laituriin ajoi ukin kalastajamoottori, johon kaikki halukkaat nousivat. Ukki itse kieltäytyi kuitenkin lähtemästä kotoaan. Matka soljui rauhaisesti kohti Liinahamaria, jonne kalastusmoottori rantautui. Linja-auto oli heitä odottamassa, joka kuljetti märkiä ja väsyneitä evakkoja kohti etelää. Lopulta matkalaiset päätyivät Tervolaan, Peuran koululle. Peuran koululla oli petit valmiina odottamassa, tuohipäälliset koivuhalot tyynyinä ja muutama olki ristissä patjana.

Peuran koululta matka jatkui lähes suoraan Siikajolle, isänsä kotiin, jonne Sirkka, äitinsä kanssa, päätyikin talvisodan ajaksi. Talvisodan loputtua maaliskuussa 1940, epätietoisuus valtasi Sirkan perheen. Rauhansopimuksessa Pummanki menetettiin Neuvostoliitolle ja Sirkka menetti näin kotinsa.

Seuraava majapaikka tuli olemaan Parkkinassa, Matkustajakoti Meritähden pihapiirissä sijaitsevassa kahden perheen hirsimökissä. Siinä vierähti muutama vuosi. Sirkka jatkoi koulunkäyntiään Jokikylässä. Parkkinassa asuessaan hän toimi myös pikkulotissa.

Sodan jälkeinen aika

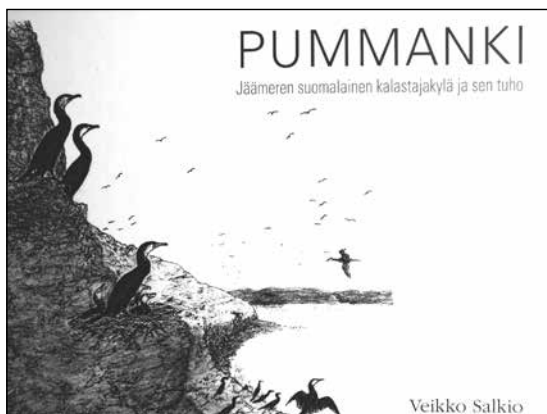
Isä Johan sai ennen jatkosodan päättymistä komennuksen Inariin ja siellä Nellimöön, jonne myös koko

Inkeri Kamula, Veikko Salkio ja Sirkka Aitto-oja elokuussa 2003. Kuva Pertti Hyttinen. Kirjasta Pumanki Jäämeren suomalainen kalastajakylä ja sen tuho

perhe muutti hänen mukanaan. Isä komennettiin tehtävään elintarvikkeiden hankinta. Sirkka jatkoi koulunkäyntiään myöhemmin Rovaniemellä, sitten Oulaisissa ja merkonomintutkinnon hän suoritti Oulussa. Sirkka on kielellisesti lahjakas ja tulee toimeen usealla kielellä.

Hän avioitui Oulaisissa Aitto-ojan kanssa ja perheeseen syntyi tytär. Myöhemmin Sirkalle syntyi vielä kaksi lasta lisää. Sirkka työskenteli yli 30 vuotta Oulun kaupungin palveluksessa, rakennusviraston palkanlaskijana. Myös Sirkkan vanhemmat löysivät lopulta kodin Oulusta. He rakensivat oman talon Oulun Välivainiolla, jossa

isän kuoltua Sirkka asui äitinsä kanssa. Isä ja äiti tekivät pitkän päivätyön Oulussa. Isä kalateollisuudessa ja äiti leipomotyöntekijänä.

Palataan vielä Veikko Salkioon. Veikko palasi vankeudesta seuraavan keväänä. Hänet oli palkattu jo vuonna 1938 metsäntutkimuslaitoksen palvelukseen Heinäsaarten kansallispuis-

ton sekä Pummmankiniemen ja Pääskyspahdan luonnonsuojelualueiden vartijaksi. Vuodesta 1945 alkaen hän toimi metsäntutkimuslaitoksen palveluksessa Rovaniemellä.

Eläinten täyttämisen Salkio oli oppinut jo nuorena. Hänen tavoitteenaan oli täydellisen kotimaisten nisäkkäiden ja lintujen kokoelman luominen, jota työtä hän jatkoi työskennellessään Rovaniemellä. Vuodesta 1982 Salkion luontokokoelman sijoituspaikkana on ollut Kokkola. Vuonna 2000 kokoelmalle valmistuivat uudet tilat nimeltään ”Kieppi - Veikko Salkion luontokoelma”.

Veikko julkaisi kirjan ”Pummmanki” vuonna 2003. Hän kirjoittaa kirjassaan: ”Yhteisen menetyksen tuskat ovat syventäneet Pummmingin evakko-armeijan keskinäistä ystävyyttä. Ulkopuolisille ei muistojen aarrearkku hevin avaudu, mutta kylläkin oman väen kesken. Viime aikoina sitä on ollut penkomassa ja historialle tallettamassa näkyvästi mm. Sirkka Aitto-oja”.

Petsamo- Seura perustettiin Oulussa vuonna 1972. Sen perustamisesta tulee kulu-neeksi kohta 50-vuotta. Sirkka Aitto-oja on seuran perustajajäseniä. Hän on ollut ”aktiivinen” petsamolainen ja toiminut mm. Petsamo - Seuran hallituksessa. Eläkepäiviään hän viettää Oulussa. Vaikka vuosia on jo vierähtänyt, on hän vielä erittäin vireä ja innokas keskustelija. Pummmanki ei unohdu hänen mielestään koskaan. Siellä on hänen kotinsa. Mitä Sirkka haluaisi tänä päivänä petsamolaisten jälkeläisiltä? ”Petsamolaisten pitäisi pitää isoa ääntä siitä, että he ovat petsamolaisia”. Hyvää kuntoaan Sirkka ylläpitää käymällä säännöllisesti uimahallilla, jossa allas-kävelyä vanhojen tuttujen parissa on tullut jo perinne.

Ps. Tätä Sirkan tarinaa kirjoittaessani, minulle tuli tieto, että Kokkolassa oli riehunut tulipalo 29.1.2019. Siinä museossa, mihin Veikko Salkion elämäntyö on ollut sijoitettuna. Onni onnettomuudessa oli kuitenkin se, että Veikko Salkion kokoelmat saatiin pelastetuksi.

Mirjam Kälkäjä on ikuinen evakko

Lyhennelmä Jaakko Peltomaan Inarilainen-lehden haastattelusta

Kun Petsamossa syntynyt kirjailija Mirjam Kälkäjä matkustaa Tornioista Inariin ja auto alkaa laskeutua Kaunispäältä alas, niin hänestä tuntuu, että nyt tullaan kotiin. — Minulla on Inarista hyvät muistot. Siellä asuu vielä niin paljon sukulaisia ja muita vanhoja petsamolaisia, että siellä mieli tuntuu levolliselta, sanoo Kälkäjä.

Mirjam Kälkäjä avaa oven uudessa kodissaan luhtitalon toisessa kerroksessa Tornionjoen rannalla. Olohuoneen ikkunasta on komea näkymä joelle. — Olen viisi-vuotiaana lähtenyt evakkoon Paatsjoen rannalta ja koko ikäni olen toivonut, että saisin taas ikkunan alle juoksevan veden. Näin kauan piti ellää, mutta tuossa tuo nyt näkyy, Tornion väylä.

Tornionjoen toisella puolella näkyy vesitorni, jonka juurella on hänen vanha oma-
kotitalonsa, jossa nyt asuu Mirjamin poika. Mirjam asui talossa vuosikymmeniä, viimeiset vuodet pääasiassa talon vintissä, jossa oli makuu- ja työhuone. Reuma teki rappusissa kulkemisesta haastavan. — Viimein oli muutettava helpompikulkuiseen taloon. Tässä alkaa olla jo kaikenlaista muutakin sairautta.

Mirjam Kälkäjän eläkepäiviin tuo kirjoittamisen lisäksi sisältöä torniolainen musiikkiteatteri ”Mikin Vintti”, joka on saanut nimensä Mirjamin lempinimestä ja

aikaisemmasta työpaikasta – vinttikamarista. Mirjam on kirjoittanut teatterille lukuisia näytelmiä. Kälkjäjä harmittelee, että suurin osa kirjoista on vielä vanhassa talossa, eikä uudessa huushollissa ole tilaa. Muuten hän ei ole jäänyt kodin vaihtoa suremaan.

- En minä tiedä missä se koti sitten on. Olin viisivuotias, kun lähdin Petsamosta, joten ei minulla ole sieltä kauhean paljon muistikuvia. Olenkin sanonut, että minun kotiseutuni on ihmisissä.

—Kun tapaa petsamolaisia ja ihmisiä, joihin on elämän varrella syntynyt side, niin se tuntuu enemmän kodilta kuin mikään maantieteellinen paikka.

LUONTO VALTAA SARKAOJAT

Muutamia tauluja Mirjam on jo ehtinyt ripustella asuntonsa seinälle. Yhdessä öljymaalauksessa näkyy Mirjamin lapsuuskodin ranta ja laituri. Vastarannalle on taitelija Trygve Sotkajärvi, Mirjamin serkku, maalannut Paatsjoen Norjan puoleisia taloja.

Mirjam muistelee, että siitä on kolme vuotta, kun hän viimeksi kävi Norjan puoleisella rannalla poikansa ja miniänsä kanssa tähyilemässä vanhaa kotipaikkaansa.

—Aina siellä tuli käytyä ja aina tuli otettua samat kuvat vastarannalta, vaikka eihän siellä oikeastaan meille ole enää mitään. Ukkini Mäki-Vikke ehti tehdä Paatsjoen rannalle valtavat pellot, 18 sarkaa. Vikke muokkasi maata oikein innolla ja kehui, että tämä on Mustan Mullan aluetta kuin Keski-Euroopassa. Ja kun kesät olivat pitkiä ja lämpimiä, niin Vikke viljeli kauraakin.

Norjan puolelta Mirjam on nähnyt, että luonto valtaa vuosi vuodelta enemmän Vikke-ukin peltoja. Valtavat koivupöheiköt kasvavat suorina linjoina vanhoissa sarkaojissa kuin ne olisi istutettu.

UUSI TALO JÄI ASUMATTA

Kotitaloaan Mirjam ei ole nähnyt Norjan puolelta koskaan. Venäläiset ovat talon aikanaan purkanee ja pystyttäneet uudelleen Porojärvelle. Norjan puolen sukulaiset tunnistivat sen kiikaroidessaan omalta rannaltaan. Norjalainen rehtori ja kirjailija Olav Beddari pääsi käymään Porojärvellä ja siellä hänkin huomasi, että tuohon on pystytetty Ranta Jalmarin kotitalo.

—Eihän meidän perhe ehtinyt edes asua siinä uudessa päärakennuksessa. Siellä oli jo hellaat paikoillaan ja kesällä siellä nukuttiin, mutta vähän kesken se jäi, kun Petsamosta tuli lopullinen lähtö.

Isä Jalmari Ranta oli saanut tilan juuri sodan kynnyksellä. Peltojenkin raivaaminen jäi kesken. - Kyllähän tilan aika jäi lyhyeksi, samoin kuin isän ja äidin yhteiset haaveet Petsamossa elämisestä. Isä oli mennyt jo 17-vuotiaana pyytämään, että eikö hän saisi omaa tilaa siitä Paatsjokivarresta. Ja sai sen. Isä oli tomera poika.

Kun Jalmari Ranta meni rippikouluun, niin oli jo oma hevonen. Jalmari oli mennyt opettaja Samppa Luoman juttusille ja kysynyt, että paneeko opettaja nimensä vekseliin, hän ostaisi sillä hevosen. Seuraavana talvena hänellä oli jo kaksi hevosta ja niillä työmiehiä.

—Kaikkihan siellä jäi sitten kesken kaikilta, kun viimeisen kerran lähdettiin evakkoon. Senja-äitinikin oli jo ehtinyt ajatella, että siihen Menikansaareen hän saa elämänsä rakentaa ja siinä Suvannon rannassa lapsensa kasvattaa. Mutta toisin kävi. Hän sitten vanhana ihmisenä kerran laski, että hän on joka ainoan kymmenvuotisen syntymäpäivänsä viettänyt eri talossa.

LAIVAMATKALLA OLI MIINAVAARA

Mirjam Kälkäjällä on takanaan kaksi evakkoreissua. Ensimmäisen hän teki kolmi-kuukautisena vauvana äitinsä sylissä.

-Meidät pukattiin Kirkkoniemessä kalastaja-aluksen ruumaan kalan hajuun. Kaksi sisaralusta taittoi matkaa syysmyrskyssä miinoitettua rantavettä pitkin kohti Tromsaa. Kaikki olivat meritautissa, paitsi Mirjam-vauva ja hänen ukkinsa Mäki Vikke. —Vanhaisi oli minua hoitanut siellä ja kaikkia muitakin. Perillä norjalaiset ottivat meidät petsamolaiset hyvin vastaan ja olivat myötätuntoisia.

Vaikka Norjassa olikin hyvä kohtelu, eikä siellä nälkää nähty, niin Mirjamin mummo laihtui melkein pä luurangoksi, koska ikävoi niin kotiin. Mummon tukkakin harmaantui evakkoreissulla.

EVERSTI PENNANEN NEUVOI LÄHTEMÄÄN

Talvisodan evakkoreissulta Mirjamin perhe palasi vielä Menikansaareen, mutta jatkosodan evakkoreissulta ei kukaan palannut Petsamoon. Isä oli sodassa Pennasen joukoissa ja kysäisi eversti Antti Pennaselta, että mitä hän tekisi Petsamossa olevan perheen kanssa. Pennanen vastasi, että hän ei voi mitään ennustaa, mutta jos siellä hänen perhe olisi, niin hän alkaisi hommata sitä pois.

—Niinpä me sitten lähdimme evakkoon kahta viikkoa ennen kuin tuli yleinen liikkeen kannallepano Petsamosta. Koira jäi sinne meidän pitkän laiturin nokkaan itkemään.

Mirjamilla on hämärä muistikuva Rovaniemen rautatieasemalta. Oli ilta, äiti istuu lastensa kanssa asemalla ja kaikki junat olivat lähteneet. Aseman virkailija lukitsee ovia, vilkaisee perhettä ja sanoo, että tulkaapa heille yöksi.

— Siellä emäntä otti meidät vastaan oikein sydämellisesti ja laittoi ruokaa ja petit. Hän murehti meidän kohtaloa ja itki, kuinka me olimme joutuneet jättämään kaiken. Äiti suri lopun ikäänsä sitä, ettei hän tullut kysyneeksi isäntäväen nimiä, eikä painanut osoitetta mieleensä, ettei voinut kiitoskirjettä lähettää.

EVAKKOPERHEELLE EI ANNETTU YÖSIJAA

Senja-äiti suuntasi pesueensa kanssa Vihantiin, josta hän oli kotoisin. Hän tiesi siellä olevan suuren sukulaistalon.

— Äiti oli laskenut sen varaan, että niin isoon taloon varmasti mahtuisimme. Talon emäntä seisoo kädet puuskassa kirjavalla matolla, äiti seisoo pesueensa kanssa ovensuussa. Äidillä on Jouko sylissä, minä nuokun äidin käsipuolessa ja Eero rojahtaa siihen lattialle ja nukahtaa saman tien. Äiti kysyy, että voisiko hän vuokrata huoneen täältä siksi aikaa, kun isä tulee sodasta.

Emäntä sanoo, että ei heillä ole tilaa. Äiti yrittää vielä, että hänellä on kyllä rahaa, isähän oli ollut hyvissä toissa ennen sotia. Mutta emäntä on tiukkana ja käännyttää meidät pois. Ei hän pyytänyt meitä edes istumaan, saatikka, että olisi tarjonnut mitään.

Rannan perheen ei auttanut muu kuin palata takaisin asemalle. Sieltä Pentinlehdon isäntä korjasi perheen pikkuiseen taloonsa. Hyväsydäminen isäntä sanoi, että tähän tulette tietenkin heille.

— Hän otti minut pyörän tarakalle ja niin me käveltiin Pentinlehtoon. Siellä oli omia lapsia paljon ja vinttikamarissa nukkui poliisi. Hän sanoi heti, että tulkaa vain tähän kamariin, hän kyllä pystyy nukkumaan tuolla saunan pukuhuoneessa.

Mirjam hymähtää, että ei monikaan kohdellut Petsamon evakoita yhtä sydämellisesti kuin Pentinlehdon pariskunta. Suurin osa petsamolaisista evakuoitiin jatkosodan aikana Kalajoelle. Yksi perhe majoitettiin ison talon pieneen pihamökkiin. Yöllä perhe heräsi hirvittävään rytinään ja kolinaan. He menevät ulos katsomaan mitä tapahtuu ja huomaavat, että isäntäväki on purkamassa mökin savupiippua. Tottapa olivat ajatelleet, että evakot lähtevät, kun purkavat piipun, eikä mökkiä pysty enää lämmittämään.

-Vihannissa sairastuin kurkkumätään. Minut toimitettiin etelään hoitoon. Helsingissä lääkäri tutki minua, puisteli päätään ja sanoi, että tämä sydän ei pitkään syki,

loppu voi tulla milloin tahansa. Paranin lopulta Vihdissä sukulaisten hoivissa. Kun matkustin sieltä mummon kanssa kotiin, niin huusin jo Ruukin asemalla: Ärrä, ärrä! Puhe toimi jälleen ja ärräkin oli palannut.

ÄITI ITKI INARIIN MUUTTOA

Rauhan tultua Mirjamin isä osti Paavolasta rappiotilan, jonka kunnosti. Äiti ehti jo tottua siihen ajatukseen, että evakkoreissut on nyt tehty ja Paavolaan tulee se lopullinen koti. Hän oli laitellut Paavolassa omaa huusholliä kaikessa rauhassa. Kauraakin oli ehditty jo viljellä ja jauhattaa. Äiti otti isosta säkistä kauraryynejä ja keitti puuron. Kun säkki oli vielä senkin jälkeen ryynejä täynnä, tunsu äiti sellaista helpotusta, mitä harvoin oli tuntenut.

—Sitten isä lähti käymään Inarissa ja hän soittaa sieltä ja sanoo, että hän on ostanut täältä tilan ja nyt muutetaan Inariin. Silloin äiti katseli ikkunasta ulos, seisoi siinä ja itki. Se oli ensimmäinen kerta, kun näin äidin itkevän, vaikka oli jo koettu evakot ja kaikki. Paavolassa karja oli jo laitumella – Talvitupajärvi oli jäässä. Äiti oli saanut Paavolassa keittää omalla hellalla, mutta Inarissa meitä odotti yhteinen talo toisen perheen kanssa. Äitihän kyllä tuli toimeen kaikkien kanssa, ei siitä ollut kysymys, vaan siitä, että hänen piti jättää omaksi jo kokemansa uusi koti.

Talvituvan talon omisti hänen isänsä yhdessä Ranta Hanssin kanssa. Mirjamin isällä oli tiilitehdas talon lähellä ja tehtaalla poltettiin tiiliä vuorokauden ympäri. Jälleen-rakennussouvihan oli käynnissä joka suunnalla.

—Me lapset juoksimme joka paikassa, vaikka miinojakin oli vielä kaikkialla. Yhtenä kesänä miehet tutkivat miinaharavilla ympäristöä ja löysivät 18 miinaa. Juuri niissä paikoissa olimme touhunneet, joten ihme oli, ettei kukaan kävellyt miinaan. Vaikka kyllä meitä oli varoitettukin koko ajan, että jos näemme jonkun esineen tai langan maastossa, niin ei niihin saa koskea. Osasimme olla potkimatta.

Talvituvalla Rannan perhe muutti Inarin Kirkonkylälle, jossa Mirjam sai kasvaa lapsuutensa viimeiset vuodet. Siellä jatkui Paavolassa aloitettu koulunkäynti. Hänelle tulee mieleen Lahtisen opettajapariskunta, Else ja Pentti. —Minä olin Elsen luokalla ja Eero-veljeni Pentin luokalla. Else oli aivan hurmaava ja suurenmoinen opettaja. Pentti oli jyrkevä ja karski mies, mutta hänessä oli huumoria ja reiluutta. Kun Pentti ja Else rakastuivat toisiinsa, niin Else-opettaja näytti tyttärelle rakkauskirjeen, jonka hän oli saanut Pentiltä kesäloman aikana.

—Se oli suurenmoinen rakkauskirje. Pentti kirjoitti, että minä vertaan sinua parhaaseen mitä tiedän. Minä vertaan sinua Inarin siikaan.

RAUMAN KAUTTA VAREJOELLE

Mirjamin isä oli luonteeltaan yrittäjä, hän sai oppinsa kantapään kautta, koska yrittäjäkoulut oli siihen maailman aikaan jääneet käymättä.

—Hänellä oli Inarissa autoja, sahoja, ja kaikenlaista, ja hän yritti ja yritti, mutta lopulta tuli konkurssi. Isä katseli taas eteenpäin ja vuokrasi Rauman Karralta ison raamisahan. Niinpä me muutimme sinne ja asuimme Karralla pari vuotta.

Rannan perhe ei oikein viihtynyt Raumalla. Eero-poika alkoi ikävöidä sieltä pois, häneltä meni ruokahalu ja poika lakkasi kasvamasta..

Raumalta matka jatkui petsamolaisten asutusalueelle Tervolan Varejoelle, jonne perhe asettui 1952. Uudisrakennus rakennettiin Sivakkajoelle. Isällä oli jälleenrakennuksen vuosina sahalaitos sekä kuljetuskalustoa. 13 vuotiaan Mirjamin oli käveltävä tai pyöräiltävä 11 km:n kauppamatkat, kun hän hoiti taloutta ja pyöritti työmaaruokalaa äidin kanssa

-Isä oli hyvä suunnittelija ja organisaattori. Hän mietti öisin, kuka tekee mitäkin ja aamulla kun tultiin kahvipöytään, hän jakoi työt.

Naisilla olivat omat urakkansa. Jo pyykinpesu talvisin oli melkoinen urakka. -Kun vei lakanoita ja flanellihousuja pikkupuolen ullakolle kuivumaan ja taitteli jäistä pyykkiä kuin pahlia, niin lopulta kädet menivät tunnottomiksi.

—Muutaman vuoden kuluttua äiti joutui keuhkotuberkuloosin vuoksi Muurolaan ja minä jäin siihen yksin emännäksi. Se alkoi jo olla...pienet lapset siinä minun varassa...

Kaikilla Lapin Kolmion tiloilla tehtiin kovasti töitä. —Voi sitä miesten kuin naistenkin ja myös lasten työn määrää sinä aikana Varejoella. Sitä eivät monet nykyaikana voi käsittää.

—Koko Varejoen historia on oma lukunsa. Kaikki polkaistiin sinne tyhjästä ja omin voimin. Tervaniemen vanha emäntä muisteli, kuinka he tulivat asutustilanteen veneellä Varejokea pitkin ja vene oli täynnä tavaraa. —Hellanrenkaat putosivat kuormasta jokeen. Emäntä laittoi hellan pihalle ja kaikki astiat nokeentuivat ja mustuivat, kun hän keitteli siinä ruokia raivausväelle

Mirjam kysyy, mitä entisajan naiset eivät olisi osanneet tehdä —Kaupasta ei saanut valmisvaatteita, joten kaikki piti kutoa ja ommella itse. Jos piti saada matto lattialle, se piti kutoa. Jos äitini halusi päivällä lepo hetken, ei hän pistänyt maata, vaan istui neulomaan

Pilvenpitelijät-romaanissaan Mirjam Kälkäjä tuo esille, kuinka naiset kokivat jälleenrakentamisen. Hän muistuttaa, että sehän oli myös naisten uroteko.

PETSAMOLAISET OLIVAT RYSSIÄ

Vuraat tervolalaiset eivät pitäneet siitä, että petsamolaisia asutettiin heidän metsämaailleen ja kohtelu oli usein sen mukaista.

—Tervolalaiset eivät tieneet mitään Petsamosta ja joskus sai kuulla, että me olimme ryssiä.

—Nykyisin Tervolassa on paljon maahanmuuttajia ja heidät on otettu kunnassa hyvin vastaan, mikä on hyvä asia, Kälkäjä huomauttaa.

—Petsamolaisten piti ottaa paljon vekseleitä elämiseen ja siihen ei riittänyt toisen asutustilallisen nimi, oli pakko hakea nimiä Tervolan isänniltä. Hammasta purren niitä haettiin, se tuntui nöyryyttävältä.

Jos Varejoen siirtolaispojat joskus erehtyivät muissa kylissä tansseissa hakemaan ”vääää” tyttöä, saattoi tulla seivästä selkään. Toisaalta muualta pojat kävivät tansseissa Varejoella, sillä varejokiset olivat kuuluja tanssitaidostaan ja musikaalisuudesta.

Rannan perheeseen tuli Sivakkajoella lisää väkeä, kun neljä sotaorpoa serkkupoikaa muutti heille. Pojat olivat Mirjamille kuin veljiä ja äiti kasvatti heidät aikuisiksi. —Esko-poika antoi itsetekemänsä kauniin puisen rasian äidille eikä vienyt sitä siskoilleen. Se oli kaunis kiitos hänelle äitinä olemisesta.

Sivakkajoelta Rannan perhe muutti vielä kerran, Tervolan Luppovaaran kylkeen, jonne nousi monikymmenpäinen karjatila.

UNESSA MENIKANSAAREEN

Lapin Kolmion asutusalueella oli hetken aikaa kukoistavia kyliä kouluineen, kauppoineen ja kulttuuriharrastuksineen. Perheissä laulettiin ja soitettiin mandoliinia. Syntyi maankuulu Varejoki Ryhmä. Tehtiin myös innolla Raivaaja-lehteä. Mirjam sanoo, että Raivaaja-lehtien numeroita löytyy vielä Varejoen lakkautetulta koululta. —Lehteä tehtiin aikanaan siksi, että se oli hauskaa. Emme tieneet silloin tekemämme kulttuuripoliittista historiaa. Noista käsin kirjoitetuista ja villalangalla sidotuista lehdistä on tehty sittemmin yliopistotutkimuksiakin.

—Tulee mieleen Juntusen emännän sanat, kun hän sanoi, ettei tämä nuorten porukka ole päässyt kouluihin, mutta se on käynyt täällä sellaisen elämän korkeakoulun ja saanut sellaisen sisun, että varmasti pärjää maailmalla.

Mirjamin äitiä vanhoilla päivillään kävi kotiaivustaja auttelemassa. —Kotiaivustaja suunnitteli imuroimista. Äidin pojanpojanpoika Ville tokaisi hänelle, ettei mummo tarte imuroimista, täällä on imuroitu aivan tarpeeksi. Istu tuohon ja kuuntele, kun mummo lähtee evakkoon Petsamosta. Ville ymmärsi, että ei mummo tarvi siivoojaa, mummo tarttee kuuntelijan.

Mirjam sanoo, että Petsamo on hänen mielessä usein. Hän saattaa käydä unessa Menikansaaressa. Kun hänen Eero-veljensä kävi Petsamossa ensimmäisen kerran, niin reissun jälkeen Eero leikitteli suunnitelmalla, millä tavalla ja monellako koneella hän saisi auki vanhat Menikansaaren pellot.

-Kuten Vilho Kemoff kerran haastattelussani sanoi: Petsamolaisiahan me kaikki olemme edelleen. Sitten olemme varejokilaisia ja vasta sen jälkeen tervolalaisia. Tai torniolaisia kuten minä nyt.

Hiljattain soitti joku tutkijan alku ja kyseli Petsamosta tietoja. Mirjam oli tapan-
sa mukaan ystävällinen, mutta huomasi yllättäen, ettei soittaja tiennyt mitään siitä, kuinka paljon Petsamosta on kirjoitettu.

— Neuvoisin häntä lukemaan ainakin Turjanmeren maan, niin hän oppisi alkeet Petsamon historiasta. Sitä uskallan kehua, vaikka olin aikanaan kirjatoimikunnan puheenjohtaja. Mutta näinhän maailma muuttuu, eikä edellisten sukupolvien uurastuksesta paljon tiedetä. Paatsjokivarren pellot ovat kasvaneet umpeen, eivätkä kaikki venäläiset taida siellä vielääkään tietää, että suomalainen on Petsamossa joskus asunut. Varejoenkin historia alkaa unohtua. Kaikki varejokilaisten jälkeläiset eivät kuulemma enää tiedä, miksi se kylä on tehty ja mistä siihen on tultu, Mirjam ihmettelee.

- Isän ja myöhemmin äidin saattoväen määrässäkin näkyi petsamolaisten yhteisöllisyys. Eihän petsamolaisille ehtinyt tulla omaa kansallispukua, ei ole omaa murretta. Petsamon väestökin oli hyvin kirjavaa ja monelta suunnalta lähtöisin. Mutta se suuri yhdistävä tekijä on ollut, että kaikki joutuivat sieltä kahdesti lähtemään. Siinä on suuri kohtalonyhteys ja luopumisen tragedia.

— On sitä saanut kaikenlaista tehdä ja monta kipeääkin palaa nielaista. Eero-veljeni kanssa joskus ihmettelemme, että ei sitä olisi uskonut, että me näin kauan katellaan tätä muuttuvaa maailmaa, sanoo kirjailija Mirjam Kälkäjä hymyillen uuden kortteerinsa kahvipöydässä.

Arkielämää Petsamossa

Teksti Pekka Vuononvirta

Petsamosta, petsamolaisuudesta ja petsamolaisista on viime vuosina julkaistu useita mielenkiintoisia kirjoja, muisteloita ja yksityiskohtaisia perheiden tarinoita. ”Petsamon kylät ja ihmiset” facebook -ryhmän kirjoitukset ovat lisäksi tuoneet kaikkien mukanaolevien tietoisuuteen erilaisia kertomuksia, vanhoja valokuvia ja pohdintoja, minkälainen Petsamo todellisuudessa oli, minkälaisia ihmisiä siellä asui ja minkälaista arkielämää, iloineen ja suruineen petsamolaiset viettivät.

Oma kiinnostukseni liittyy mummoni suvun elämään Parkkinassa. Mitä he siellä tekivät, miten he siellä asuivat, minkälainen heidän taloudellinen tilanteensa oli ja miten he selvisivät petsamolaisten elämää järkyttäneistä mullistuksista.

Mummoni isoisä, Mihail Lazareff, muutti Petsamoon Uhtuan Röhöstä vuonna 1868. Mihailin pojan, Gavrilin tytär Anastasia, syntyi Petsamossa vuonna 1884. Anastasia avioitui kalastaja Matvei Kubatsinin kanssa vuonna 1906. Perheen vanhin lapsista, Feodor, oli minun isäni. Venäjän asutushallitukselta saamansa 350 ruplan avustuksen turvin Anastasia ja Matvei rakensivat asuintalon, sillä heillä oli hankittuna iso maanviljelystontti Parkkinasta.

Mummoni antoi muutamia lehtihaastatteluja sodan jälkeen sekä tutkijat tekivät haastattelunauhoitteita hänestä. Haastattelut koskivat pääasiassa niitä tapahtumia, mitä mummoni ja hänen perheensä kokivat asuessaan Petsamossa aina vuoteen 1944 saakka.

Matvei kuoli talvisodan evakkotai-paleella ja hän on haudattuna Tervolaan. Matvein kuolemaan liittyy oleellisesti Petsamon vakoiluepiso. Matvei pidätettiin lokakuussa 1939 hänen tullessaan kalasta. Hän oli pidätettynä kaksi viikkoa Kemissä epäiltynä vakoilusta. Hänet vapautettiin syyttömänä, mutta kuulustelijoiden otteet Matveita kohtaan olivat olleet sellaisia, että ne jättivät häneen pysyvän jäljen.

Kuulustelupöytäkirjat tuovat päivänvaloon tietoa Matvein arkielämästä Petsamossa, joka tieto ehkä muuten olisi jäänyt meiltä pimentoon.

Tavallaan Anastasia ja Matvei tekivät tietämättään meille jälkipolville suuren palveluksen. Heidän autenttiset kertomuksensa elämästään Petsamossa valaisivat aivan uudella tavalla suhtautumistani Petsamon oloihin. Jälkikäteen lukiessani heidän kertomuksiaan ja kuunnellessani nauhoituksia, kiinnostus Petsamoon sai aivan uuden sykäyksen.

Petsamosta lähtö kohti tuntematonta

Petsamosta lähdön jälkeen perheemme ”ajautui ” lopulta Martinniemeen. Mummoni asui meillä pienessä vinttihuoneessa aina vuoteen 1960 saakka. Mummosta tuli meillä asuessaan merkittävä hoitajamme, äitimme askaroidessa navettatöissä aamuin illoin.

Mummollani oli hyvä ja looginen muisti. Hän oli loistava tarinankertoja. Päivittäin kerrotut Petsamon tarinat ja arkielämän askareiden kuvaukset jäivät helposti lapsen mieleen. Lapsen mielikuvissa mummoni tiesi kaikesta kaiken ja hän oli hyvin määrätietoinen. Martinniemen ajalta jäi parhaiten mieleeni ne Vappupäivät, kun marssimme paikallisen vappukulkueen mukana mummoni laulaessa ”kansainvälistä” venäjäksi. Noh, myöhemmin aikuisiällä saattoi jo asettaa mummonkin kertomuksia siihen kategoriaan, että ”aika kultaa muistoja”.

Mummoni oli luonteeltaan iloinen, positiivinen ja ulospäin suuntutunut. Liekö hänen elämäntyylinsä vaikuttanut siihen, että hän eli todella vanhaksi ja kuoli tuolloin Haukiputaan vanhimpana asukkaana. Myös hänen siskonsa Anni, kuoli Kemän vanhimpana asukkaana. Vasta Petsamossa vierailujeni myötä vanhempieni ja mummoni kertomukset ”loksahtivat kohdalleen”. Parkkinan rantaa kävellessäni, perheen talonrauniota katsellessani ja mummoni kertomuksia miettiessäni, saatoin jotenkin samaistua siihen elämänrytmiin, mikä Petsamossa oli vallinnut.

Mummoni perheeseen syntyi kaikkiaan 11 lasta, joista kuusi kuoli aivan pienenä. Se oli asia, josta meillä ei koskaan keskusteltu. Viime aikoina läpikäydyt kirkonkirjat paljastavat todellisuuden. Sama tilanne oli useimmissa perheissä. Sanottiinkin, että syntyvyys ja kuolleisuus Petsamossa oli kehitysmaiden tasoa. Mielenkiintoinen yksityiskohta mummoni vastauksessa oli, kysyessäni häneltä oman isäni lapsuudesta, leikeistä, lauluista ja harrastuksista. Mummoni tuumasi ykskantaan, ettei hän oikein muista eikä osaa vastatakaan kysymykseen. Hän sivuutti asian sanomalla, että hän oli ulkoilmaihminen, paljon poissa kotoa, sillä kalastus, marjastus ja sienestys olivat lehmien hoidon ohella hänen päätehtäviään, joten talon piit ehkä osaisivat antaa vastaukset kysymyksiini. Ehkäpä asiat näin olivatkin.

Perheen uskonto

Perhe oli uskonnottaan ortodoksinen. Kun Petsamo oli asukasluvultaan pieni yhteisö, mummoni lapsuuden aikana luostarin vaikutus perheiden arkielämään oli voimakasta. Venäjän vallan aikana ortodoksien määrä Petsamossa oli huomattava. Tavallaan venäjän kieli ja ortodoksisuus liittyivät tuolloin yhteen. Mummoni ja iso-isäni äidinkielenä oli venäjä. Kirkossa käytiin säännöllisesti ja huoneissa olivat ikonit aina nähtävillä. Erityisen tärkeänä mummoni piti kahta kirkkopyhää: Jumalanäidin Neitsyt Marian suojelusjuhlaa eli Pokrova lokakuun 1. päivänä sekä Pyhittäjä Trifon Petsamolaisen syntymäpäivää.

Pyhittäjä Trifon Petsamolaisen syntymäpäivänä luostarissa oli jumalanpalveluksia ja luostariin tuotiin tuolloin myös paljon erilaisia lahjoja, kukin tuoja varallisuutensa mukaan. Mummoni kertoi, että kerrankin eräs kolttaukko, liekö asunut Murmanskin suunnalla, toi luostariin lahjaksi sadan poron token. Uskonnosta voikin todeta, että se oli ortodoksiperheissä osa jokapäiväistä arkielämää, jota muistettiin ristinmerkein ja rukouksin päivittäin.

Minkälaista työtä Petsamossa tehtiin

Kysyessäni mummoltani kalastuksesta, kerronnasta ei meinannut tulla loppua. Matvei oli Jäämeren kalastaja. Hän oli merimies, joka oli seilannut nuorena valaanyppyntialuksilla Jäämerellä ja myöhemmin rahtilaivoissa Pohjanmerellä, Englannin ja Saksan satamien välillä.

Muutettuaan vuonna 1906 Petsamoon hän työskenteli aluksi Vardössä Norjassa vuoden päivät. Hän aloitti kalastuksen, ostamalla oman veneen vuonna 1908. Matvei kertoo, että hän piti ensimmäistä kalastusvenettä kolme vuotta ja möi sen 200 ruplalla, saaden jopa vähän voittoa. Hän osti heti perään toisen veneen ja kalasteli sillä neljä vuotta. Mutta tämäkin vene pantiin myyntiin ja hän hankki kaksi-mastoisesta kuuden tonnin veneen, jolla pystyi jo kalastamaan kaukana merellä. Erikoista veneessä oli se, että Matvei kävi yläluostarissa mastojensa kanssa ja maalasi ne kirkon kultamaalilla. Mummoni kertookin, että Matvein purjehtiessa Liinahamarin suunnalta kohti kotia, hänen veneensä mastot tuikkivat kuin tähdet auringonvalon osuessa niihin. Matvei halusi näin ilmoittaa, kuka oli tulossa kotiin.

Mummoni kertoi olleensa nuorena töissä lennättimessä parisenkymmentä vuotta. Samoin myöhemmin tilapäisen matkustajakodin ja vuokralaisten pitäminen, saksalaisten tulo Petsamoon ja osan Kubatsinin talon vuokraamisesta heille, vaativat omat työnsä. Saksalaiset rakensivat Kubatsinin taloon jopa lisäsiiven ja kanttiinin. Saksalaisten lääkäreiden ammattitaidosta oli hyötyä, kun Anastasia halvaantui selässä olleen kasvaimen vuoksi. Saksalaiset tutkivat hänet ja passittivat Helsinkiin, jossa hänet leikattiin. Selästä tuli entistä ehompi.

Oma isäni toimi Petsamon Osuuskaupan hevostmiehenä ja hänen nuorempi veljensä, Alexander, Trifonan tiilitehtaalla. Perheen työt, Olga ja Helena, harrastivat liikuntaa, ollen aktiivijäseniä Turjan Tyttärissä. Kubatsinin taloa käytettiin myös joskus seuran voimisteluharjoituksissa. Vanhin tytöistä, Felitsada, oli naimisissa Hemmin-ki Hirsivaaran kanssa, joka oli taksiyrittäjä. Äitini, Hanna Kemppainen, muutti Petsamoon Hyrynsalmelta vuonna 1938. Hän toimi Petsamon Kunnalliskodissa karjakona. Äitini ja isäni vihittiin vuonna 1939. Kaikki edellä mainitut henkilöt asuivat Kubatsinin talossa ennen talvisotaa.

Matvein käsitys bolsevikkeista muuttui yhdessä yössä, kun valta Venäjällä vaihtui. Isäni sisko, Felitsada, kirjoittaa muistelmiinsa: ”Eräänä aamuna meille tuli venäläiset sotilaat. He sanoivat isälle, että he lähtevät nyt tällä aluksella kalastamaan. Isä sanoi, että se on hänen alus, tässä leimatut paperit, että omistaa sen. Miehet vain vastasivat, että nyt on sellainen laki, että kella ei ennen ollut mitään, niin nyt sille annetaan. Ottivat aluksen, eikä isää kuunnelleet. Lähtivät merelle. Meni toista kuukautta, ennen kuin palauttivat aluksen. Kyllä oli särjetty. Mutta isä sanoi, että hän kiittää luoja, että toivat takaisin”. Tällä veneellä Matvei rahtasi myöhemmin elintarvikkeita Petsamon Osuuskauppaan, sen perustamisen alkutaipaleella Norjan Vesisaaresta, Espensenin kauppaliikkeestä.

Kubatsinien lohenkalastus

Matvei luopui isosta veneestään vuonna 1925 syystä, että kalastusolosuhteet olivat Petsamossa huonontuneet. Kalaa kyllä oli, mutta kalojen saanti markkinoille vaikeutui. Venäjänvallan aikana ongelmana ei ollut kalan myynti. Venäläiset harjoittivat elämässään tiukkaa paastoaikaa, jolloin kala oli heidän pääravintonsa tuoloin. Ts. Venäjän markkinat vetivät kaiken kalan mitä saatiin merestä. Tarton rauhan myötä rajat sulkeutuivat ja kalan myynti vaikeutui. Matvei keskittyikin jatkossa lohen kalastukseen Petsamovuonon suulla. Lohia pyydettiin siellä kiilanuotilla.

Kuten mummoni kertoo, hän itsekin harrasti kalastusta ja nimen omaa lohenpyyntiä aivan kotirantansa tuntumassa. Hänellä oli vuokratut kalapaikat. Parhaimmillaan hän sai kertomansa mukaan jopa kymmeniä isoja lohia päivässä. Hän muisti kerta toisensa jälkeen tarinoida eräästä juhannusaatosta, kun hän pitkähelmaisella ”sara-faanilla” pyydysti kolme isoa lohia verkoista. Rantaan oli kerääntynyt laivapoikia ja kyläläisiä juhannuksen viettoon. He seurasivat huvittuneena tuota keskikesän näytelmää. Hameen helmat ”korvissa ” mummoni sieppasi elävät lohet pyydyksestä hameenhelmoihin ja kantoi ne kotiinsa hameen mutkassa. Niin, tuohon aikaanhan ei alusvaatteita liiemmin käytetty, joten katsojien naurunremakka saattoi johtua aivan muusta, kuin suurista lohista. Mutta mummoni ei moisesta välittänyt.

Lukija saattaa saada käsityksen, että lohi oli se kala, jota kaikki halusivat pyytää. Se oli totta. Lohella oli aina markkinat ja se meni hyvin kaupaksi. Mutta ne kalat, joita

kotona syötiin eivät olleet lohia. Mummoni mielestä paras kala, jota Kubatsinilla syötiin lähes päivittäin, oli ehdottomasti turska. Mummoni mukaan järvikaloja hän ei halunnut. Ne maistuivat kuulemma mudalle.

Perheen ansiotulot

Kubatsineilla oli iso tontti keskellä Parkkinaa. Heillä oli kolme lehmää navetassa. Tontilta saatiin hankittua talven heinät elukoille. Myös jonkin verran ”suopeltoja” ja rantaheinikoita hyödynnettiin. Poroja Matveilla oli noin 15, joten lihan saanti oli talveksi aina turvattu.

Maitoa tuli sen verran yli oman tarpeen, että heillä oli ”tinkiläisiä”, jotka päivittäin hakivat maitoa. Tästä perhe sai noin 600 markkaa rahaa kuukaudessa. Perheen ansiot vuosittain kalastuksesta ja maidonmyynnistä vaihtelivat, ollen keskimäärin 15.000 -20.000 markkaa vuodessa, riippuen kalastuksen onnistumisesta. Parhaina vuosina lohenkalastuksella saattoi ansaita jopa 15.000 mk. Esimerkiksi vuonna 1939 kalastustulot jäivät niinkin vähäiseksi, ollen vain noin 4000 markkaa.

Kubatsinit rakensivat ensimmäisen talonsa tonttinsa Petsamonjoen puoleiseen rantaan vuonna 1908. Kun talo kävi pieneksi perheen kasvaessa, Matvei rakensi vuonna 1934 isomman talon tonttinsa toiseen, vastakkaiseen reunaan, lähemmäksi kyläkeskusta. Talo oli niin iso, että sitä käytettiin myös tilapäisenä matkustajakotina. Siinä oli kuusi huonetta. Samoin Kubatsinin talossa oli jatkuvasti vuokralaisia.

Asunto-olot olivat Parkkinassa puutteelliset. Petsamon kehittyessä alueelle muutti jatkuvasti uusia asukkaista. Kaikki vähäisemmätkin ja alkeellisimmatkin asunnot otettiin heti käyttöön. Saatuja vuokratuloja ei Kubatsin tiedoista löydy, mutta arva-tenkin niitä on myös ollut.

Uuden talon rakentamisvelkaa Matveilla oli Asutushallitukselle 4500 mk. Velkaa oli myös kalastusosuuskunnalle 800 mk ja Osuuskauppaan 800 mk. Velkojen määrä tuloihin nähden oli mielestäni terveellä pohjalla. Jostakin kumman syystä Matvein lainoja

*Valokuva
Pekka Vuononvirran*

Posti- ja lennätintalo (luostarin rakentama ja käyttämä ennen 1920). Kuva Petsamo-seuran arkisto.

koskevat velkakirjat ovat päättyneet arkistooni. Matvein lainojen takaajina olivat hänen ”kaverinsa”, Ivan Ananin ja Andrei Kuseff.

Kuten mummoni haastattelussa toteaa, lohia ei itse syöty, vaan ne myytiin ja ”lo-hirahoilla” rakennettiin taloa. Ehkäpä ne lohirahat eivät talon rakentamiseen kuitenkaan aivan riittäneet. Ehkäpä mummoni halusi hieman rehvastella. Vertailuna esimerkiksi opettajan palkka Petsamossa noin 30.000 markkaa vuodessa ja se oli lähes kaksinkertainen muuhun Suomeen verrattuna. Opettajan palkkaan verrattuna Kubatsinien ansiot olivat vuosittain mielestäni ihan kohtuulliset. Oleellisesti perheiden varallisuuteen vaikutti erityisesti se, kuinka paljon perhe pystyi hankkimaan ruokaa itse. Kubatsineilla maito, liha, kala, marjat ja sienet tulivat omasta takaa, joten ruoan hankintakustannukset olivat heillä suhteellisen vähäiset.

Rikkaat luonnonantimet auttoivat perhettä

Mummoni kertoi, että hän harrasti marjojen poimintaa ja sienten keruuta Petsamossa tosi aktiivisesti. Marjoja ja sieniä Petsamossa riitti kerätä asti. Hillan poiminta oli kaikkien vähäänkin marjoista tykkäävien harrastus. Mummoni mukaan tunturi-suot olivat keltaisenaan hilloja ja marjat, ne olivat niin suuria, ettei missään moisia oltu ennen nähty. Samoin tattien ja rouskujen keruussa mummoni viihtyi syksyin niin, että kun hän myöhemmin tuli Martinniemeen, ihmiset ihmettelivät mummoni

vasemman kyynärtaipeen outoutta. Vasen käsi oli ”muodoton”, johtuen siitä, että mummo oli pitänyt koko elämänsä ajan isoa vasua samassa kyynärtaipeessa, jolloin lihakset kyynärtaipeen ympärillä olivat kasvaneet muodottomaksi. Hyvä puoli siinä oli se, että kori pysyi aina hyvin marja- ja sienireissuilla mukana.

Tutkijoiden haastattelussa mummoni kertoili mielellään Petsamon luostarin elämästä, sieltä ostettavista tavaroista, Jumalanpalvelusmenoista, munkeista ja Petsamon kirkoista. Samoin hän tarinoi iltamista Parkkinassa, tanssipaikeista ja nuorten vapaa-ajan viettotavoista. Petsamolaiset erityisruoat, kuten pääsiäis- ja paastonajan ruoat, olivat hänen sydäntään lähellä.

Lopuksi

Kun olen tiiviisti seurannut petsamolaisten kirjoituksia viimeisen 10-vuoden ajalta, voin vakuuttaa, että kaikkien siellä eläneiden kohdalla löytyy kiinnostavia elämäntarinoita. Elämä Petsamossa koettiin positiivisena, virikkeellisenä ja kulttuuririkkaana.

Petsamossa puhuttiin monia kieliä, kuten suomea, karjalankieltä, venäjää, norjaa ja saksaa. Jo yli 70-vuotta sitten tapahtunut Petsamon luovutus ei ole himmentänyt näitä muistoja. Petsamossa syntyneiden rivit alkavat kuitenkin harveta. Seuraavan sukupolven on otettava vastuu petsamolaisen perinteen jatkajana. Sen nykypolvi tekeekin. Petsamo-juhlat, Petsamo-Seuran toiminta, tutkijoiden työt, Petsamon matkat sekä nykyinen facebook- sivusto, ovat vilkkaassa käytössä ja jäseniä siinä on jo yli 1600. Uskon, että Petsamo - Seuran tekemästä työstä ja petsamolaisuuden vaalimisesta, petsamolaiset voivat olla tänä päivänä ylpeitä.

Parkkina 1920 luvulla. Vasemmalla posti- ja lennätintalo. Keskellä valkearakennus on valtion viljavarasto. Kuva Petsamo-seuran arkisto.

Petsamon matka 14-16.7.2019

Teksti Topi Kunnari

Matkalle ilmoittautui ennakkoon yli viisikymmentä henkilöä. Kevään mittaan tuli normaaliin tapaan muutama peruutus ja lopulta 42 lähti matkalle. Jouduimme nopeasti järjestelemään tulkin, koska matkatoimiston johtaja Irina teloi jalkansa ja estyi matkalta. Viktoria toimi tulkkina ja hoiti hommat vahvalla otteella. Lisäksi sovittu matkanjohtaja ilmoitti matkansa peruuntumisesta, joten ongelmia tuli viime hetkellä, mutta paikkaamalla selvittiin tärkeimmistä ainakin kohtuullisesti.

Lähtö oli 14.7 sunnuntai aamulla ja saimme perjantaina 12.7 tiedon, että Liinahamariin pääsy estyy Pohjoisen laivaston päätöksellä. Tämä on ikävä kun lopullinen ilmoitus tulee niin myöhään, mutta syy on siinä, että isojen johtajien liikkeistä ei etukäteen tiedotella. Näin tämäkin yllätys liittyi selvästi lähialueella tapahtuneeseen sukellusvene onnettomuuteen.

Pohjoisen kesä ei ollut vielä parhaimmillaan ja asusteet piti olla keväistä tasoa. Nikkelin kaupungissakin oli kukat istutettu ulos edellisellä viikolla, sillä muutoin ne olisivat paleltuneet yön pakkasissa. Haapaan oli lehti juuri tulollaan, eikä maisema ollut oikein kesäinen.

Tullista selvisimme normaalin tunnin odottelulla ja pääsimme matkaan. Mennessä ajoimme Salmijärven kautta, jossa ei juurikaan näkemistä ole. Uusi tie kulkee korkealla Kaulatunturin kupeella, johon se on pengerrytetty estämään eroosion aiheuttaman pintakerrosten siirtymisen alapuolella olevalle sulatolalle. Maisema on karu ensikertalaisille matkaajille, vaikka paikoin onkin jo vihertävää kasvillisuutta tullut.

Zapoljarnyihin saavuttiin aikataulun puitteissa ja pääsimme majoittumaan sekä iltapalalle. Kaupunkia hotellin kulmilla, jossa sijaitsee kulttuuritalo, oli koristeltu värikkäillä muuraaleilla karujen betonikolossien päädyissä

Maanantaina aamupalan jälkeen lähdimme Nik-

kelin kaupunkiin ja siellä museokierrokselle. Museossa on omat juttunsa heillä ja meillä, joten kierros jäi kyllä laihaksi anniltaan.

Saimme Petsamo-Seurana sen verran asiaa edistettyä, että vaikka omaa Suomen ajan osastoa emme saa, niin voimme toimittaa sinne vierailijoiden nähtäväksi valokuvakirjat teksteineen. Saimme seurana myös kutsun Petsamon 75 v juhliin marraskuussa, tietysti kutsun otamme vastaan kohteliaisuutena. Kutsuun sisältyy kylläkin esitelmäosuus puoleltamme, mutta onhan tuo rankan matkan takana.

Juuri valmistuneessa tsasounassa kävimme tutustumassa ja osa sytytteli kynttilöitäkin tavan mukaan. Tuo tsasouna on rakennettu täsmälleen samalle paikalle kuin oli suomalaisillakin tarkoitus rakentaa luterilainen kirkko. Vieressä on edelleen rakennuksen tynkä, joka on toiminut aiemmin museona. Rakennus on osa kaivoksen

Nikkelin kaupungin sijaisjohtaja otti meidät tervehdyksellä vastaan kaupungintalon edessä.

johtaja Paavo Haapalan asuinrakennuksen pohjakerrosta sen säästyessä pommilta. Vieressä rinteessä on PNO johtaja Simcoxin hulppean asuinrakennuksen jäänteet.

Pääsimme tutustumaan uuteen hotelliin nimeltään BukTopu, joka on perustettu rappeutuneeseen Suomen aikaiseen toimihenkilöiden asuinrakennukseen. Ulkoa rakennusta ei hotelliksi oikein miellä, mutta sisällä oli tehty viihtyisän oloiset

huoneet. Hotelliväki kertoi heidän kunnioittaneen alkuperäisyyttä mahdollisimman paljon. Kertoivat kanadalaisten rakentaneen talot suomalaisin piirustuksin, eli juuri toisin kuin me tiedämme historiasta. Tämä oli ainut jäljellä oleva aiemman rakennusryhmän taloista, jonka vieressä oli kurjan näköinen heidän aikansa rakennus. Talo oli normaali tiilitalo, eikä Shanghain tapaan lähes metrisin seinin, joka johtui tiilien puutteesta ja sen vuoksi käytetyistä siporex harkoista. Sanghain taloihin emme onnistuneet pääsemään mm lomien vuoksi ja sen korvasi tuo hotelliin tutustuminen.

Monien meistä johtumattomien aikataulumuutosten lisäksi ohjelmassa oli kaupungilla kahvilassa käynti. Se olikin tuulahdus neuvostoajasta, sillä 42 hengen kahvitaminen jonossa vei tunnin. Vähän pikkasi kiirettä seuraavaan kohteeseen, joka oli Alaluostari.

Siellä jalkauduttiin hetkeksi katsomaan heidän aikansa muistomerkkejä.

Alueelta puuttui komea kirkko ja kellotapuli, sekä monoliitti, joka on nyt Nikkelin kaupungissa kertomassa aivan eri asiasta. Kellotapuli ei muistuttanut juuri alkuperäistä ja oli oikeastaan tosi karkea rehkilö. Kirjoittajan silmään tietysti näin, koska olemme rakentaneet Tervolan Varejoelle alkuperäisen kellotapulिन näköisversion, joka on tietysti komea. Petsamojoki virtailee uuden uomansa mukaisesti, mutta se on todella erilainen kuin suomalaisten lähtiessä. Uoma muuttui kun 28.9.1941 englantilaiset yrittivät osua ilmatorbedoilla saksalaisten siltaan ja tärinä aiheutti maamassojen vyörymisen tunturilta Petsamojokeen, vieden mukanaan taloja ja sakujen kalustoa.

Vesi aukaisi uuden väylän ja osa massoista kertyi uusiksi saariksi Näsykän kohdalle. Jokea on pengerrytetty ja rakennettu suuria betonirakennuksia törmälle. Parkkinan kirkon pohjilla oli Nikolain ”ulkoilmaravintola” jossa söimme lounaaksi lohisoppaa ja kahvit, olipa tarjolla viinejäkin

Bussilla kävimme kurkkaamassa Trifonan suunnalla sairaalaa joka on suomalaisten 1933 rakentama ja Jussi Kotirannan taloa. Nämä ovat ainoat rakennuksen suomalaisten ajoilta Parkkinassa.

Siirryimme saksalais-itävaltalaisotilaiden hautausmaalle ihmettelemään ihmiskunnan saavutuksia. Lähellä olevasta suomalaisten hautausmaasta osa on nyt jäänyt sotilaiden kuntoradan alle. Vielä viime kesänä näkyneet yksittäiset hautakivet olivat poissa ja loppuosa alueesta vahvan pensaikon suojassa. Vartiosotilas kielsi valokuvaamisen ja sanoi hautojen olevan siellä pusikon puolella. Senhän tiesimmekin kun ne kartoissakin ovat niin merkittyinä, eikä minkään kerrostalon tai rautatien alla kuten monesti kerrotaan.

Seuraavaksi suuntasimme Yläluostarille jossa oli sovittuna opastus luostarin puolesta, mutta toisin siinäkin meni. Puodista ei myyty ikoneita halukkaille, vaikka Nikkelistä kyllä olisi saanut, mutta uskottiin luostarilta saatavan niitä. Herää kysymys, oliko idän ja lännen ort kirkkojen erimielisyys esteenä.

Illaksi hotelliin ja ostoksille. Päivällinen kuten muukin tarjonta ateriapuolelta toimi hyvin ja oli asiallista, kuten Irina oli tason vaatinutkin. Aamupalan jälkeen tiistaina alkoi kotimatka.

Lopuksi

Matkalaisten kommentteista kuvastuu, että pääosin oltiin tyytyväisiä ja ymmärrettiin, että Liinahamariin ei väkisin mennä. Tulevan kesän matkallekin moni aikoo osallistua ja tavoitteena on päästä Liinahamariin.

Tulemme selvittämään ja neuvottelemaan Liinahamarin osuuden, onko siihen saatavissa jotain varmempaa lupapäätöstä. Jatkossa se tulee olemaan matkan plussana, ei matkan myynnin ykkösenä.

Liinahamariin pääsee vain Petsamo-Seuran matkoilla, sekin on jokin erikoisuus, mutta perustuu vanhoihin suhteisiin.

Muutamista kommentteista tutkitaan, mitä olisi seuraavilla kerroilla huomioitava.

Kahdenkymmenen viiden vuoden kokemuksesta näiltä matkoilta jo tiedämme, että matkan kesto on hiukan alle kolme vuorokautta ja siten hyvin kiireinen. Olemme tutkineet lisäpäivän mahdollisuutta, mutta hinta nousee liiaksi. Lähtö matkalle voi alkaa Rovaniemelle saapuvan aamujunan jk ja matkalla on kiire, koska tullista selviämisestä ei ole tietoa ja pitää ehtiä hotelliin luvattuna aikana. Matka-aika on noin 12 tuntia, joten eipä siihen viivytykset oikein istu. Paluumatkalle tulee päästä nopeasti, että ehditään etelän junalle Rovaniemelle. Matkalla tulisi kerätä aina hiukan

reserviaikaa loppupäähän, jotta jossain voidaan kiirettä vähentää. Tämä ajan kireminen aiheuttaa joskus muutamille matkajille näppysiiä.

Matka on rankka kaikille ja jos henkilöllä on jotain rajoitteita niin vaativuus kasvaa. Pakko on sanoa, että nämä eivät ole hoivamatkoja, vaan oletuksena on omatoiminen selviäminen, joskin erikseen ilmoitettuna voidaan jotain huomioida.

Aivan ummikkona, eli Petsamon historiaa tuntemattomana on vaikea hahmottaa mitään entisestä ajasta.

Hyväksi olisi, jos kotiläksynä perehtyisi ainakin vanhoihin karttoihin ja tärkeänä pitämiensä kohteiden valokuviiin.

Ennen matkaa voisi matkanjärjestäjältä kysellä ja kertoa kohteista, joita haluaa nähdä erityisesti.

Petsamon historia on jaettava aikaan ennen talvisotaa ja sen jälkeen. Talvisota vei rakennukset kaikkialta, paitsi Parkkinasta. Talvisodan jälkeen useat rakennukset rakennettiin eri paikalle kuin aiemmin ja noudatettiin jonkinlaista asemakaavaakin, jota aiemmin ei ollut. Kalastajasaarenon evakot tulivat pääosin Parkkinan seudulle asumaan ja se muutti alkuperäistä talojen järjestystä.

Meillä on ollut historiointia Rovaniemi-Liinahamari-Rovaniemi välillä lähes tauotakin, mutta sekään ei kaikille ollut hyvä. Petsamon historiasta meiltä kyllä löytyy tietäjiä joka matkalta, mutta ei kukaan jaksa tuntikaupalla sitä selvittää. Maisema on ollut voimakkaan käsittelyn alla ja yksittäiset mummon mökit tms on vaikeita paikallistaa, mutta niitäkin voidaan hahmottaa, jos on ennalta tietoa tarpeesta. Mitä voimme todella nähdä ilman ennalta perehtymistä alueeseen Lähtiessämme Boris Glebin tullista emme saa pysähtyä vaan on ajettava 20 km leveän rajavyöhykkeen läpi. Tullin jälkeen näkee Boris Glebin eli Kolttakönkään kirkon.

Sotilaskohteita emme saa valokuvata, emmekä muutoinkaan osoittaa niihin kiinnostusta. Parkkina ja Liinahamari ovat kohteita, joissa voi selkeästi osoittaa ja löytää

suomalaisten ajan rakennusten paikat. Trifona, jos sinne päin pääsee, on entisenlainen niemi, mutta rakennuksia tai jäänteitä ei löydy, sillä alue on myöhemmin ollut sotilaskäytössä.

Yläluostari on rakennuksiltaan lähes entisen asemakaavan mukainen, mutta ympäristö on muuttunut eri syistä, Pelastusvuori sentään on vielä paikallaan.

Syntikumpuakaan ei liene enää. Zapoljarnyi on 1950 luvulla rakennettu Pilgujärven alueelle, joka oli saamenkansan omaa aluetta. Vanha Jokikylä on kerrostaloja täynnä, eikä vanhain- ja lastenkodin paikkaa helposti voi määrittää. Alaluostari on rakennettu armeijan rakennuksia täyteen ja maastoa muuteltu. Näsykästä ei löydy enää mitään entistä, niin on rakentaminen muuttanut maastoa ja maisemaa. Parkkinatunturi on saanut voimakkaan kasvillisuuspeitteen. Kaakkurin kylät ovat tyhjinä ja pensaikon peittämänä. Entinen Kolosjoki, nykyinen Nikkel on laajentunut suomalaisten ajasta, mutta keskeinen asemakaava on sama. Suomen ajan rakennuksia löytyy edelleen useita entisessä kuosissaan tai sodan vaurioita korjatuin osin. Läpi ajettu Salmijärvi on tyhjä, lukuun ottamatta muutamaa rajavartioston rakennusta. Yhdet liikerakennusten jäänteet ovat tien eteläpuolella, joita virheellisesti sanotaan Lapinmaan Osuuskaupan raunioiksi, joita ne todella eivät ole. Ilmeisesti Portin ja Siepin talojen sokkeleita näkyy hieman etelämpänä kohdassa, josta nouseaan Jäkälävaaran laitaa kohti Kaulatunturia. Tulemme seuraaville matkoille liittämään ilmoittautumisen yhteyteen linkin, jolla voi kertoa kohteista, joita haluaisi nähdä tai kuulla historiaa.

Voimme myös opastaa ennakolta, mistä tietoa löytyy, jotta voi tehdä kotiläksyjä ennen matkaa.

Samoin parannamme ilmoittautumislomaketta, jotta siihen voi merkitä erilaisia toiveita matkustamisen ajalta ja perillä olosta. Toiveita huomioidaan, mikäli ne on kohtuudella toteutettavissa.

Kotisivuillamme www.petsamoseura.net kerromme tulevista matkoista ja ennakoilmoittautumiset tehdään joulukuun ja tammikuun aikana.

Zapoljarnyin katukuvaa piristetty suurilla, värikkäillä muraaleilla. Kuva Eija Ranta

Petsamon matka 14-16.7.2019

Pyysimme palautetta matkalaisilta, jotta voimme kehittää toimintaamme matkoja järjestäessämme. Kiitos palautteestanne.

"Voit kirjoittaa tähän kommenttisi, terveisesi matkasi kokemuksista. Nimelläsi, valokuvan saa mukaan niin halutessasi. Teksti voi olla pos/neg. Julkaistaan Petsamolaista vuosilehdessä 2019 syyskuussa."

"Tämä matka oli toinen Petsamoon. Ensimmäisen matkani tein yksin ja nyt tällä matkalla oli tyttöni Maria mukana. Hän on seurueen nuorin, eli 15 vuotias. Itsellä ja luultavasti monella muullakin on harmittanut, ettei nuorempana ollut kiinnostunut Petsamon asioista. Tyttöni oli mukana, jotta tulevillekin sukupolville olisi tietoa ja suullista kuultuja tarinoita Petsamosta. Oma kiinnostukseni on ollut sukututkimukseen vuodesta 1993 alkaen. Kolttasukujen tutkimus on hankalampaa kuin suomalaisten sukujen, johtuen niiden kirjaustavoista sekä käytetystä kielestä. Perehtymällä kulttuuriin, sekä olosuhteisiin sillä aikakaudella, jolloin tutkimani henkilöt olivat Petsamossa, on selvinnyt hieman enemmän sukutarinoista. Nämä matkat ovat olleet mielenkiintoisia. Tarinat, joita matkalla olijat kertoivat olivat mielenkiintoisia. Seuraavalla mahdollisesti tulevalla uudella matkalla toivoisin mahdollisuutta retkelle asuinpaikoille, tai niiden raunioille. Pusikkoa ne lienet olisi, mutta eihän sekään este voi olla. Mikäli löytäisi halukkaita, voisi asiaa kehitellä enemmän."

Kari ja Maria Alatossava

"Hyvin onnistui matka. Kaipasin hieman tarkempaa opastusta ja historiatietoa matkan aikana, jotta pysyisi paremmin kartalla. Itse olin toista kertaa Petsamossa, joten oli tietysti helpompaa jo. Yläluostari ja Mannajoen entinen riippusillan paikka olivat retken pääkohde, ja siellä saatiinkin siskon kanssa liikutuksen vallassa kulkea mummon ja isän jalanjäljillä. Järjestelyt olivat ihan hyvät (osanottajalista olisi tosiaan hyvä)"

Hellevi Karppinen

"Hyvin suunniteltu ja toteutunut matka Petsamoon. Matkan opastus ja tulkkaus hoidettu hyvin. Topin Petsamo tietoisikut asiantuntevia. Tällä kertaa Liinahamari jäi näkemättä."

Jouko Koskelainen

"+ Mukava porukka, sää otollinen pitkillä siirtymille. Ainutlaatuinen ympäristö kiehtova, kappale Suomenkin historiaa- Luostarivierailu

- Parempi tiedottaminen päivän ohjelmista minuuttiaikatauluineen= infot – Historiasta olisi voinut selostaa siirtymien aikana- - Liinahamarin puuttuminen ohjelmasta.”

Arvo ja Maija Kokkonen

”Kiitokset seuralle hyvistä matkanjärjestelyistä. Erityisesti jäi mieleen Topin laaja asiantuntemus Petsamon alueen historiasta. Kiinnostus nähdä Liinahamari säilyy edelleen, joten jos matkoja järjestyy, niin olen mukana.”

Seppo Nurmimäki

”Hieno ja onnistunut matka. Liinahamarin peruutuksesta huolimatta. Enemmänkin olosi voinut olla ”tietoisukuja” kun mukana oli asiantuntijoita. Pientä viilausta aikatauluissa ja pysähdysten kestoissa voisi olla, mutta ei muuta moitittavaa järjestelyissä +. Hotelli oli ok ja ruoka maistuvaa. Hyvä reissu, Liinahamaria odotellen.”

Leena Raulisto

”Asumisestani Petsamossa on jo kulunut ihmisiän verran, mutta aika paljon on muistoja vv. 1941-1942.,Nurmensäti, Porojoki, Liinahamari. Retkeä olin odottanut vuosia ja ihan kiva kun lopulta toteutui. Harmi se Liinahamari ! Ehkä vielä joskus...”

Kalevi Raulisto

”Mielenkiintoinen / opettavainen matka. Olisi voinut olla päivää pidempi. Nikkelin tuotanto ? Hieno piknik! Kalakeitto parempaa kun Oulunasemalla. Kiitos !”

”Matka isieni synnyinseudulle. Hieno matka, ylitti kaikki odotukset. Järjestelyt ja aikataulu toimi hienosti. Liinahamarissa vierailu jää tulevaisuuteen, mutta on taas jotain , jota odottaa. Kiitos matkakumppaneille mukavasta matkaseurasta.”

Eija Ranta

”Oli ikimuistoinen matka. Yläluostari oli pääkohteeni (ks Hellevin kirjoitus) Opastusta kaipasin enemmän Petsamon puolella, missä milloinkin liikuttiin. Pikniklounas oli onnistunut. Petsamon päivän ohjelma oli onnistunut, sopivasti liikuntaa. Muuten aika raskas ohjelma istumisineen Suomen puolella.”

Armi Karppinen

Kahvila Nikkelissä. Jonotusta kuin neuvostoaajassa. Rakennus ulkoa ei antanut odottaa näin siistiä kahvilaa.

”Retki ok. Nikkelin museo on odotuksiin verrattuna vaatimaton, opas oli kyllä silminnähdessä parempi-. Ellei säännökset kiellä, osanottajalista auttaisi ensikertalaista tutustumaan- ja muistamaan.”

Osmo Aalto

”Olen eläkkeelle ”päästyäni” kirjoittanut tietokirjan Tornionlaaksosta (2019). Nyt onnistuneelle Petsamon retkelle lähdin tutkimus mielessäni. Kirjoitan seuraavaksi tietokirjan Petsamosta. Kirjaani varten kerään olemassa olevista dokumenteista faktat, tarinoiden tarkoituksena on tuoda narratiivinen näkökulma Petsamoon. Tämä retki oli erityisen antoisa- kiitos kanssamatkustajat! Sain sekä tarinoita, että email-osoitteita sopiakseni uusista haastatteluista. Kovasti kiittäen, retkestä nauttien.”

Kata Korhonen, Sieppijärvi

”Edellisestä käynnistäni Petsamossa on kulunut 26 vuotta. Alue oli muuttunut. Nikkelin ympäristöön on ilmestynyt vihreää. Yläluostariin on rakennettu useita rakennuksia. Parkkina on ilmestynyt kerrostaloja ja teiden kunto on parantunut. Mutta tunne sydämessäni Petsamoon ei ole muuttunut. Isäni kotikylään Trifonaan emme tällä kertaa päässeet käymään, joten muistoissani säilyy vuosien takainen kuva kylän kauneudesta. Kiitos Jussin ja Topin mukavista ”tietoiskuista” bussimatkan aikana. Kiitos järjestelyistä.”

Sirpa Koski os. Sergejeff

”Matka on ollut mielenkiintoinen. Itselläni ei ole mitään sukujuuria tmv. Petsamoon ja lähdin mukaan puhtaasti kiinnostuksesta historiaa kohtaan. Kirjojen kautta tullut historiatieto on muuttunut ”eläväksi” konkreettisten paikkojen näkemisen sekä eri henkilöiden kertomien kokemusten ja /tai tarinoiden myötä.”

Mervi Myllylä

”Matka on ollut mukava. Itselläni ei ole Petsamoon sukujuuria. Olin mieheni matkaseuralaisena käynyt aikaisemminkin hänen kanssaan ja odotin kovasti Liinahamariin pääsyä, mutta eihän me voida mitään esteille jotka eivät johdu meistä. Järjestelyt olivat hyvät ja matkaseuralaiset tosi mukavia. Kiitos!”

Irja ja Markku Ylikahri

”Mielenkiintoinen matka, mukavasti tietoa kohteesta myös osallistujilta, joilla oma-kohtaisesti taustaa. Ohjelmaa muutettiin mukavasti, vaikka Liinahamari jäi näkemättä. ”

”Äitini syntymäpaikalla Parkkinassa ruokailtiin. Kyllä oli tunteet pinnassa.”

Aira ja miehensä Urpo Hiltunen Rovaniemeltä

”Matka ok. Odotukset kyllä toteutuivat. Tällä toisella matkalla pystyi katselemaan moni asioita ”uusin silmin”, tunteet myönteiset. Mukana taas uudelleen. Kiitos.”

Kalevi Takavainio

Zapoljarnyi. Kuva Eija Ranta

Petsamon kunnallis- ja lastenkoti

Teksti Topi Kunnari

29.4.1927 Kunnallis-Sanomat

Valtioneuvosto on myöntänyt 250,000 markan suuruisen valtiolainan Petsamon kunnalle kunnallis- ja lastenkodin rakentamista varten. Mainittu koti rakennetaan Alaluostarin lähelle, se valmistuu kesällä ja on siihen varattu tilaa noin 30 hoidokille, joista puolet on vanhuksia ja puolet lapsia.

17.8.1929 Rovaniemi lehti

Petsamon kunnalliskodin ylläpito

Ylläpitokustannukset ehdotetaan maksettavaksi valtion varoista.

Petsamon kunta ei voi omin voimin ylläpitää valtion varoilla rakennettua kunnallis- ja lastenkotia Petsamossa, ja kun tämän ylläpitäminen tarkkojen laskelmien mukaan maksaa vuosittain 192,000 markkaa, ehdottaa hallitus valtion ensi vuoden ylimääräisenmenoarvion yhteydessä, että tarkoitusta varten myönnettäisiin kunnalle 192,000 markkaa.

Petsamon kunnallis- ja lastenkodin toiminta aloitetaan lähiaikoina.

12.11.1929 Rovaniemi lehti

Rakennukset ovat olleet valmiit v. 1927, mutta varojen puutteessa ei laitoksia ole ennestään saatu käyntiin.

Autius on aiheuttanut niille melkoisia vahinkoja.

Petsamon kunnan kunnallis- ja lastenkotirakennukset ulkokuoneineen, leipomo, sauna ym. rakennuksineen ovat hiljattain saatu käyttökuntoon, vaikka ne valmistuivat jo vuonna 1927. Rakennukset tulivat silloin maksamaan 1.250,000 markkaa.

Kun kunta ei silloin, eikä myöhemminkään, kyennyt omilla varoillaan saamaan laitoksia käyntiin, ovat rakennukset näihin asti olleet autiona, josta on johtunut, että rakennukset tästä ovat kärsineet melkoisia vahinkoja. Niinpä, kun rakennuksia syyskuun puolivälissä tarkastettiin, huomattiin, että lattiat oli otettava ylös ja laitettava lisätäytettä, seinät oli tilkittävä, muutamia tulisi- ja korjattava, koska pakkaset olivat niitä vioittaneet, katot tervattava jne, korjauskustannusten noustessa 45,000 markkaan. Myöhäinen vuodenaika on näitä töitä hidastuttanut ja tehnyt se tavallista kalliimmiksi. Lastenkotirakennus saatiin kuitenkin käyttökuntoon viimekuun

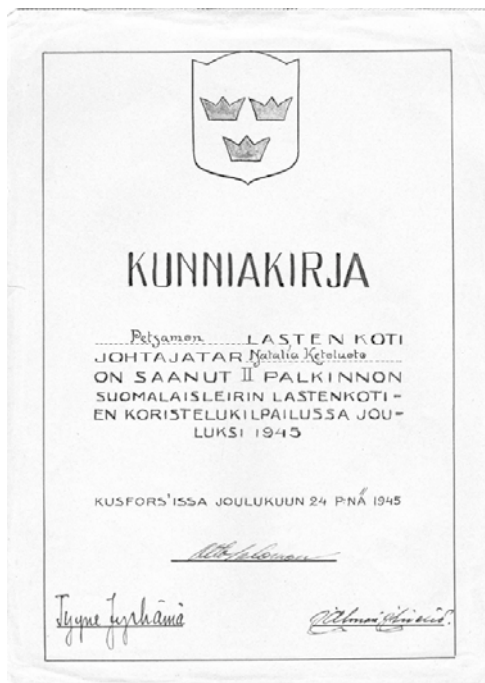
12.12.1929 Rovaniemi

Petsamon kunnallis- ja lastenkodit.

Petsamon kunnalliskodin johtajattareksi on 44 hakijasta valittu neiti Hilma Musti sto Miehikkälästä ja hänen kieläytymisensä varalle neiti Marita Marttila Kauhavalta.

Lastenkodin johtajattareksi on 46 hakijasta valittu neiti Helmi Viinanen Miehikkälästä ja varalle neiti Aino Paasivaara Halikosta.

Neidit Musti ja Viinanen toimivat nykyään Miehikkälän kunnallis- ja lastenkodeissa vastaavissa toiminna.

puolivälissä ja kun Etelä-Suomesta tilattu kalusto saapui viime kuun lopulla, voitiin lastenkotiin heti sijoittaa 7 orpolasta väliaikaisen hoitajan valvonnan alaisina. Kunnalliskodin maalauksen viimeistelytyöt kestävät vielä noin kolmeviikkoa, jonka jälkeen sekin voidaan avata. Eduskunta on myöntänyt laitoksia varten 100,000 mk, mutta koska määräraha on niin pieni, ei sen turvassa olisi voitu vielä toimintaa aloittaa, ellei kunnanvaltuusto viime kuun 29 p:nä pitämässään kokouksessa olisi päättänyt ottaa 100,00 markan lainan. Tämän päätöksen turvin on uskallettu laitoksen toiminta aloittaa toivomuksella, että eduskunta ensi vuotta varten myöntää tarvittavat varat. Laitoksia varten tarvittava maanviljelys on myöskin jo aloitettu.

Kunnalliskodin johtajattaren

toimi Petsamon uudessa kunnalliskodissa, julistetaan täten toimeen pystyvien henkilöitten haettavaksi 30 päivän kuluessa, allamainitusta päivästä lukien, seuraavilla ehdoilla: Palkka on 1.200 markkaa kuussa, vapaa asunto, valo ja lämpö, sekä sellainen ruoka, mikä laitoksen taloudessa on käytettävissä, + 600 markkaa matkakustannusten korvausta. Vahvistettua ohjesääntöä ja johtokunnan antamia määräyksiä on noudatettava. Toimeen on astuttava heti kutsun saatua, eikä valittu saa kieltäytyä. Molemmipuoleinen irtisanomisaika on 3 kk.

Hakemukset todistusjäljennöksineen ovat osoitettavat Petsamon Kunnallislautakunnalle, mutta lähetettävä Neljännen piirin Köyhäinhoidon tarkastajalle, os: OULU.

Samalla julistetaan kunnalliskodin yhteyteen rakennetun

Lastenkodin johtajattaren toimi

saman ajan kuluessa ja samoilla ehdoilla kuin edellisen toimen hakijoillakin, lasten- ja sairashoitoon, perehtyneitten henkilöitten haettavaksi Petsamo, marrask. 1 p:nä 1929.

12.11.1929 Rovaniemi

Kunnallislautakunnan puolesta:
K. HAGELBERG

Tarkoitusta varten on tänä syksynä raivattu ja kuokittu 6 aaria kasvitarha ja 12 aaria perunamaata, joten hoidokeilla ensi kesänä on jo kasvitarhanhoitoa. Kun työvouti valitaan vasta ensi kesänä, niin aloitetaan varsinainen maanmuokkaus vasta silloin. Tarkoitus onkin saada tästä 300 hehtaarin tilasta muodostettua vähitellen sellainen mallitila mikä on mahdollinen Petsamon oloissa. Nyt jo alussa on talolla 7 lehmää, siitossonna ja hevonen. Siitossikala perustetaan ensi keväänä ja vähitellen lisätään lehmien luku 12, jonka suuruiseksi navetta vesijohtoineen on rakennettu. Kunnalliskodissa on tilaa 27 hoidokille ja lastenkodissa 16 lapselle. Lastenkodin tullee täyteen heti kun johtajatar saapuu, mutta kunnalliskotiin jäänee joitakin paikkoja tyhjäksi ensi talven aikana.

Kuka tunnistaa?

Oheisessa kuvassa on Petsamon lastenkodin lapsia n. vuodelta 1942-43.

Enemmän haluaisi yhteyden joko kuvassa oleviin tai henkilöihin, jotka tunnistavat mahdollisesti kuvassa olevia lapsia. Olisimme kiitollisia, jos soittaisitte tai kirjoittaisitte ja kertoisitte meille, mistä helsti saa lisätietoja.

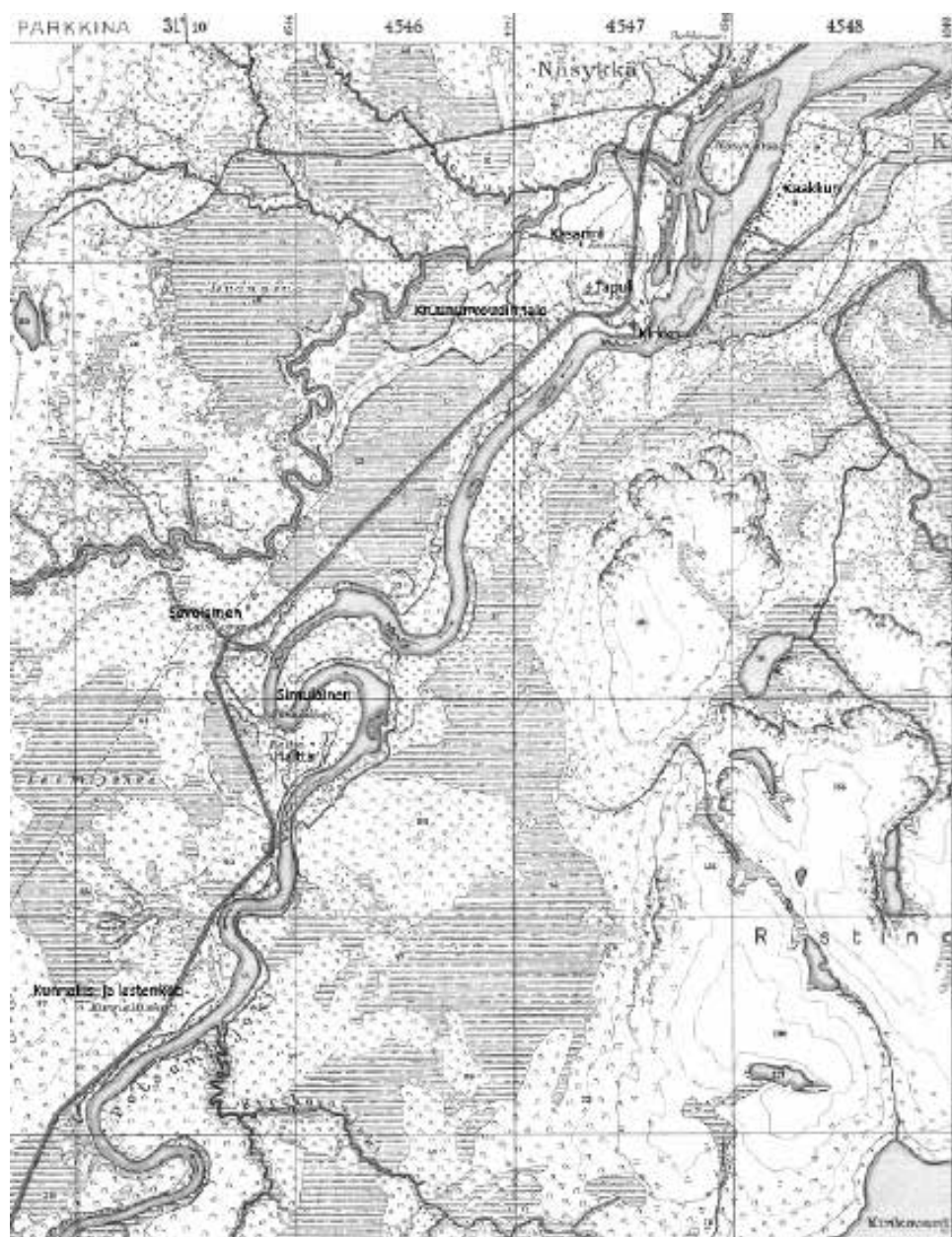
Osa näistä lapsista joutui myöhemmin evakkojen kutsiin Sollefteåin; haluaisimme muisteluksia myös siltä ajalta.

Samein pyydämme henkilöitä, joilla on tietoa Petsamon lastenkodin johtajasta Natalia Kemofista ja hänen vaihteestaan, ottamaan yhteyttä.

Kuva Petsamon maamiessseuran järjestämästä karjatalouskurssista kunnalliskodilla. Karjatalouskonsulentti Maula Lapin maatalousseurasta opettajana keskellä, oikealla johtajat Hilma Mustisto, vasemmalla johtajatar Helmi Viinanen. Oikealta muut kuvassa olevat, karjakko Alma Miettinen, Outi Arhipoff, Olga Helander, Kärki, Mäkelän Mari, Mari Kusmin ja Liisa Lettijeff.

Valokuva kirjasta "Petsamo, tarua vaiko totta" Aili Pölkky

Petsamon kunnalliskodin johtajattaren

Lastenkodin johtajattaren toimien hakemukset pyydetään tekemään palkkavaatimuksin 1 p:ään joukuuta mennessä ja lähettämään os: Neljännen piirin Köyhäinhuoltontarkastaja, Oulu. Lähemmin lehtemme 12.11.29 numerossa.

Petsamon Kunnallislautakunta

Natalia Kemoff oikealla

Englantilaisten pommittaessa saksalaisten rakentamaa siltaa 28.9.1941 , joka sijaitsi juuri Kruunuvuoden talon eteläpuolella, syntyi maanvyörymä tunturin kupeelta. Vyörymän leveys Haltan talon ja kirkon välillä, täytti joen ja joki avasi uuden väylän myöhemmin.

Ei kaikki mennyt kuin trömsöössä

Petsamon kunnalla ei ollut suurta innostusta perustaa kunnallis- ja lastenkotia, mutta valtion taholta määrättiin niiden rakentaminen. Kunnalla ei ollut varoja hankkeeseen ja niinpä valtio lainasi rahaa tarkoitukseen. Lainojen maksu ja toiminnan

ylläpito osoittautui mahdottomaksi, joten valtio tuli apuun. Rahaa ei tietysti edes kertynyt mistään, sillä kunnallisverotusta ei käytännössä ollut.

Kunnanhallinto oli täysin kehittymätön, toimien kädestä suuhun menetelmin. Hallinnossa oli lopulta sama joukko, joka hallinnoi Petsamon Osuuskauppaakin. KOP:n johtaja oli koko alueen ainoa taloutta ymmärtävä, näin voidaan sanoa. Alueen teollistamisessa toimi vahvimmat henkilöt, jotka olisivat olleet kyvykkäitä johtamaan kuntaa.

Usein kuulee kehuttavan, että asioita hoidettiin niin hyvin, jonka vuoksi verokin oli aivan nimellinen. Kunnalla ei ollut juurikaan omaisuutta, eikä kunta tehnyt mitään hankkeita ilman valtiovallan määräyksiä. Petsamon Osuuskauppa hoiti teollistamisen yhdessä pien yrittäjien kanssa. Melkoinen joukko ihmisistä taisteli leivästä puutteellisessa sosiaali- ja terveyden huollon ympäristössä. Se hyvä aika jäi kovin lyhyeksi, joillekin se oli seitsemän vuotta, mutta kaikilla ei mennyt aivan raamatullisesti, että seitsemän laihan vuoden jälkeen tuli seitsemän lihavaa vuotta. Useille vuodet olivat pitkiä ja päivästä toiseen selviämistä.

Petsamon kunnallis- ja lastenkodista on monia kertomuksia, mutta niiden saaminen tähän julkaisuun toivottavasti onnistuu seuraavana vuonna.

Pyydänkin asioista jotain tietäviä kertomaan, joko itse kirjoittaen, tai seuralle jonkinlaisen koosteen lähettäen, josta voidaan tiedot käyttää tulevaan tekstiin.

Petsamon kirkollisen kansanperinteen haastatteluidista v. 1983

Teksti Maija Kuvanto

Helsingin yliopiston Suomen kirkkohistorian laitos aloitti toimintansa 1964. Sen eräänä tehtävänä oli kirkollisen muistitiedon kerääminen. Sitä varten laadittiin kyselykaavake sekä ohjeet sen täyttämiseen. Kirkollisen kansanperinteen yleiskysely käsittää viisi pääkohtaa, jotka jakaantuvat 21:n alaosaan.

KIRKOLLISEN KANSANPERINTEEN YLEISKYSELY

Laatinut Eino Murtorinne

A. Kirkko ja yhteiskunta

I Papit ja muut kirkon palvelijat

II Kirkon hallinto ja kirkkokuri

III Kirkkorakennus ja kirkon talous

IV Kirkko muuttuvassa yhteiskunnassa

B. Jumalanpalvelus ja hartaushetket

V Kirkkomatkat

VI Jumalanpalvelus

VII Rippi ja H.P. Ehtoollinen

VIII Joulukirkko ja muut juhlapyhät

IX Koti- ja kylähartaudet

C. Kirkolliset toimitukset

X Kaste

XI Vihkiminen

XII Hautaus

D. Muu seurakuntatyö

XIII Rippikoulu

XIV Lukukinkerit

XV Pyhäkoulu ja nuorisotyö

XVI Lähetys- ja diakoniatyö

XVII Kiertokoulu

E. Herätysliikkeet ja eriuskoiset

XVII Herätysliikkeitten levinneisyys ja herätysajat

XIX Herätysliikkeitten ja ulkopuolisten väliset suhteet

XX Herätysliikkeitten toimintamuodot

XXI Eriuskoiset

Tuttavaperheen poika, teologiaa opiskeleva Arto Viitala oli valinnut kohteekseen luovutetun alueen seurakunnan, Petsamon. Ivalossa asuneena pystyin avustamaan häntä iäkkäiden ja hyvämuististen henkilöiden löytämisessä. Heitä oli kaikkiaan Lapin alueelta kymmenen, enemmistö luterilaisia, mukana myös ortodokseja ja ateisteja. Kotikylät olivat eri puolilta Petsamoa: Heikinpaikka, Höyhenjärvi, Kuivalahti, Pummanki, Salmijärvi ja Töllewi. Vanhimmat haastateltavat olivat syntyneet 1800-luvun lopulla, suurin osa 1900-luvun alkuvuosina, kaikki ovat jo edesmenneitä.

Petsamo tuli Suomelle Tarton rauhassa vuonna 1920. Seuraavana vuonna perustettiin Petsamon luterilainen seurakunta, joka kuului Oulun hiippakuntaan ja Lapin rovastikuntaan. Ortodoksisesta Alaluostarin kirkosta tuli luterilaisen seurakunnan ainoa virallinen kirkko, minkä lämmittäminen tuli talvella kalliiksi.

Siksi talvikirkkona käytettiin Pyhän Mikaelin kirkkoa Parkkinassa. Hautausmaat olivat Jäkälävaarassa, Kuotsjärvellä ja Parkkinassa. Kirkon tehtäviin kuului myös opetus. Valtio vastasi seurakunnan kaikista kustannuksista. Lestadiolaisuus oli ainoa herätysliike.

Alaluostarin kirkko

Haastateltavat kertoivat, kuinka pitkät matkat, harva asutus, huonot kulkuyhteydet sekä asukkaiden entisten kotikylien tavat vaikuttivat kirkollisiin toimintoihin. Seurakuntalaisilla ei ollut mahdollisuutta päästä kirkkoon, joten papit kulkivat kylästä toiseen vihkimässä, kastamassa, toimittamassa jumalanpalveluksia tai kylähartauksia sekä siunaamassa vainajia. Yleensä kokoontuttiin kouluille tai isompiin taloihin. Usein kyläläiset huolehtivat pappien kuljettamisesta, majoittamisesta ja muonittamisesta.

Saattoi kulua vuosia ennen kuin pappi ehti uudelleen samaan kylään. Silloin viihittävän pariskunnan vanhimmat lapset kävelivät itse kasteelle. Haastatteluiden

ulkopuolelta voin kertoa, kuinka mieheni kummiksi merkittiin hänen 16 vuotias enonsa, joka itse kertoi käyneensä rippikoulun vasta sotaväessä. Ripille hän pääsi Alaluostarin kirkossa.

Petsamon väestö koostui monenlaisista muuttajista. Ikiajat alueella asuneet koltat olivat ortodokseja 1500-luvulla perustetun luostarin vaikutuksesta.

Katovuodet 1865-1867 aiheuttivat muuttoaallon Kantasuomesta Petsamoon. Jäämeressä, järvissä ja joissa oli runsaasti kalaa, mikä pelasti nälkäkuolemalta. Lisää muuttajia siirtyi Petsamoon 1930-luvulla, mikä oli alueella kasvun aikaa.

Ensin oli sillisyksy, sitten tehtiin tietä. Nikkelikaivos ja talvellakin jäätön Liinahamarin satama tarvitsivat runsaasti työvoimaa. Töihin tulleista osa jäi paikkakunnalle asumaan pysyvästi. Alueelle oli ajan mittaan tullut väestöä myös Vienan Karjalasta. Vaikka asukkaiden taustat olivat hyvin erilaiset, lähes kaikissa haastatteluissa korostetaan ihmisten tasa-arvoa ja naapureiden kesken hyvää sopua.

Arto Viitalan keräämien haastattelujen lisäksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkistossa on Petsamosta toinenkin pienempi aineisto vuodelta 1972. Sen tekijä on Hannu Ojalehto. Haastateltavat ovat saman ikäisiä kuin Viitalan. Näihin vastauksiin en ole tutustunut.

Petsamon kirkollisen kansanperinteen haastattelut ovat nykyisin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran omaisuutta ja tietosuojalain alaisia. Hallussani olevan aineiston olen saanut lahjaksi 1983. Silloin lait olivat erilaiset eli mitään väärää ei ole tapahtunut.

Haastateltavien tietoja tai vastausten yksityiskohtia en saa jakaa.

Tämä kirjoitus sai alkunsa suljetussa facebook-ryhmässä olleesta kyselystä petsamolaisista hautaustavoista. Niistäkin haastateltavat kertoivat. SKS:n arkistotutkija kertoi, että muutama väitöskirja on valmistunut haastatteluaineistosta, ei kuitenkaan Petsamosta.

Petsamon luterilainen seurakunta oli monessa suhteessa erilainen kuin seurakunnat Kanta-Suomessa:

- alue oli laaja,
- oli vain yksi luterilainen kirkko,
- väestö oli moninainen,

- kouluopetus kuului seurakunnalle,
- valtio vastasi seurakunnan kustannuksista.

Lisätietoja saa osoitteesta: [arkisto\(at\)finlit.fi](mailto:arkisto(at)finlit.fi)

arkiston puhelinnumero 0201 131 240

Lähteet: Arto Viitalan haastattelut kirkollisesta kansanperinteestä 1983, SKS:n arkisto

Herran temppeliintuomisen kirkko 1707

Petsamon luostarin käyttöoikeudet 1921 jk

Teksti Topi Kunnari

Valtioneuvoston päätös Petsamon luostarin omaisuudesta

Valtioneuvosto viime marraskuun 5 p:nä asetti komitean laatimaan ehdotusta siitä kiinteästä, johon Petsamon luostarille sen toimeentuloa varten oli toistaiseksi myönnettävä käyttöoikeus, sekä siitä irtaimesta omaisuudesta, joka oli luostarille luovutettava täydellä omistusoikeudella. Komitean laatiman ehdotuksen johdosta on valtioneuvosto päättänyt, että Petsamon luostarille myönnetään käyttöoikeus kummallakin puolella oleviin maa-alueisiin yhden kilometrin leveydeltä molemmin puolin jokea, ulottuen tämä alue Yläluostarista Alaluostariin päin, eli pohjoiseen suuntaan yksi kilometri Kamenkajoesta etelään ja missä Lammasjoki laskee Petsamojokeen. Tällä alueella, jonka maanmittarin tulee paikalla tarkoin määritellä, on luostarilla oikeus kykyisen niittymaan lisäksi raivata uutta niittymaata sekä yksimainen oikeus hakata polttopuita omaa tarvetta varten; että luostarille luovutetaan käyttöoikeus kaikkiin muihin Yläluostarin alueella oleviin rakennuksiin paitsi siihen, johon vartiomiehistö on sijoitettu ja jossa puhelin sijaitsee; että luostarilla luovutetaan käyttöoikeus siihen rakennukseen Parkkinan kylässä laiturin vieressä, mikä viime vuonnakin on ollut luostarin hallussa, samoin kuin niihin varastosuojiin, jotka sijaitsevat sanotun rakennuksen vieressä yhtä valtiolle kuuluvaa varastosuojaa lukuunottamatta. Niinikään luovutetaan luostarille käyttöoikeus pienempään maa-alueeseen edelläsanotun rakennuksen n. 100 m leveydeltä Parkkinan koululle johtavan tien pohjoispuolella; että Petsamon n.s. Alaluostarin alueella myönnetään käyttöoikeus kirkon läheisyydessä olevaan vanhaan tallirakennukseen sekä eräaseen pieneen asuinrakennukseen ja sen vieressä olevaan aittarakennukseen; samoin myös oikeus käyttää

Alaluostarin kirkkoa jumalanpalvelusta varten molempina joulupäivinä, jolloin luostarin hävityksessä 1590 surmattujen luostariveljien muistoa vietetään; että luostarille ulkomerikalastusta varten luovutetaan oikeus kalastusaikana käyttää yhtä huonetta Nurmensätissä olevassa talossa sekä saunaa kylpemistä varten; että luostarille myönnetään maksuton sahausoikeus luostarin omiin tarpeisiin sekä oikeus maksutta käyttää pajaa Alaluostarin kohdalla sijaitsevassa saha- ja pajalaitoksessa ja sitoutuu Suomen valtio pitämään sahan samoin kuin samassa rakennuksessa olevan sähkölaitoksen käyttäjänä Petsamon luostariin kuuluvaa henkilöä niin mukaan kuin luostarissa löytyy siihen kykeneviä henkilöitä; että luostarille myönnetään käyttöoikeus Petsamojoen varrella olevaan kalastajamökkiin n. 8 km päässä Yläluostarista pohjoiseen päin; että luostarille myönnetään sananlainen kalastusoikeus Petsamon vesistöissä kuin Suomen kansalaisilla lain mukaan yleensä on; että luostarille myönnetään oikeus saada luostarille omaa tarvetta varten korvauksetta poltto- ja rakennuspuita paitsi ensimmäisessä kohdassa mainitulta luostarin käytettäväksi

luovutetulta maa-alueelta myös muiltakin metsäalueilta Petsamon metsänhoitajan osoituksen mukaan; että kaikki edelläolevissa kohdissa mainitut oikeudet myönnetään Petsamon luostarille niin kauaksi aika akuin luostari toimeentullakseen todella tarvitsee; että Petsamon luostarille luovutetaan täydellä omistusoikeudella kaikki se irtain omaisuus, joka luostarin hallussa nykyisin on.

*Lähde: Aamun Koitto 1922 n:o 5 s. 38 Kansallisarkisto
(kopioitu alkuperäisessä muodossa, topi)*

Petsamon ev.lut ja kr.katolisen seurakuntien toiminta valtion varoilla

Suomen valtio alkuun saattoi suomalaisten seurakuntien toiminnan Petsamossa, maksamalla kirkkojen kunnostuksen, sekä papiston palkat, kuin muutkin kulut. Parkkinan pappilan rakentaminenkin kuului myös tähän avustusten ohjelmaan. Poikkeuksena normaaliin opetusministeriön avustuksista kirkkoille, tämä oli täysin tuettua kirkollista toimintaa. Petsamossa ei kannettu kirkollisveroa, kuten ei paljon muutakaan verotusta ollut kunnallisen toiminnan katteeksi.

Miksi valtio osallistui näin kattavasti seurakuntien tukemiseen, aiheuttaa tietysti joitakin arvailuja. Petsamo oli venäläisen ort.luostarin alaisuudessa ja siten ns alkuperäinen väki enemmän tai vähemmän sen vaikutuksen alaisena ja nyt näiden tuli kuunnella Suomen valtion lakeja ja määräyksiä. Siviilihallinnon järjestelyissä ev.lut srk oli tärkeässä roolissaan. Kansakoululaitoksen kehittämisessä kirkolla oli oma suuri osuutensa ja näin valtio näki selkeän syyn rahoittaa ”suomalaistamisen” hengessä kirkkoja. Valtiovalta oli mukana myös kirkkokuntien yhteistyön rakentajana, joka ilmeni hautausmaiden yhdistelyssä ja Parkkinassa olevan kr.katolisen Pyhän Mikaelin ja Antonin kirkon, ns- talvikirkoksi kutsutun, saattamisessa myös ev.lut srk.n käyttöön talviaikana, koska Alaluostarin kirkon lämmitys oli liian suuritöinen.

Valtio ohjasi voimakkaasti suomalaistumisessa, ilmenee mm Rovaniemi lehden uutisesta elokuun 13 pnä 1929 ” **Petsamon kreikkalaiskatolinen seurakunta.** Ensi vuodella ehdotetaan 55.000 markan määrärahaa. Petsamon kreikkalaiskatolisella seurakunnalle on tähän saakka myönnetty 51,000 markan suuruinen määräraha vuosittain. Tästä määrarahasta menee papin palkkaukseen 36,000 mk, lukkarin tehtävään hoitajalle 8,000 mk, polttopuihin, valoon ja matkakustannuksiin 7,000 m. Kun polttopuihin tarvitaan vähintään 4.000 mk ja valoon 1,000 mk. jää matkakustannuksia varten ainoastaan 2,000 mk. hallituksen ensi vuoden menoarvion yhteydessä lausutaan, että on ilmeistä, ettei tämä summa riitä peittämään matkakustannuksia niin laajassa ja harvaan asutussa seudussa kuin Petsamon seurakunta on, jossa matkustaminen on kalliimpaa kuin muualla Suomessa ja ehdotetaan momentille lisäystä ensi vuodeksi 4,000 mk, joten se tulee hallituksen ehdotuksen mukaisesti päätty-mään 55,000markkaan.

Kuva Petsamo-seura

Rovaniemi lehti 31 pñä 1929 ” **Petsamon kr.katolinen seurakunta.** Valtioneuvosto on hylännyt Petsamon kr.katolisen seurakunnan anomuksen saada pitää Srk.n ja Srk.neuvoston kokousten pöytäkirjat 3 vuoden aikana alkaen 1 pvä tammikuuta 1929 venäjän kielellä. ”

Seurakuntia ohjaavia toimenpiteitä oli paljon joko valtioneuvoston kautta tai opetusministeriön taholta ja nimenomaa erityisinä toimina seurakuntien osalle.

Yläluostarin kirkko

Juho Vesaisen joukkojen vuonna 1589 hävittämän luostarikirkon paikalle rakennettiin uusi Trifonin erakkolan Herran temppeliintuomisen juhlan kirkko vuonna 1707. Kirkon alle oli haudattuna Trifon ja pappismunkit Joona ja Herman. Vuonna 1890 kirkkoa laajennettiin niin, että tuo vanha kirkko jäi pääosin uuden sisään. Trifonin ruumiin jäännökset löytyivät lattian alta ja niitä varten rakennettiin uusi hautakatos ja siihen hopeinen arkku. Arkun lahjoitti arkangelilainen kauppiaan rouva Jelisava Stepanova Rynina. Tuo arkku näkyy Yläluostarin viimeisimmässä postikortti kuvassa oikealla.

Saksalainen SS-divisioona Nord ylitti 7.6.1941 laittomasti Paatsjoen Nyrudin ”Piikarisillan” Norjasta Suomeen

Erkki Lilja

Hakkapeliitan toimittaja kuvasi Nyrudin sillan rakentamista Norjan puolelta kuorma-auton lavalta huh-tikuussa 1941.

Sotahistorian tutkijat ovat päätyneet yksimielisesti tulokseen, että Suomen ylin sotilasjoh-to oli jo vuoden 1941 alussa tietoinen Saksan Barbarossa suunnitelmasta: hyökkäyssuunnitelmasta Neuvostoliittoon. Operaatio Barba-rossa alkoi 22.6.1941.

Petsamon historian paatsjokelaisten kertoman perinnetiedon taltioinnin taustasta

Saadessani Lapin tiepiirin tiesuunnittelu-toimialalta määräyksen kesällä 1964 laatia alustava tiesuunnitelma välille Sevettijärvi-Valtakunnanraja Näätämö sain tilaisuuden tutustua Sevettiin Petsamosta evakuoituihin koltasaamelaisiin mm. Mikko Gerassimoffiin ja ”Iso-Illeppi” Gerassimoffiin.

Samalla tulin tuntemaan heidän luonaan vierailuilla käyneitä Norjan paatsjokelaisia Sotkajärviä ja Kalliaisia.

Yhteyden pito heihin jatkui vastavierailujen muodossa jälkeenkin päin. Vietin 1970-luvulla mm. kesälomani Gunnar Kalliaisen kotona Vouvatusjärvellä kalas-

Lauri Skants oik. haastattelee Gunnar Kalliaista 2011 kesällä Gunnarin ko-tona Vouvatusjärvellä. Erkki Liljan ot-tamassa kuvassa keskellä ivalolainen geologi Erkki Kreivi. Gunnarin mukaan Nyrudin silta sai nimen ”Piikarisilta”, koska ulkomailta tuodut kansilankut naulattiin pitkittäiskannattajiin pitkillä rautanauloilla. Sillan ristikkorakenne tuotiin Kirkkoniemestä myöhemmin ja asennettiin paikoilleen. Saksalaiset räjäyttivät Nyrudin sillan perääntyes-sään Norjasta 1944. Sillan räjäytyk-sestä jääneitä kansilankkuja norjalai-set hyödynsivät tehden niistä mm. ovia jälleenrakentaessaan sodan tuhoamaa kotiseutuaan.

tellen Gunnarin hyvän ystävän, Ivalon tiemestaripiirin työnjohtaja Aleksi Kiviniemen kanssa, jonka puoliso oli Uljaana Gerassimoff, Illeppi Gerassimoffin tyttö.

Viimeksi olen tavannut Gunnarin kesällä 2011 Vouvatjärvellä, jolloin olimme geologi Erkki kreivin kanssa oppaina oululaiselle tutkija Lauri Skantsille. Lisäksi Vilho Ja Lempi Leppäkankaalta on taltioitu tietoja etenkin Petsamon tiestön historiaa mm. Nyrudin sillanrakentamisesta.

Tuomo Rauhalan 2012 ottama kuva Paatsjoen Itäpuolelta Norjaan Nyrudin sillan raunioista.

Otteita Nyrudin sillan rakentamisen asiakirjoista ja rakentamisen taustasta

Kauttakulkuliikenteen Järjestelytoimiston Rovaniemen Alaosaston päällikkönä toimi pioneerimajuri Rytkönen, jolle Suomen tieviranomaiset raportoivat tietön kunnosta ja rakentamissuunnitelmista.

Rytkönen ja raportoi niistä esimiehilleen sekä myös osan saksalaisille käyden heidän kanssaan neuvotteluja tiestön parantamisesta. Hän mm. neuvotteli marraskuussa 1940 Kirkkoniemessä saksalaisten kanssa tienrakentamisesta Kaamasesta Karigasniemeen ja edelleen Karasjoelle.

Erkki Liljan ottama kuva Norjan Paatsjoen länsipuolelta Petsamoon Nyrudin sillan raunioista.

Saksan kauttakulkuliikenne Norjaan ylitti rajan tavallisesti losseilla Salmijärven kohdalla. Sen katsottiin olevan liian hidas, kun SS-divisioonan Nord siirtyisi hyökkäysasemiin Sallan rintamalle. Vuoristodivisioonan komentaja, kenraali Schlemmer ja hänen esikuntapäällikkönsä suorittivat 29.4.1941 tiedustelumatkan joen pohjoisrantaan kulkevaa norjalaistietä pitkin. Sen loppupäässä Nyrudissa - suunnilleen Suomen ”pään ja käsivarren” yhtymäkohdassa – he löysivät sopivan rakennuspaikan noin 65 km Salmijärveltä etelään päin.

Tauno Heliaron raportti

Yksi majuri Rytkösen tärkeimmistä apulaisista, ”korvista”, oli Valpon nuorempi etsivä, passintarkastaja Tauno Heliaro, joka raportoi Rytköselle Jäämerentien liikennemääristä ja kulkijoista. Nyrydin sillan salaisesta rakentamisesta hän raportoi 15.4.1941. (ote asiakirjasta T 21902/1 KA.)

Oheisena lähetän herra majurille selostuksen matkasta Jäniskoskelle virkakirjeenä, koska ei täällä ole kuriiria käynyt pariin viikkoon.

Salmijärvi, 15/5-41.

T. Heliaro

TH2.

1 kpl. Majuri Rytkönen, Roi.

1 kpl. Majuri Ahonen, Ivalo.

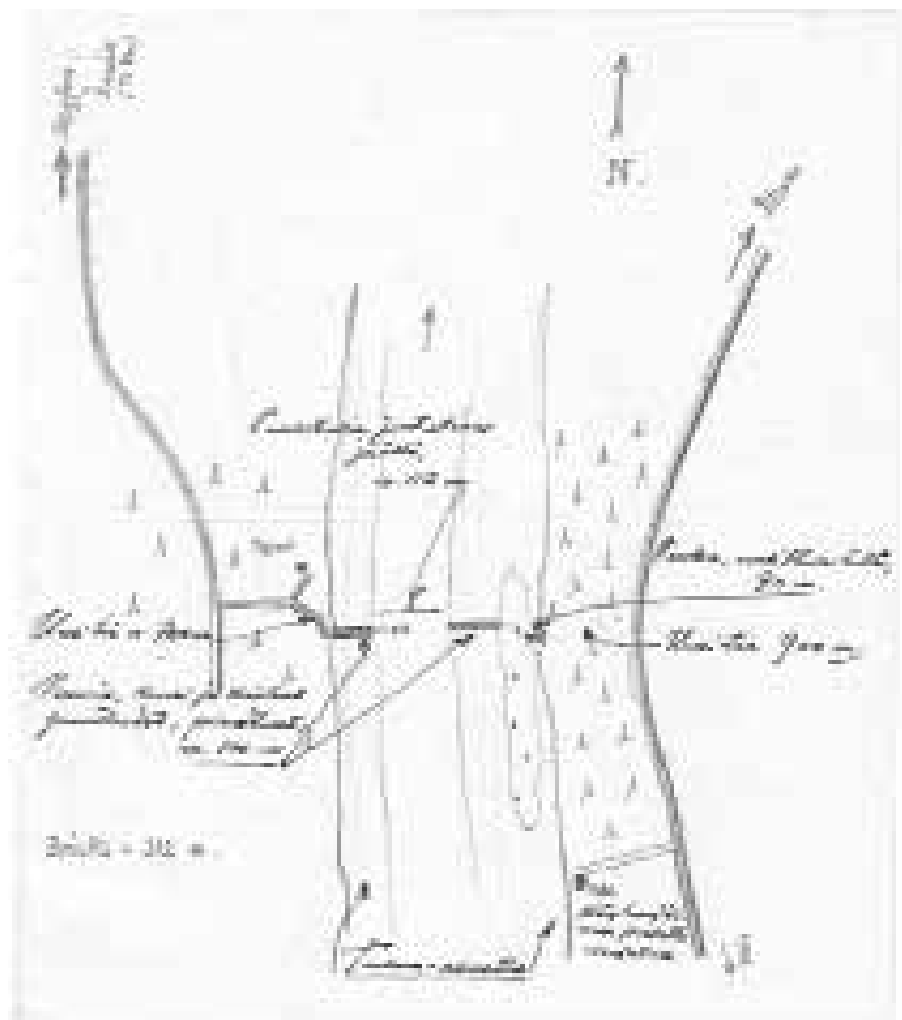
Erkki Liljan vuonna 2005 laatima karttapiirros SS-divisioona Nordin ryhmitys-suunnitelmasta Sallan rintamalle, josta osa tapahtui myös Rovaniemen kautta Ranualle ja sieltä pohjoiseen.

Ilmoitus.

Koskee kapteeni Ostermann'in, luutnantti Krobath'in ja allekirjoittaneen matkaa Höyhenjärvelle ja Jäniskoskelle.

Viitaten aikaisempiin keskusteluihin (majuri Rytkönen – majuri Ahonen – allekirjoittanut) saapui maanantaina 12/5-41 noin klo 9.00 luokseni Salmijärvelle Svanvikista hiihtäen ensiksi luutnantti Krobath ja hiukan myöhemmin kapteeni Ostermann autolla Kolttakönkään kautta. Kysymyksessä oli matka Jäniskosken voimalaitokselle ja matkan varrella olevalle Höyhenjärven sillanrakennukselle.

Höyhenjärvellä olivat maantien ja sillan rakennustyöt täydessä käynnissä. Jäämerentien välittömässä läheisyydessä työskentelivät suojapukuiset työpalvelusmiehet, hiukan kauempana miehet

Heliaron laatima kartta rakenteilla olevasta Nyrudin sillasta.

työpalvelusjoukkojen univormussa ja varsinaisessa siltatyössä olivat Ostermann'in pioneerit.

Nyt rakennettava tie Suomen puolella tulee olemaan noin 900 m. pituinen. Se on jonkin verran pohjoiseen valmiista Jäämerentieltä Paatsjokeen vievästä tienpätkästä, jota ei siis ole käytetty hyväksi. Tielinja oli jo saatu selväksi jokeen saakka ja poistettiin siltä paraikaa suurimpia kiviä ja suoritettiin tasoitusta.

Silta tulee olemaan noin 304 m. pituinen ja runsaasti 3 m. levyinen. Sen kohdalla on joen leveys noin 100 m., mutta on lähimaasto alavaa niittyä, joten silta on ra-

Saksalaisten kauttakulku Suomen kautta Norjaan alkoi alkusyksystä 1940.

SS-divisioona Nord ylittää Nyrudin sillan /7.6.1941 ja jatkaa matkaa ryhmittyykseen Sallan rintamalle Operaatio Barbarossaa varten, joka alkoi 22.6.1941.

Useissa eri julkaisuissa on puutteellista tietoa Nyrudin sillasta.

kennettava siis 304 m. pituiseksi. Sillan kannatinpaalut on juntattu pohjaliejuun 5. m. etäisyyksin ja on sillan kansi, joka rakennetaan vahvoista lankuista, noin 3 m. korkeudella nykyisestä vedenpinnasta. Paalutustyö oli jo miltei valmis ja kansilau-doitusta oli jo miltei neljäsosa paikallaan.

Norjan puolella on sikäläiseen paikallistiehen matkaa noin 100 m. Uusi tieosa Nor-jan puolella on nyt kiveyksen alaisena paraillaan.

Saavuttuamme Jäniskoskelle kävimme ylimestari Aarnivalan puheilla. Olin hänelle Salmijärveltä puhelimitse tulostamme ilmoittanut. Ostermann tiedusteli ylimestari-lta vedenkorkeussuhteita Paatsjoessa yleensä ja tutustuimme sitä varten Aarnivalan esittämiin vedenkorkeuskäyriin.

Aarnivala selitti, että Jäniskosken patoa rakennettaessa on vesi nyt padottu Nis-kakoskeen. On mahdollista, että vettä lasketaan padosta vasta toukokuun lopulla. Ostermann tiedusteli paikalle hieman myöhemmin saapuneilta ruotsalaisilta in-sinööreiltä, jotka ottivat keskusteluun osaa ja puhuivat saksaa, jäätilannetta: onko odotettavissa jäidenlähtöä, joka voisi siltaa vahingoittaa. Jäniskosken herrat selitti-vät, ettei jäidenlähtö tuota vahinkoa: jää sulaa hitaasti paikalleen. Tämä on yleistä etelästä pohjoiseen virtaavissa joissa.

Keskustelun päätyttyä sovimme siten, että Jäniskoskelta allekirjoittaneelle heti pu-helimitse ilmoitetaan, kun vettä aletaan padosta laskea. Lasku tapahtuu hyvin varo-vaisesti ja vähitellen, mutta ilmoitus siitä siis joka tapauksessa tulee. Allekirjoittanut puolestaan ilmoittaa laskusta edelleen Ostermann'ille.

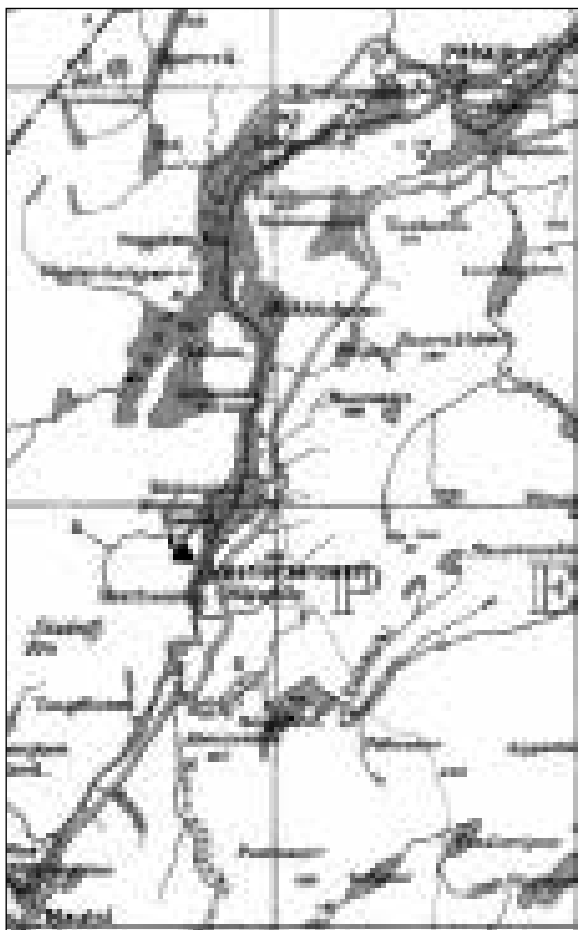
Keskustellessamme laitoksen konttorissa saapui sen pihalle pohjoisesta tuleva postiauto, jossa saapui sen pihalle pohjoisesta tuleva postiauto, jossa saapui m.m. Rolf Hellenius erään toisen englantilaisen seurassa. He olivat matkalla etelään ja viipyivät paikalla vain postiauton pysäköimisen ajan. On mahdollista, että he havaitsivat Ostermann'in WH-auton, joka oli parkkeerattu lähistölle, mutta saksalaisia upseereja eivät nähneet, koska nämä olivat sisällä. (Olivat muuten virkapuvussa). Palasimme keskustelun jälkeen Salmijärvelle Jäniskosken laitoksiin lähemmin tutustumatta.

Salmijärvi, 15/5-41.

T. Heliaro

Lähteet:

Kauttakulkuasiakirjat: Um. KA. sekä Oulun maakunta-arkisto.

Nyrudin sillan rakentamisesta kirjoittaa Mauno Jokipii artikkelissaan 1977 Lapin välirauhan ajan tierakennukset ja niiden suurpoliittinen tausta:

”Vuoristodivisioonan komentaja, kenraali Schlemmer ja hänen esikuntapäällikkönsä suorittivat 29.4.1941 tiedustelumatkan joen pohjoisrantaan kulkevaa norjalaistietä pitkin. Sen loppupäässä Nyrudissa - suunnilleen Suomen 'pään ja käsivarren' yhtymäkohdassa - he löysivät sopivan rakennuspaikan noin 65 km Salmijärveltä etelään päin... ”Saksalaiset pioneerit rakensivat siltaa ja saksalaiset työvelvolliset sinne johtavaa sivutietä. Silta tehtiin paalujen varaan. Puutavaran puutteessa se jouduttiin rakentamaan melko matalaksi, mutta kantokyvyksi tuli kuitenkin 8 tonnia. Toukokuun puolivälissä se oli jo ajokunnossa. Sen sijaan pienempi 40 metriä pitkä silta ja 900 metriä pitkä Suomen puoleinen, yhdystie Jäämerentielle olivat vielä kesken. Valmistuneen Nyrudin sillan tähtihetki oli 7.6.1941, jolloin SS-divisioona Nord kaikkine joukkoinensa ajoi sen yli etelään Rovaniemeä kohti, muodollisesti vaihtoa varten, mutta reaalisesti sotaan Sallan tulevalle rintamalle.”

Saksan kauttakulkuliikenne Norjaan ylitti rajan tavallisesti losseilla Salmijärven kohdalla. Sen katsottiin olevan tulevan SS-divisioona Nordin hyökkäysasemiin Sallan rintamalle siirron osalta liian hidas, Saksa teki valtakuntain välisen kulkuyhteyden ”puolueettomaan” Suomeen ilman maan hallituksen lupaa. Nyrudin sillan ja tieosuuden rakentamistyö tehtiin mahdollisimman salaisena, mm. vartioimalla etelämpänä olevaa Höyhenjärven majatalon tietä ja käännättämällä mahdolliset uteliaat, koska rakentamisen suuruus olisi heti osoittanut sivulliselle suuria olevan tekeillä. Silta- ja paalujen juntaus alkoi Paatsjoen jään päältä toukokuun alussa ja mit-tavan sillanrakennustyömaan karttaluonnos on lähetetty Rovaniemen Kauttakulku-toimiston salaisessa kirjeessä pääesikunnalle 14.5.1941. SARK T 21902/1.1

HOTEL
ГОСТИНИЦА

ВукТопу

OPEN **24** HOURS

п.Никель,
пр.Гвардейский, 5
Nikel,
prospect Gvardeiskiy, 5
тел.: 8 964 681 86 26

e-mail: info.b-h.ru@mail.ru
www.nikel-hotel-buktopu.ru

Petsamolaista 2019 sisällys

Toimitus	2
PUHEENJOHTAJAN PALSTA	3
Puolustusvoimain lippujuhlan paraati Rovaniemellä 4.6.2019	8
Leena Aallon runoja	11
Sotavankeus alkoi jo ennen sotaa	13
Petsamon siirtoväen korvaukset	17
Norjaan saapuu talvisodan evakkoja Suomesta 1939-1940	20
Kervannon kylästä Kalastajasaarennolta Pullojärvelle, Liinahamariin, Rovaniemelle, Trifonaan ja Pattijoelle – Leinosen perheen evakkotaival	25
Petsamolaista vuosijulkaisu	30
Lapsuuteni muistot Petsamosta eivät unohdu koskaan	38
Petsamosta kerätyt sammalnäytteet ovat osa alueen historiaa	42
Muistoja pohjolasta	44
Petsamoa ja Rauanheimoja	48
Petsamo ja Ragnar Nordström	52
Pumangin kesäisen kauniit kukkaniityt eivät unohdu mielestäni koskaan	59
Mirjam Kälkäjä on ikuinen evakko	63
Arkielämää Petsamossa	71
Petsamon matka 14-16.7.2019	78
Petsamon kunnallis- ja lastenkoti	89
Petsamon kirkollisen kansanperinteen haastatteluista v. 1983	97
Petsamon luostarin käyttöoikeudet 1921 jk	102
Saksalainen SS-divisioona Nord ylitti 7.6.1941 laittomasti Paatsjoen Nyrudin "Piikarisillan" Norjasta Suomeen	105

Petsamovuonon Kultakurun sumukello Arktikumissa